

การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

นางสาว พัชราภา ตันติชูเวช

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ

คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-17-6214-3

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A DEVELOPMENT OF AN INTERVENTION PROGRAM FOR ENHANCING SATISFACTION IN
MOTHER – ADOLESCENT DAUGHTER RELATIONSHIPS

Miss Patcharapa Tantichuwet

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Developmental Psychology

Faculty of Psychology
Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-17-6214-3

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์
ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

โดย

นางสาวพัชราภา ดันติชูเวช

สาขาวิชา

จิตวิทยาพัฒนาการ

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร

คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขออนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณะบดีคณะจิตวิทยา

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญพิไล ฤทธากณานนท์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พัชรภา ดันดิชเวช : การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (A DEVELOPMENT OF AN INTERVENTION PROGRAM FOR ENHANCING SATISFACTION IN MOTHER – ADOLESCENT DAUGHTER RELATIONSHIPS) อ. ที่ปรึกษา : รศ.ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 141 หน้า. ISBN 974-17-6214-3

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และอยู่ในครอบครัวที่ไม่มีการหย่าร้าง โดยมีบิดา มารดาและบุตรสาววัยรุ่นอยู่ด้วยกันมีสถานะเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับเดียวกัน ทั้งหมด 20 คู่ แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 10 คู่และกลุ่มควบคุม 10 คู่ ที่มีลักษณะและปัญหาความสัมพันธ์คล้ายคลึงกัน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น และโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทาง

ผลการวิจัยพบว่า

1. มารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เข้าร่วม โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นจะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม
2. มารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เข้าร่วม โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นจะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงกว่ามารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่ไม่ได้เข้าร่วม โปรแกรม

สาขาวิชา.....จิตวิทยาพัฒนาการ.....
ปีการศึกษา.....2548.....

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4578120138 : MAJOR DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY

KEY WORD: INTERVENTION PROGRAM / MOTHER – ADOLESCENT DAUGHTER RELATIONSHIPS

PATCHARAPA TANTICHUWET : A DEVELOPMENT OF AN INTERVENTION PROGRAM FOR ENHANCING SATISFACTION IN MOTHER – ADOLESCENT DAUGHTER RELATIONSHIPS. THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF.PRAPHAIPHUN PHOOMVUTHISARN. 141 pp. ISBN : 974-17-6214-3

The purpose of this research was to develop an intervention program for enhancing satisfaction in mother-adolescent daughter relationships. The samples were 20 pairs of mothers and adolescent daughters who study in grade 9 and live together with their father and mother in the family. The samples were divided into 2 groups, 10 pairs in the experiment group and 10 pairs in the control group. Both groups had the same socioeconomics level and the same relationship problems. The research instruments were Family Satisfaction Scale, Parent and Adolescent Communication Scale and An Intervention Program for Enhancing Satisfaction in Mother-Adolescent Daughter Relationships. The data were analyzed by Two – way Analysis of Variance.

The result shows that

1. Mother and adolescent daughters who participated in the intervention program were more satisfied in the irrelationship than before joining the program.
2. Mother and adolescent daughters who enter the intervention program were more satisfied in their relationships than those who did not join the program.

Field of study ...Developmental Psychology...
Academic year ...2005.....

Student's signature.....
Advisor's signature.....*P. Phoomvuthisarn*.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของรองศาสตราจารย์ ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านกรุณาให้คำแนะนำข้อคิดเห็นที่มีประโยชน์ต่างๆในงานวิจัย รวมถึงพิจารณาแก้ไข ปรับปรุงเนื้อหาวิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา อีกทั้งท่านยังให้ข้อเสนอแนะ คำปรึกษาที่ดีมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้วิจัยอีกด้วย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของอาจารย์ จึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์สนับสนุนเรื่องของเงินทุนในการทำวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้อำนวยการ อาจารย์แนะแนว และอาจารย์ โรงเรียนมัธยมวัดหนองแขม, โรงเรียนปัญญาวรคุณ, โรงเรียนสตรีวิริยะมัง และโรงเรียนปากน้ำวิทยาคม ที่ให้ความกรุณาแก่ผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล และที่สำคัญอย่างยิ่งครอบครัวของน้องเน๊ต น้องยะห์ น้องเอ๋ น้องปู น้องรุ่ง น้องปัด น้องเมย์ น้องก้อย น้องแอม ฯลฯ ที่นอกจากจะให้ความกรุณาแก่ผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลที่บ้านของน้องๆแล้ว ยังให้ความอบอุ่น ความเป็นกันเอง ขนมนอร่อยๆและที่สำคัญที่สุดก็คือประสบการณ์ในการใช้ชีวิตครอบครัวที่ผู้วิจัยได้รับจากน้องๆและครอบครัว ขอบพระคุณค่ะ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ พี่เอ๋ น้องตะวัน และเพื่อนๆชาวจิตวิทยาพัฒนาการทุกคน ที่คอยให้คำแนะนำ คำปรึกษา ตลอดจนกำลังใจที่มีให้มาโดยตลอด ขอบคุณเวทย์ที่ไปเป็นเพื่อนทุกๆครั้งในการไปเก็บข้อมูล รวมทั้งให้คำปรึกษาและอยู่เคียงข้างเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยเสมอมา

และที่สำคัญ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อและคุณแม่ ที่คอยให้การสนับสนุนด้านการศึกษาตลอดจนเป็นกำลังใจที่ยิ่งใหญ่และที่สำคัญยิ่งต่อการสำเร็จการศึกษาในครั้งนี้ โดยเฉพาะคุณแม่ที่คอยให้คำแนะนำ คำปรึกษาในทุกๆเรื่องของผู้วิจัยมาโดยตลอด ทำให้ผู้วิจัยได้รับรู้ถึงความรัก ความผูกพัน และความห่วงใย ที่แม่มีให้ลูกสาวคนนี้เสมอมา ผู้วิจัยจึงขอเทิดทูนพระคุณแม่ไว้เหนือสิ่งอื่นใด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	53
ขอบเขตในการวิจัย.....	53
สมมติฐานในการวิจัย.....	53
ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย.....	53
ข้อจำกัดในการวิจัย.....	54
คำสำคัญที่ใช้ในการวิจัย.....	55
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	55
2 วิธีดำเนินการวิจัย.....	56
กลุ่มตัวอย่าง.....	58
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	59
วิธีดำเนินการวิจัย.....	69
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	78
การนำเสนอข้อมูล.....	78
3 ผลการวิจัย.....	79
4 การอภิปรายผลการวิจัย.....	88
5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	97
รายการอ้างอิง.....	101

ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.....	109
ภาคผนวก ข.....	111
ภาคผนวก ค.....	117
ภาคผนวก ง.....	119
ภาคผนวก จ.....	120
ภาคผนวก ฉ.....	121
ภาคผนวก ช.....	123
ภาคผนวก ซ.....	126
ภาคผนวก ฅ.....	128
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	141

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงคะแนนเฉลี่ยและค่าความแปรปรวนของบุตรสาววัยรุ่นและแม่ที่มีความสัมพันธ์ดีและความสัมพันธ์ไม่ดีจากกลุ่ม known group ในแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น.....	57
2 แสดงคะแนนเฉลี่ยและค่าความแปรปรวนของบุตรสาววัยรุ่นและแม่ที่มีความสัมพันธ์ดีและความสัมพันธ์ไม่ดีจากกลุ่ม known group ในแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น.....	58
3 แสดงค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่น ในระยะก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	80
4 ผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	80
5 แสดงค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดาในระยะก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	82
6 ผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดา ก่อนและหลังเข้าโปรแกรมในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	82
7 แสดงค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นในระยะก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	84
8 ผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	84
9 แสดงค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดาในระยะก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	86

10 ผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่าง
มารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดาก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลอง
และกลุ่มควบคุม.....86

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัยรุ่น (adolescence) เป็นวัยที่ก้าวจากวัยเด็กไปสู่วัยรุ่น เป็นวัยที่ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดทั้งทางด้านร่างกาย (biological) อารมณ์ (emotion) สังคม (social) และสติปัญญา (cognition) การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายได้แก่การเปลี่ยนแปลงขนาดโครงสร้างของร่างกายเช่น แขน ขา ขวขึ้น และการเปลี่ยนแปลงการมีลักษณะทางเพศอย่างเห็นได้ชัดเช่นการมีขนหน้าอกและมีประจำเดือนในเพศหญิง และการมีขนปีกในเพศชาย นอกจากนี้ยังมีขนขึ้นตามแขนและขา มีเสียงห้าวขึ้นเป็นต้น สำหรับทางด้านอารมณ์วัยรุ่นถือว่าเป็นวัยที่มีพัฒนาการทางอารมณ์ที่เรียกว่าวัยรุ่นพายุแควม (storm&stress) นั่นคือเป็นวัยที่มีอารมณ์และความรู้สึกรุนแรง เป็นลักษณะของความสับสนทางอารมณ์ บางครั้งก็ดีบางครั้งก็ร้าย เอาแน่นอนไม่ได้ เป็นวัยที่เกิดอารมณ์ได้หลากหลายเช่นวิตกกังวล (anxiety) เครียด (stress) ฯลฯ นอกจากนี้ยังเป็นช่วงเวลา (period) ที่มีความขัดแย้งในตนเอง (Kuhlen, 1952) เพราะวัยรุ่นมีธรรมชาติที่ต้องการเป็นตัวของตัวเอง (sense of autonomy) ต้องการเป็นอิสระ (Stienberg, 1998) ดังนั้นจึงทำให้วัยรุ่นมีความขัดแย้งกับผู้ปกครองหรือผู้ใหญ่อยู่เสมอ นอกจากความขัดแย้งทางด้านอารมณ์แล้ว วัยรุ่นยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมโดยวัยรุ่นเป็นวัยที่ติดกลุ่มเพื่อนต้องการการยอมรับจากกลุ่มให้ความสนใจกับกลุ่มเพื่อนมากกว่าครอบครัว เริ่มมีการคบเพื่อนต่างเพศมากขึ้น สำหรับพัฒนาการทางด้านสติปัญญาที่มีการเปลี่ยนแปลงโดยวัยรุ่นจะมีความสามารถเพิ่มขึ้นหลายอย่างเช่นการรู้จักใช้ความคิดอย่างมีเหตุมีผลอย่างเป็นนามธรรมมากขึ้น เป็นต้น

ปัจจุบันนี้วัยรุ่น (adolescence) ถือได้ว่าเป็นวัยที่มีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมอย่างมากทั้งนี้เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่กำลังจะก้าวจากวัยเด็กไปสู่วัยรุ่น โดยเฉพาะวัยรุ่นไทยในปัจจุบันที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่เร็วกว่าเดิม จากงานวิจัยของจิตตินี จันทรงนา (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ภูมิหลังทางครอบครัวกับการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ : ประสบการณ์จากประเทศไทยและฮ่องกง" พบว่าวัยรุ่นไทยจะผ่านประสบการณ์ที่นำไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่เร็วกว่าวัยรุ่นฮ่องกงกล่าวคือโดยเฉลี่ยแล้ววัยรุ่นไทยจะออกจากโรงเรียนเร็วกว่าวัยรุ่นฮ่องกงประมาณ 3 ปี และเริ่มทำงานเร็วกว่าซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานในครอบครัว และการทำงานหารายได้ของวัยรุ่นไทยนั้นก็จะเป็นจุดเริ่มต้นของการออกจากบ้านบิดามารดา ซึ่งต่างจากวัยรุ่นฮ่องกงที่จะออกจากบ้านบิดามารดาหลังจาก

แต่งงาน นอกจากนี้ยังพบว่าในเรื่องของการแต่งงานมีครอบครัว วัยรุ่นไทยจะแต่งงานเร็วกว่าวัยรุ่นฮ่องกง ซึ่งการแต่งงานนั้นก็เป็นการที่วัยรุ่นเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าช่วงเวลาที่ยุโรปก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ในแต่ละสังคมจะไม่เหมือนกัน บางสังคมเช่นสังคมไทยวัยรุ่นก็จะเข้าสู่ผู้ใหญ่เร็ว ในบางสังคมเช่นฮ่องกงก็ช้า โดยจะขึ้นกับวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ

การที่วัยรุ่นจะพัฒนาความเป็นผู้ใหญ่ (adulthood) ที่ติดต่อไปภายภาคหน้าได้นั้นขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวของวัยรุ่นตั้งแต่สังคมเพื่อน สังคมโรงเรียน สื่อต่างๆและสถาบันครอบครัวที่จะช่วยกันปรับประคับประคองและชี้แนะแนวทางที่ถูกที่ควรให้แก่วัยรุ่น ทั้งนี้เพื่อไม่ให้วัยรุ่นตัดสินใจหรือทำพฤติกรรมใดๆที่ผิดพลาดไปจนยากเกินกว่าจะแก้ไขได้และก่อให้เกิดเป็นปัญหาต่อสังคมดังเช่นปัญหายาเสพติด การหนีออกจากบ้าน (runaway behavior) การพนัน การติกันของนักเรียน การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน การกระทำผิดกฎหมายต่างๆ การตั้งครรภ์ระหว่างเรียน ปัญหาทางอารมณ์เช่นการเก็บกด ความก้าวร้าว เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้วัยรุ่นต้องการคนที่เข้าใจและเอาใจใส่ และถ้าวัยรุ่นได้คนที่เข้าใจ ให้การชี้แนะในทิศทางที่ถูกต้อง วัยรุ่นก็เป็นวัยที่สามารถสร้างสรรค์สิ่งดีๆให้กับสังคมได้อย่างมากมายเช่นกัน เช่นการบำเพ็ญประโยชน์ให้กับที่สาธารณะ การเป็นนักเรียนที่ดีที่สร้างชื่อเสียงให้โรงเรียน ครอบครัว สังคมและประเทศชาติต่อไปในอนาคต

ครอบครัวถือได้ว่าเป็นหน่วยสังคมหน่วยแรกในการถ่ายทอดทัศนคติ ค่านิยม และคุณลักษณะต่างๆของสังคมให้กับเด็กไทยโดยผ่านกระบวนการสังคมประกิต (socialization process) ครอบครัวจะทำหน้าที่ขัดเกลาบุคลิกภาพของเด็กเพื่อให้เป็นวัยรุ่นและเป็นผู้ใหญ่ที่ติดต่อไปภายภาคหน้า สภาพแวดล้อมในครอบครัวจะส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการก้าวไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ จากการศึกษาพบว่าวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวขนาดใหญ่มักเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่เร็วกว่าเด็กวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวขนาดเล็ก นอกจากนี้ยังพบว่าครอบครัวจะส่งผลต่อการเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ของวัยรุ่นหญิงมากกว่าวัยรุ่นชาย ซึ่งเป็นเพราะบิดามารดาให้ความสนใจห่วงใยดูแลและคาดหวังในความเป็นผู้ใหญ่ของบุตรสาววัยรุ่นมากกว่าบุตรชายวัยรุ่นจึงทำให้บุตรสาววัยรุ่นเป็นผู้ใหญ่เร็วกว่าบุตรชายวัยรุ่น (จิตติณี จันทรจนา ,2545) และจากการวิจัยเชิงลึกเรื่องการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวไทยภายใต้โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทยของสุธรรม นันทมงคลชัย (มดิชน, 25 กย. 2546 : 6) ที่ศึกษาเด็กอายุ 1 - 18 ปี พบว่าครอบครัวมีส่วนที่จะปลูกฝังคุณลักษณะต่างๆในตัวเด็กโดยพบว่าบิดามารดาไทยส่วนใหญ่ยังมีการปลูกฝังให้บุตรสาววัยรุ่นเป็นคนดี เชื่อฟังบิดามารดา ไม่เกรง ตั้งใจเรียนหนังสือ และเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นจะเน้นการ

คบเพื่อนที่ดี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ดังนั้นจะเห็นได้ว่าครอบครัวนอกจากจะมีอิทธิพลต่อการมัดเกลามบุคลิกภาพของเด็กแล้ว ครอบครัวยังมีบทบาทในการถ่ายทอดและปลูกฝังคุณลักษณะต่างๆ ให้กับเด็กอีกด้วย

จากการศึกษาในครอบครัวที่มีปัญหาพบว่าสภาพภายในครอบครัวจะมีอิทธิพลต่อบุคลิกลักษณะของเด็กในด้านต่างๆ ตัวอย่างเช่นการศึกษาของ Julie (1998) พบว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวที่หย่าร้างจะมีความรักใคร่ใกล้ชิด (intimacy) และสร้างความสัมพันธ์แบบโรแมนติก (romantic) ได้ต่ำกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวที่ไม่ได้หย่าร้าง เช่นเดียวกับ Megan (2000) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ของความผูกพัน (attachment) ในครอบครัวของนักศึกษามหาวิทยาลัยกับการแก้ปัญหาในชีวิต พบว่านักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูให้มีความผูกพันแบบมั่นคงปลอดภัย (secure attachment) จากครอบครัวจะใช้การร่วมมือ (coping) ในการแก้ปัญหามากกว่านักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูให้มีความผูกพันแบบวิตกกังวล/ไม่แน่ใจ (anxious/ambivalent attachment) รวมถึง Linda (2000) ซึ่งได้สำรวจความแตกต่างของในกลุ่มของบิดา-บุตรสาววัยรุ่นและมารดา-บุตรสาววัยรุ่นว่ามีความความสัมพันธ์กับการสร้างความสัมพันธ์ในวัยรุ่นตอนปลายและวัยรุ่นผู้ใหญ่ตอนต้นกับบุคคลอื่นหรือไม่ พบว่าความสัมพันธ์ทางบวกในกลุ่มมารดา-บุตรสาววัยรุ่น และการปรับตัวในครอบครัวของวัยรุ่นตอนต้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการที่ทำให้เด็กประสบความสำเร็จในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากกว่าความสัมพันธ์ในกลุ่มของบิดา-บุตรสาววัยรุ่น

จากการศึกษาที่ได้กล่าวถึงข้างต้น เป็นอิทธิพลของสภาพแวดล้อมในครอบครัวที่มีผลต่อคุณลักษณะบางอย่างในตัวเด็ก นอกจากสภาพแวดล้อมในครอบครัวแล้วสายสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างวัยรุ่นกับบิดามารดาก็นับเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2540) กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นกับครอบครัวนั้นจะแตกต่างไปจากวัยทารกและวัยเด็กมากทั้งนี้เนื่องจากวัยรุ่นจะเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจ วัยรุ่นจึงเป็นวัยที่กำลังสับสนต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมายนี้ จึงทำให้วัยรุ่นต้องการคนที่เข้าใจ ให้คำปรึกษา ชี้นำในสิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อให้วัยรุ่นสามารถปรับตัวผ่านระยะวิกฤตนี้ไปได้ แต่หากบิดามารดาขาดความสนใจ ไม่ได้ให้คำแนะนำกับวัยรุ่นหรือขาดการให้ความรัก ความเอาใจใส่ดูแลอย่างเพียงพอ อาจทำให้วัยรุ่นเกิดปัญหาทางพฤติกรรมขึ้นได้ ปัจจุบันพบว่าเด็กไทยขาดการเรียนรู้ขาดความรักและไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง และเมื่อเด็กขาดความอบอุ่นจึงทำให้เด็กโหยหาความรัก และแสวงหาความอบอุ่นในแบบที่ผิด ("ศิลปินแห่งชาติซีเด็กดีมือถือ", 2546) เช่นมีเพศสัมพันธ์

เร็วกว่าวัยอันควร ล้า sooner ซึ่งบิดามารดาในปัจจุบันเห็นว่าเงินสามารถแทนความรักได้ จึงทำให้เด็กไทยในปัจจุบันเหงาถิ่นมากขึ้น สืบเนื่องจากการใช้โทรศัพท์มือถืออยู่ตลอดเวลา

ได้มีงานวิจัยที่ศึกษาครอบครัวที่ขาดสายสัมพันธ์ที่คิดว่าจะทำให้เกิดปัญหาพฤติกรรมได้ดังเช่นการศึกษาของ Monique (2001) ได้ศึกษาพบว่าวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมที่กระทำผิดกฎหมาย (delinquency) มักจะมาจากครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวไม่ให้ความสนใจและดูแลเด็ก เช่นเดียวกับ Don (2000) ศึกษาพบว่าในครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวไม่สามารถเข้ากันได้ กล่าวคือบิดามารดาไม่มีการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวตลอดจนครอบครัวนั้นมีความยึดเหนี่ยวทางอารมณ์ (cohesive) ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวต่ำ ไม่รับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเองและบิดามารดาไม่ตระหนัก (aware) ถึงสิ่งที่ไม่ดีของบุตรสาววัยรุ่น ครอบครัวนั้นจะทำให้วัยรุ่นเกิดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการคิดแอลกอฮอล์ การใช้เวลาเสพติด การประพฤติดังผิดทางเพศ การตั้งครรรค์ก่อนเวลาอันควร และมีปัญหาในเรื่องของการเรียน ดังนั้นสายสัมพันธ์ที่สมาชิกในครอบครัวมีให้ต่อกันจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่ง การขาดสายสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวจะทำให้เด็กเกิดปัญหาขึ้น ได้ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

นอกจากนี้การขาดการพูดคุย การสื่อสารทางบวกระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวก็ก่อให้เกิดปัญหาภายในครอบครัว และตัววัยรุ่นได้ดังเช่นกรณีการฆ่าตัวตาย การฆ่าคนรักและครอบครัวคนรักตายและฆ่าตัวตายตามของวัยรุ่นตามที่ปรากฏอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์นั้น ล้วนแล้วแต่เกิดจากการที่บิดามารดาไม่ค่อยมีเวลาให้บุตรสาววัยรุ่น ขาดการพูดคุยให้เด็กได้ระบายความกับข้องใจ ขาดการโน้มน้าวให้เห็นถึงแนวทางการแก้ปัญหา ซึ่งการพูดคุยจะเป็นวิธีเดียวที่จะทำให้ทราบได้ว่าเด็กกำลังคิดอะไร มีปัญหาหรือไม่ Duvall และ Miller (1985) กล่าวว่าปัจจัยสำคัญสองประการที่สามารถใช้ในการสื่อสารกับบุตรสาววัยรุ่นให้ดียิ่งขึ้นคือการรับฟังในตัวบุตรสาววัยรุ่นและการมีความรักให้กับบุตรสาววัยรุ่น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของBlood และ D'Angelo (1974, อ้างถึงใน Evelyn & Brent, 1985) ศึกษาพบว่าสาเหตุหนึ่งที่เด็กหนีออกจากบ้านก็คือการที่บิดามารดาไม่ฟังบุตรสาววัยรุ่นและยังพบว่าวัยรุ่นที่หนีออกจากบ้านจะรู้สึกว่ามีไม่มีความรักเกิดขึ้นภายในบ้าน รวมทั้งเกิดความรู้สึกเหินห่าง นอกจากนี้แล้วยังพบว่าการพูดคุยที่ขาดความเข้าใจในสภาพจิตใจของวัยรุ่นจะทำให้เกิดปัญหาตามมา โดยเฉพาะการพูดจาเปรียบเทียบกับคนอื่น นรา สมประสงค์ (2519, อ้างถึงในสุชา จันทน์เอม, 2529) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งของวัยรุ่นกับบิดามารดาและการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา พบว่าวัยรุ่นเกิดความรู้สึกขัดแย้งกับบิดามารดามากที่สุดในเรื่องเกี่ยวกับการที่บิดามารดาชอบยกเอาพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน

ขึ้นมาเป็นตัวอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของนพรัตน์ สมประสงค์ (2520, อ้างถึงในสุชา จันทน์เอม, 2529) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งของเด็กวัยรุ่นกับบิดามารดาและ ลักษณะความเป็นผู้นำพบว่าความขัดแย้งที่เด็กวัยรุ่นมีกับบิดามารดามากที่สุดและเหมือนกันมากที่สุดคือการที่บิดามารดาชอบย้าให้บุตรสาววัยรุ่นเอาอย่างคนที่ประสบผลสำเร็จโดยเฉพาะด้านการ เรียน รวมถึงการรู้จักขี้นในเรื่องของความสะอาดของร่างกายและเครื่องใช้ เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการขาดการพูดคุย การสื่อสารทางบวกระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว การที่บิดามารดาไม่รับฟังในตัวบุตรสาววัยรุ่น และการพูดคุยที่ขาดความเข้าใจในสภาพจิตใจของ วัยรุ่นเช่นการพูดจาเปรียบเทียบบุตรสาววัยรุ่นกับคนอื่น ล้วนแล้วแต่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งใน ความสัมพันธ์ของครอบครัวมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นเด็กจะมีความขัดแย้งกับ บิดามารดามากยิ่งขึ้นเนื่องจากในหลายๆครอบครัวการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่น จะตรงกับช่วงที่บิดามารดามีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน โดยเป็นช่วงที่บิดามารดาเริ่มมีการ เปลี่ยนแปลงเข้าสู่วัยกลางคน (Stienberg, 1998) ดังนั้นจึงทำให้เกิดความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง เด็กกับบิดามารดาโดยในบิดามารดาจะเป็นวัยแห่งความเสื่อมถอยในร่างกาย ในขณะที่เด็กใน วัยรุ่นก็เป็นวัยแห่งการเจริญเติบโตทางกายเต็มที่ (Kuhlen, 1952) ซึ่งความแตกต่างนี้ทำให้เกิด ช่องว่างระหว่างวัย (generation gap) อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัว โดยเฉพาะด้านความคิด ค่านิยม ทักษะคติ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในช่วงวัยรุ่นเด็กจะได้รับอิทธิพล ทางด้านทักษะคติ ค่านิยมจากเพื่อนมากกว่าบิดามารดา และจากการศึกษาเรื่องของความขัดแย้ง ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น พบว่าเรื่องที่ทำให้เกิดความขัดแย้งมักได้แก่ค่าใช้จ่ายในบ้าน เสื้อผ้า การเลือกคบเพื่อน ซึ่งจะพบว่ามีการทะเลาะกันระหว่างวัยรุ่นกับบิดามารดาในช่วงวัยรุ่น ตอนต้นมากกว่าช่วงอื่นๆ (Stienberg, 1996) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ของ บุตรสาววัยรุ่นกับบิดามารดาในออสเตรเลียในความสัมพันธ์กับบิดามารดา 3 แบบคือความสัมพันธ์ ที่ดี (good relationship) ความสัมพันธ์ที่ไม่ดี (bad relationship) และแบบผสม (mixed relationship) พบว่าในกรณีของวัยรุ่นหญิงความสัมพันธ์จะเป็นแบบความสัมพันธ์ที่ไม่ดี (bad relationship) มาก ที่สุดในช่วงอายุ 13 ปี และความสัมพันธ์จะเริ่มดีขึ้นเมื่ออายุ 16 – 17 ปี ทั้งนี้เนื่องจากวัยรุ่นตอนต้น จะมีความคิดเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีความเป็นตัวของตัวเองมากกว่าเดิมมีการยืนยันความคิดของ ตนเองมากยิ่งขึ้นซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้บิดามารดาส่วนใหญ่มองว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความยุ่งยากใน การปรับตัว เป็นวัยที่มีความกระด้าง คือดิ่ง ไม่เชื่อฟัง ในขณะที่ตัวบุตรสาววัยรุ่นเองจะมองบิดา มารดาว่าด้าสมัย (Kuhlen, 1952)

จากการศึกษาพบว่ามีความแตกต่างระหว่างเพศในความขัดแย้งของบิดามารดาโดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น โดยการศึกษาพบว่าเด็กผู้หญิงจะมีความขัดแย้งกับบิดามารดามากกว่าในเด็กผู้ชายในเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับความรับผิดชอบ ลักษณะนิสัย และงานอดิเรก โดยใน 3 ลำดับข้างต้นจะเกิดในวัยรุ่นหญิงมากกว่าวัยรุ่นชายและเกิดในมารดามากกว่าบิดา (Kuhlen, 1952) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Elizabeth (2000) ที่ศึกษาพบว่ามารดาจะมีปัญหาเกี่ยวกับบุตรสาววัยรุ่นในช่วงวัยรุ่นตอนต้น (10 - 14 ปี) ในเรื่องของความรับผิดชอบของบุตรสาววัยรุ่นและ Caplow, Bahr, Chadwick, Hill & Williamson (1982, อ้างถึงใน Muuss, 1990) ที่ศึกษาพบว่าสาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นหญิงเกรด 10 - 12 ทะเลาะกับมารดาเป็นลำดับแรกคือหน้าที่ความรับผิดชอบภายในบ้าน Steinberg (1996) ศึกษาพบว่ามารดาจะมีความใกล้ชิดผูกพันกับบุตรสาววัยรุ่นมากกว่าบิดา เพราะมารดาใช้เวลาในการเลี้ยงดูบุตรสาววัยรุ่นมากกว่าบิดา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Apter, (1990), Larson & Richard (1994, อ้างถึงใน Stienberg, 1996) ที่พบว่าวัยรุ่นจะมีแนวโน้มที่จะใกล้ชิดกับมารดา ใช้เวลาส่วนใหญ่ตามลำพังกับมารดาและจะพูดคุยกับมารดาถึงปัญหาต่างๆและระบายอารมณ์กับมารดา จึงทำให้วัยรุ่นทะเลาะกับมารดาบ่อยกว่าบิดา ในขณะที่บิดาจะให้คำแนะนำในเรื่องที่เป็นรูปธรรมเช่นการช่วยทำการบ้าน เป็นต้น แต่ไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับบุตรสาววัยรุ่นในเรื่องของการสนับสนุนหรือให้คำปรึกษาเท่าใดนัก

จากการศึกษาพบว่า มารดาจะมีอิทธิพลต่อความคิด ทักษะคิด ค่านิยมของบุตรสาววัยรุ่นเช่น การศึกษาของ Rainey (1997) พบว่ามารดาจะมีอิทธิพลในการเลือกอาชีพตลอดจนบทบาททางเพศของวัยรุ่นหญิงตอนต้น Cooper (2001) ศึกษาผลของสภาพทางจิตใจของมารดาต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตรสาววัยรุ่น พบว่ามารดาที่เคยได้รับประสบการณ์การถูกทารุณทางจิตใจจากชีวิตสมรสจะมีผลต่อการใช้คำพูดของมารดากับบุตรสาววัยรุ่น ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการใช้คำอย่างมีนัยสำคัญ และรูปแบบการเลี้ยงดูของมารดาจะเป็นตัวทำนายถึงการปรับตัวของบุตรสาววัยรุ่นเมื่อพบกับเหตุการณ์ใหม่ๆ ในอนาคต Adams (2000) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสัมพันธ์ของมารดาและบุตรสาววัยรุ่นแอฟริกันอเมริกัน พบว่าความสัมพันธ์ของมารดาและบุตรสาววัยรุ่นจะมีอิทธิพลต่อการปรับตัวต่อความเครียดของบุตรสาววัยรุ่นแอฟริกันอเมริกัน Hain (2002) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทัศนคติการกินของบุตรสาววัยรุ่น ระดับความซึมเศร้า ความพึงพอใจในรูปร่างและคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น พบว่าทัศนคติการกินของมารดาและพฤติกรรมของมารดาไม่มีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมการกินของบุตรสาววัยรุ่นแต่ระดับความพึงพอใจในรูปร่างและระดับความซึมเศร้าของมารดา มีความสัมพันธ์ทางลบอย่างมีนัยสำคัญกับความซึมเศร้าและคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น

จากผลของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของมารดาที่มีต่อบุตรสาววัยรุ่นข้างต้นจะพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางด้านต่างๆของบุตรสาววัยรุ่นเป็นอย่างมาก อีกทั้งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุตรสาววัยรุ่นและมารดา จะก่อให้เกิดปัญหาต่อทั้งตนเอง ครอบครัวและสังคมอีกมากมาย ซึ่งผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น แต่จากการศึกษาวิจัยปัจจุบันผู้วิจัยพบว่าในประเทศไทยยังไม่เคยมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของเด็กวัยรุ่นหญิงที่มีความขัดแย้งกับมารดา ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้นรวมถึงเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาอื่น ๆ ที่มีผลมาจากความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นต่อไป

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น ผู้วิจัยได้เสนอแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งจะเสนอสาระความสำคัญต่อไปนี้

1. ความหมายของวัยรุ่น การแบ่งช่วงวัยรุ่น และพัฒนาการของวัยรุ่น
2. แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของมารดาและบุตรสาววัยรุ่น
3. ความหมายของครอบครัว พัฒนาการของครอบครัว ทฤษฎีรูปแบบการสื่อสารของเวอร์จิเนีย ซาทีร์
4. แนวคิดของเซอร์คัมเพล็กซ์ โมเดล (circumplex model) ซึ่งเป็นแนวคิดของการสร้างแบบวัดความพึงพอใจในครอบครัว
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่นหญิงที่ขัดแย้งกับมารดา และโปรแกรมการให้ความช่วยเหลือครอบครัวตามแนวทางของเวอร์จิเนีย ซาทีร์

ความหมายของวัยรุ่น

คำว่า "วัยรุ่น" ได้มีผู้ให้ความหมายไว้มากมายดังสรุปได้ดังนี้

Stienberg (1998) กล่าวว่า คำว่าวัยรุ่นมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า "Adolescere" ที่ซึ่งหมายความว่า "การก้าวไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่" (to grow into adulthood) โดยในทุกๆ สังคมวัยรุ่นจะเป็นช่วงเวลาของการเจริญเติบโต โดยก้าวจากความไม่มีวุฒิภาวะในวัยเด็กไปสู่ความมีวุฒิภาวะของความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งใกล้เคียงกับ Sorenson (1962) ที่กล่าวไว้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยเปลี่ยนจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่

Pipher (1994) กล่าวว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่เชื่อมต่อระหว่างวัยผู้ใหญ่และวัยเด็ก เป็นวัยที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายในตัวเอง วัยรุ่นเป็นวัยที่ไม่ใช่เด็กแต่ก็ไม่ใช่ผู้ใหญ่

Dusek (1987) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่เชื่อมต่อระหว่างการเป็นเด็กกับการเป็นผู้ใหญ่อันเป็นระยะที่ต้องปรับพฤติกรรมวัยเด็กไปสู่พฤติกรรมแบบผู้ใหญ่ที่สังคมนั้นยอมรับ เด็กวัยรุ่นจึงไม่ใช่เป็นเพียงการเจริญเติบโตทางด้านร่างกายแต่หมายถึงการเจริญเติบโตทางสังคม ซึ่งอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมในแต่ละสังคม

Sebald (1984) กล่าวว่าวัยรุ่น (adolescence) มาจากคำกริยาในภาษาละตินว่า "Adolescere" หมายถึงการก้าวไปสู่วุฒิภาวะ (to grow into maturity) การที่เด็กจะบรรลุถึงขั้นการมีวุฒิภาวะนั้นจำเป็นต้องมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาไปด้วยพร้อมๆ กัน

Hurlock (1973) กล่าวว่าวัยรุ่นตรงกับคำว่า adolescence มีความหมายว่า "เจริญเติบโต" ซึ่งเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ เด็กจะพัฒนาจากการพึ่งพิงผู้ใหญ่ ไปสู่ความเป็นอิสระอย่างเห็นได้ชัดในทุกๆ ด้านและการที่เด็กจะมีความเจริญถึงขั้นมีวุฒิภาวะนั้นมีไม่ใช่เจริญเติบโตทางร่างกายด้านเดียวเท่านั้น ทางจิตใจก็จะเจริญเติบโตไปด้วย นั่นคือจะต้องมีพัฒนาการ 4 ด้านไปพร้อมๆ กัน คือร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

Rogers (1972) ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นไว้ว่า วัยรุ่นเป็นการก้าวเดินไปสู่วุฒิภาวะ (to grow into maturity) ซึ่งมาจากรากศัพท์เดิมคือ "Adolescere" ในภาษาละติน มีความหมายว่าเป็นการย่างก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ โดยพิจารณาถึงเกณฑ์ความพร้อมทางด้านร่างกายที่เจริญเติบโตเต็มที่ถึงวุฒิภาวะสูงสุดพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่

สุชา จันทน์เอม (2542) กล่าวว่าวัยรุ่นมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Adolescere” ในภาษาละตินซึ่งแปลว่าการเจริญเติบโต ไปสู่วุฒิภาวะนั้นคือเป็นวัยย่างเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่โดยถือเอาจากความพร้อมทางร่างกายหรือภาวะสูงสุดขีดของร่างกายเป็นเครื่องตัดสิน ซึ่งในขณะนี้ป็นระยะที่ร่างกายจะมีการเจริญเติบโตของระบบอวัยวะเพศและสามารถทำงานได้เต็มที่คือในเพศหญิงเมื่อมีประจำเดือนมาเป็นครั้งแรกและในเพศชายจะมีการผลิตเซลล์สืบพันธุ์ได้

จากคำจำกัดความของคำว่าวัยรุ่นซึ่งได้กล่าวในข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจะขอสรุปความหมายของคำว่าวัยรุ่นไว้ว่าเป็นวัยที่บุคคลพัฒนาจากความเป็นเด็ก ไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในทุกๆด้านคือด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา

แต่อย่างไรก็ตาม การก้าวเข้าสู่วัยรุ่นของเพศชายและเพศหญิงนั้นจะแตกต่างกัน โดยจะถือเกณฑ์จากการที่วัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย รูปร่างและวุฒิภาวะทางเพศอย่างสมบูรณ์ ซึ่งโดยปกติเพศหญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเพศชายประมาณ 1 – 2 ปี และช่วงอายุของวัยรุ่นในเพศหญิงจะอยู่ระหว่าง 13 – 18 ปี ส่วนเพศชายจะอยู่ระหว่าง 14 – 18 ปี (Hurlock, 1973)

การแบ่งช่วงวัยรุ่น

วัยรุ่นจะเป็นช่วงระยะเวลาของชีวิตที่อยู่ระหว่างความเป็นเด็กและความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งไม่สามารถแบ่งได้แน่นอนว่าอยู่ในช่วงอายุเท่าใด ตามปกติจะแบ่งช่วงของวัยรุ่นโดยดูจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและรูปร่างเป็นสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้จากพัฒนาการในแต่ละช่วงของวัยรุ่น (ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2530) ดังนี้

1. ระยะวัยรุ่นตอนต้น (Early adolescence) ระยะนี้เป็นระยะที่เด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ระยะนี้จะเป็นช่วงของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพร่างกายที่เปลี่ยนไป พฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นระยะนี้จึงพุ่งเข้าหาตนเอง มีความสนใจในรูปร่างของตน พึ่งพิงการมาถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายต่างๆที่เกิดขึ้น ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้จากภายนอกและการเปลี่ยนแปลงร่างกายที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเพศ
2. ระยะวัยรุ่นตอนกลาง (Middle Adolescence) ระยะวัยรุ่นตอนกลางอยู่ในช่วงอายุประมาณ 15 – 18 ปี วัยรุ่นระยะนี้เป็นระยะที่ผ่านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆได้แล้ว ระยะนี้เด็กจะพุ่ง

ความสนใจเพื่อค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นระยะนี้ จะชอบอิสระ ชอบทดลอง และต้องการเป็นตัวของตัวเองโดยมีทัศนคติและค่านิยมของตนเอง รวมถึงมีการวางแผนในอนาคต นอกจากนี้ระยะนี้เด็กยังเริ่มมีความสัมพันธ์กับเพื่อนเพศตรงข้ามอีกด้วย

3. ระยะวัยรุ่นตอนปลาย (Late Adolescence) ระยะนี้เป็นระยะวัยรุ่นช่วงสุดท้าย ก่อนที่จะเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ระยะนี้จะอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 18 – 21 ปี เป็นระยะที่เด็กวัยรุ่นเริ่มจัดรูปแบบของตัวเอง เริ่มมีการฝึกความชำนาญในสาขาอาชีพของตนที่มุ่งหวังในอนาคต นอกจากนี้วัยรุ่นยังรู้จักตนเองและสามารถเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ของตนเองให้เข้ากับสังคมใหม่ที่ตนอยู่ รู้คุณค่าและจุดมุ่งหมายของชีวิต

สำหรับการศึกษารั้วนี้ผู้วิจัยได้เลือกนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นตัวแทนของบุตรสาววัยรุ่นที่ไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์กับมารดาทั้งนี้เนื่องจากระยะนี้เป็นช่วงระยะเวลาที่เด็กมีความขัดแย้งกับมารดามากที่สุด เด็กจะมีความเป็นตัวของตัวเองและได้รับอิทธิพลจากเพื่อนมากกว่าครอบครัว รวมถึงเป็นช่วงระยะเวลาของการเลือกสายการเรียนและเปลี่ยนระดับชั้นเป็นชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จึงเป็นสาเหตุให้เด็กมักมีความขัดแย้งในเรื่องการเรียนกับมารดา

พัฒนาการของวัยรุ่น

วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ในทุกๆ ด้านของพัฒนาการซึ่งแตกต่างไปจากวัยเด็กอย่างมากมายจึงถือว่าพัฒนาการวัยรุ่นเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญเพราะหากพัฒนาการของวัยรุ่นเป็นไปตามแบบแผนแล้ววัยรุ่นผู้นั้นย่อมมีสุขภาพที่ดีทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสมบูรณ์ทางวุฒิภาวะได้เป็นอย่างดี ซึ่งพัฒนาการของวัยรุ่นนี้จะสามารถแบ่งได้เป็น 5 ด้านคือ

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย
2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์
3. พัฒนาการทางด้านสังคม
4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา
5. พัฒนาการทางด้านจริยธรรม

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย

การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายของวัยรุ่นเป็นเหมือนสัญญาณเตือนให้ทราบถึงว่าวัยรุ่นใหญ่กำลังจะเริ่มคืบขึ้น เป็นช่วงระยะเวลาที่บุคคลมีความสามารถในการสืบพันธุ์เพื่อผลิตบุตรสาววัยรุ่นหลานต่อไปได้ (sexual reproduction) และการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายก็เป็นสิ่งที่แสดงว่าเด็ก (childhood) จะเริ่มเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ (adulthood) โดยในช่วงวัยรุ่นจะเป็นช่วงระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างรวดเร็ว ซึ่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายนั้นเกิดจากการทำงานของต่อมไร้ท่อ (Ductless Gland หรือ Endocrine) ที่ชื่อว่าต่อมพิทูทารี (pituitary gland) ซึ่งเป็นต่อมที่อยู่ใต้สมอง (ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2530) จะผลิตฮอร์โมนที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย 2 ชนิดใหญ่ๆคือ

1. Growth hormone เป็นฮอร์โมนที่ทำให้เด็กวัยรุ่นมีการเพิ่มน้ำหนักและส่วนสูงอย่างรวดเร็ว ถ้าฮอร์โมนนี้มีในระดับปกติ การเจริญเติบโตก็เป็นไปตามปกติของขนาดแต่ละบุคคลแต่หากฮอร์โมนนี้มีในระดับที่มากกว่าปกติ ฮอร์โมนจะไปกระตุ้นให้ร่างกายสูงใหญ่ โดกว่าปกติและถ้ามีในระดับต่ำกว่าปกติก็จะทำให้เด็กเตี้ย แคระแกรนได้

2. Gonadotrophic hormone เป็นฮอร์โมนที่ช่วยให้เด็กที่เข้าสู่วัยรุ่นมีการพัฒนาการทางเพศเช่นการขยายตัวของรังไข่ในเพศหญิงและอัณฑะในเพศชาย ถ้าฮอร์โมนชนิดนี้มีมากก็จะทำให้เด็กมีพัฒนาการทางเพศเร็วกว่าปกติ แต่ในทางตรงข้ามหากฮอร์โมนมีน้อย เด็กก็จะมีพัฒนาการทางเพศช้าหรือผิดปกติได้

นอกจากนี้ฮอร์โมนจากต่อมพิทูทารี ยังไปกระตุ้นการทำงานของฮอร์โมนเพศ (sex hormone) อีกด้วยซึ่งฮอร์โมนเหล่านี้จะกระตุ้นให้ร่างกายมีการผลิตฮอร์โมนเทสโทสเตอโรน (testosterone) ในเพศชายและเอสโตรเจน (estrogen) ในเพศหญิงซึ่งจะมีอิทธิพลทำให้ไข่ (ova) สุกในเพศหญิงและมีการสร้างเชื้ออสุจิ (sperm) ในเพศชายทำให้วัยรุ่นมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว (growth spurt) รวมถึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้วัยรุ่นมีการบรรลุทางเพศ ซึ่งลักษณะทางเพศของเด็กวัยรุ่นจะมี 2 ลักษณะคือ

1. ลักษณะทางเพศแบบปฐมภูมิ (primary sex characteristics) เป็นการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการสืบพันธุ์โดยตรง (reproduction organ) เช่น การขยายตัวของรังไข่ ท่อรังไข่ มดลูกของสาววัยรุ่น และอวัยวะเพศชายจะมีการขยายตัวของท่อน้ำเชื้อและมีการแข็งตัวได้
2. ลักษณะทางเพศแบบทุติยภูมิ (secondary sex characteristic) เป็นลักษณะทางเพศที่ไม่เกี่ยวกับระบบอวัยวะสืบพันธุ์เช่นการมีหน้าอกขยายใหญ่ มีขนในที่ลับเป็นต้น

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของวัยรุ่นนั้นเด็กผู้หญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าผู้ชายโดยเฉลี่ยแล้วประมาณ 2 ปี วัยรุ่นหญิงเมื่ออายุ 12 ปีจะเริ่มมีประจำเดือนเป็นครั้งแรก (menarche) (Stienberg, 1988) และเด็กชายจะเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นอายุประมาณ 13 – 15 ปี โดยในช่วงต้นเด็กหญิงจะเจริญเร็วกว่าเด็กชาย ในช่วงวัยรุ่นตอนต้นและตอนกลางคือในช่วงอายุระหว่าง 13 – 17 ปี แต่เมื่ออายุเลขวัยรุ่นตอนกลางไปแล้วเด็กหญิงจะเริ่มมีความสูงคงที่เมื่ออายุประมาณ 18 ปี และจะหยุดสูงเมื่ออายุประมาณ 20 – 21 ปี เด็กชายจะเริ่มมีการเจริญเติบโตด้านส่วนสูงขึ้นมาทันและมากกว่าเด็กหญิงอีกครั้งจนอายุประมาณ 25 ปี และคงรักษาระดับความสูงไว้ตลอดไป

2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์

วัยรุ่นเป็นวัยที่มีภาวะทางอารมณ์ไม่มั่นคง โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นตอนต้นทั้งนี้เนื่องจากวัยรุ่นเป็นช่วงระยะเวลาที่เด็กมีการปรับตัวต่อสิ่งต่างๆมากเช่นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย การปรับตัวต่อการเรียน การปรับตัวต่อสังคมเป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้วัยรุ่นเกิดอารมณ์ที่แปรปรวนได้ง่าย เป็นวัยที่มีลักษณะอารมณ์แบบพายุแคม (strom and stress) (Stanley Hall 1904, อ้างถึงใน Karl, 1956) นั่นคือเป็นลักษณะอารมณ์ที่รุนแรง เต็มไปด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง แต่ก็สับสน เปลี่ยนกลับไปกลับมาได้ง่าย จึงมักทำให้เกิดความขัดแย้งกับผู้ใหญ่อยู่เสมอ รวมถึงเป็นเรื่องที่ง่ายต่อการถูกขู่หย่มหรือชักนำไปในทางที่ไม่ดี ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียในตัวของวัยรุ่นเองได้

ลักษณะอารมณ์ที่เบี่ยงเบนผิดปกติไปจากนี้เรียกว่า “Heightened Emotionality” ซึ่งก็คืออารมณ์ที่แรงกว่าปรกติ (Hurlock, 1973) ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ในอารมณ์หลายชนิดในวัยรุ่นเช่น อารมณ์โกรธ กลัว รัก วิตกกังวล เป็นต้น

ความต้องการที่สำคัญอย่างหนึ่งของเด็กวัยนี้คือความต้องการได้รับการยอมรับจากผู้อื่นทั้งจากเพศเดียวกันและต่างเพศ (สุชา จันทน์เอม, 2529) ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ดังนั้นจึงทำให้วัยรุ่นใส่ใจกับรูปร่างของตนเองมากยิ่งขึ้น เด็กจะคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของตนเองอยู่ตลอดเวลา และกังวลใจในความรุ่มร่ามของตน ตัวอย่างของความกังวลใจในวัยรุ่นได้แก่ความสูง ความเตี้ย ความผอม ความอ้วน เป็นต้น สิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อเด็กวัยรุ่นมาก เพราะเด็กต้องการการยอมรับจากเพื่อน รวมถึงมีการเติบโตและเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเกิดขึ้นเสมอ เด็กจึงเกิดอารมณ์แปรปรวนไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงง่าย ดังนั้นสรุปได้ว่าการที่วัยรุ่นมีอารมณ์เปลี่ยนแปลงง่ายและรุนแรง เนื่องจากสาเหตุดังต่อไปนี้ (Roger, 1972)

1. ความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจากความเป็นเด็กสู่ความเป็นวัยรุ่นนั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะหลายส่วน เช่น แขน ขา ยาวขึ้น รูปร่างเปลี่ยนไป มีสิ่ว เป็นต้นทำให้รูปร่าง ขนาด สัดส่วนและลักษณะทางเพศเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจนวัยรุ่นปรับตัวไม่ทันจึงทำให้วัยรุ่นเกิดความกังวล เครียดได้ง่ายและอารมณ์ไม่คงเส้นคงวา เปลี่ยนแปลงได้ง่าย
2. ความเปลี่ยนแปลงของอวัยวะภายใน โดยต่อมไร้ท่อถือว่ามียับยั้งสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทุกๆด้าน โดยเฉพาะทางร่างกายและอารมณ์เช่น การทำงานของต่อมเพศซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้วัยรุ่นมีความต้องการใหม่ๆ สนใจในเพศตรงข้าม มีความต้องการที่สำคัญคือการพึ่งตนเอง และมีส่วนร่วมกับหมู่คณะจึงทำให้มีการรวมกันเป็นกลุ่ม แก๊งค์เสมอ
3. การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ เช่นการคบเพื่อน การเรียน การแต่งกาย หากเด็กต้องประพฤติดนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใหญ่ อาจเป็นสาเหตุทำให้เด็กเกิดความไม่มั่นคง หงุดหงิดและคับข้องใจอยู่เสมอ รวมถึงการที่เด็กต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางบ้าน หมู่คณะแล้วจึงทำให้เด็กเกิดความไม่มั่นใจในตนเองและมีอารมณ์แปรปรวนได้เช่นกัน

ในช่วงวัยรุ่นตอนต้นนั้น จะมีลักษณะอารมณ์รุนแรงและหลากหลายชนิดเช่น รัก เกลียด โกรธ กลัว เป็นต้น ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของวัยรุ่นและการต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆในสังคม ดังนั้นบิดามารดาและผู้ปกครองจึงจำเป็นต้องอธิบายให้วัยรุ่นเข้าใจถึงสาเหตุและความเปลี่ยนแปลงในช่วงของการเปลี่ยนวัยจากวัยเด็กไปสู่วัยรุ่น รวมถึงให้วัยรุ่นได้เรียนรู้ในเรื่องของการข่มอารมณ์และรู้จักระบายความเครียด ความกังวลให้ถูกทางเช่น เล่นกีฬา เล่นดนตรี เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้วัยรุ่นเกิดความมั่นคงด้านจิตใจเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นต่อไป

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่นนอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์แล้ว ยังพบว่าเด็กยังมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองเกี่ยวกับสถานะความเป็นอยู่ในครอบครัวและสังคมด้วย แต่เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยที่คาบเกี่ยวระหว่างวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ รวมทั้งสังคมไม่ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ที่แน่นอนไว้ให้เหมือนกับเด็กหรือผู้ใหญ่ วัยรุ่นจึงเกิดความสับสนในบทบาทหน้าที่ของตนเองและความสับสนนี้จะนำไปสู่การขัดขวางต่อความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเอง (self – concept) และการค้นหาเอกลักษณ์ (identity) ในวัยรุ่นได้

Marcia (อ้างถึงในประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2530) ได้ทำการศึกษาสถานะเอกลักษณ์ (identity status) ของวัยรุ่นพบว่าวัยรุ่นมีเอกลักษณ์สถานะอยู่ 4 สถานะคือ

1. วัยรุ่นที่ค้นหาเอกลักษณ์ของคนได้อย่างสมบูรณ์ (identity achievement) วัยรุ่นพวกนี้จะผ่านประสบการณ์เกี่ยวกับการตัดสินใจและก้าวเดินไปสู่อาชีพต่างๆหลังจากที่ตนเองได้ประเมินความสามารถ ความเชื่อ ทศนคติ ของตนได้อย่างถูกต้อง นั่นคือมีการก้าวเข้าไปสู่สายอาชีพหลังจากที่วัยรุ่นหาเอกลักษณ์แห่งตนได้แล้ว เด็กวัยรุ่นเหล่านี้จะมีการตัดสินใจที่แน่นอน และมักจะเป็นวัยรุ่นที่มีความสามารถในการปรับตัวได้ดี วัยรุ่นกลุ่มนี้เมื่อเรียนจะเรียนได้ดี มีความมั่นใจในตัวเอง ไม่มีความวิตกกังวลและสามารถสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและสามารถให้ความรักกับบุคคลอื่นๆได้ดีกว่าอีก 3 แบบ

2. วัยรุ่นที่ยังหาเอกลักษณ์แห่งตนไม่สำเร็จและยังต้องอาศัยแนวคิดจากผู้อื่น (identity foreclosure) วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีลักษณะก้าวไปสู่อาชีพของตนในอนาคตแต่การตัดสินใจส่วนหนึ่งเป็นการตัดสินใจของผู้อื่นไม่ใช่เป็นการตัดสินใจของตนเองทั้งหมด เช่นการที่บิดามารดามีส่วนตัดสินใจให้เด็กเลือกเรียนในคณะที่ตนต้องการแต่เด็กไม่ต้องการ เด็กไม่ได้เป็นคนตัดสินใจเองจากความต้องการและความสามารถที่แท้จริงของตนเอง ลักษณะเช่นนี้มักจะทำให้วัยรุ่นนั้นมีบุคลิกที่ไม่ยืดหยุ่น หัวรั้น หรือชอบทำตามกลุ่ม วัยรุ่นกลุ่มนี้จะมีลักษณะไม่ยืดหยุ่น มักตั้งความหวังไว้สูงโดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริง มีความภาคภูมิใจในตนเองมากเกินไปและความภูมิใจนี้มักถูกทำลายอย่างรวดเร็ว

3. วัยรุ่นที่ยังมีเอกลักษณ์ที่ไม่แน่นอน (identity moratorium) คือวัยรุ่นที่ยังไม่รู้ชัดเจนในความต้องการและความสามารถของตนเอง วัยรุ่นพวกนี้จะอยู่ในระยะวิกฤติของการตัดสินใจในการเลือกอาชีพ หรือเลือกสิ่งที่จะเป็นในอนาคต วัยรุ่นพวกนี้จะอยู่ในระยะที่กำลังพิจารณาทางที่เป็นไปได้ที่จะก้าวไปสู่อาชีพต่างๆ วัยรุ่นพวกนี้จะไม่พอใจในสภาวะแห่งตน มีความวิตกกังวลมากที่สุด และมักประสบความล้มเหลวอยู่เสมอ

4. วัยรุ่นที่เกิดความสับสนในการหาเอกลักษณ์ (identity diffusions) วัยรุ่นพวกนี้ยังไม่มี การตัดสินใจหรือก้าวลงไปสู่อาชีพหนึ่งอาชีพใด วัยรุ่นพวกนี้อาจผ่านประสบการณ์ในการตัดสินใจ แต่ ยังมีความสับสนในการหาเอกลักษณ์ของตนเองจึงไม่สามารถตัดสินใจในการเลือกอาชีพได้ พวกนี้ จะไม่คิดสร้างหรือรู้คุณค่าของชีวิตตนเองในอนาคต มักประสบความล้มเหลวอยู่เสมอเหมือนกับ แบบที่ 3 และมักมีความภาคภูมิใจในตนเองต่ำและมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างผิวเผิน

สถานะเอกลักษณ์ของวัยรุ่นดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อวัยรุ่นมีอายุและ ประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้การหาเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะวัยรุ่น เป็นวัยที่กำลังจะก้าวจากวัยเด็กเพื่อเตรียมความพร้อม ไปสู่วัยผู้ใหญ่การที่วัยรุ่นสามารถค้นหา เอกลักษณ์ของตนเองได้จะทำให้วัยรุ่นมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน รู้ความสามารถ ความต้องการที่ แท้จริงของตน สามารถนำความสามารถที่ตนมีอยู่มาใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการของตนใน อนาคตได้ แต่หากวัยรุ่นไม่สามารถค้นหาเอกลักษณ์แห่งตนได้ วัยรุ่นจะเกิดความสับสนในบทบาท ของตนเอง ไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียเมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ต่อไป

สาเหตุของปัญหาพัฒนาการทางสังคมของวัยรุ่น แบ่งเป็น 2 สาเหตุ (ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2530) คือ

1. สาเหตุทางพันธุกรรม

เช่น ความพิการอันเนื่องมาจากพันธุกรรม สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นมีการ ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคมน้อยกว่าเด็กปกติ ซึ่งการขาดโอกาสที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม เช่นการทำกิจกรรมร่วมกัน จะทำให้วัยรุ่นเกิดปัญหาเกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคมได้

2. สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

คือการที่วัยรุ่นซึ่งเกิดมาปกติดี มีศักยภาพในการพัฒนาทางสังคมได้อย่างเต็มที่ แต่มี ปัญหาทางพัฒนาการทางสังคมเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมหมายถึง บุคคลที่อยู่รอบ ล้อมตัวเด็ก เช่นบิดามารดา เพื่อน ครู รวมถึงสภาพสังคมที่เด็กอยู่ สาเหตุจากสภาพแวดล้อมได้แก่

2.1 สาเหตุจากการขาดความเข้าใจจากบุคคลใกล้ชิด นับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ วัยรุ่นประสบกับปัญหาพัฒนาการทางสังคมเช่นการที่บิดามารดาไม่เข้าใจว่าวัยรุ่นยังคงต้องการ คำปรึกษาจากผู้ใหญ่อยู่ ถึงแม้ว่าวัยรุ่นจะสามารถรู้คิดได้เอง โดยไม่ต้องการคำแนะนำหรือคำชี้แจง สิ่งเหล่านี้นอกจากทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นและบิดามารดาห่างเหินกันแล้ว ยังทำให้วัยรุ่นมี ปัญหาในการพัฒนาการทางด้านสังคม ทำให้วัยรุ่นขาดบุคคลให้คำแนะนำในเรื่องต่างๆ จึงหันไป ปรึกษาวัยรุ่นด้วยกัน ซึ่งอาจทำให้การปรับตัวทางด้านสังคมของเด็กคนนั้นเกิดปัญหาได้

2.2 วัยรุ่นขาดตัวแบบที่ดีหรือเหมาะสมที่จะทำตามแบบ ในสังคมที่ขาดตัวแบบ ที่ดีจะทำให้วัยรุ่นขาดตัวอย่างที่ดีที่ควรทำตาม วัยรุ่นจึงไปดูตัวแบบที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่ ปรากฏได้บ่อยในสังคมเช่นในหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ตลอดจนพฤติกรรมของวัยรุ่นด้วยกันเองเป็น ดัน ซึ่งการทำตามพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของตัวแบบที่ไม่เหมาะสมจะทำให้สังคมไม่ยอมรับเด็ก วัยรุ่นและก่อให้เกิดปัญหาทางพัฒนาการสังคมในที่สุด

2.3 สาเหตุเนื่องจากขาดโอกาสเข้าสังคม เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ วัยรุ่นมีปัญหาเกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคมเช่นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้วัยรุ่นไม่เป็นที่ ยอมรับของกลุ่มเพื่อน สาเหตุเหล่านี้ทำให้วัยรุ่นขาดโอกาสในการร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเพื่อน ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ในสังคม ซึ่งจะส่งผลต่อการปรับตัวทางสังคมของวัยรุ่น

2.4 สาเหตุเนื่องจากขาดแรงจูงใจ การขาดแรงจูงใจเป็นผลมาจากพัฒนาการหรือ การปรับตัวที่เป็นปัญหาคั้งแต่วัยเด็กเช่นวัยรุ่นที่มีความขี้อายในการเข้าสังคมหรือเกิดความรู้สึกไม่ ชอบเข้าสังคม ซึ่งการเกิดความรู้สึกเช่นนี้จะเป็ผลทำให้วัยรุ่นเกิดปัญหาในการปรับตัวเข้าสังคม ใน ที่สุด

นอกจากนี้กลุ่มเพื่อนยังมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นเป็นอย่างมาก เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการเพื่อน เพื่อเป็นที่ปรึกษา สนทนา ปัญหาต่างๆร่วมกัน ซึ่งจะมีความเข้าใจกันและกัน ได้ดี ดังนั้นเพื่อนในวัย

นี้จึงมีอิทธิพลมากกว่าบิดามารดา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Stienberg (1998) ที่พบว่าวัยรุ่นจะได้รับอิทธิพลจากเพื่อนมากกว่าบิดามารดา ในเรื่องทัศนคติและค่านิยมต่างๆ รวมถึงการที่วัยรุ่นเริ่มมีการค้นหาเอกลักษณ์ของตนเองในงานพัฒนาการ ดังนั้นวัยรุ่นจึงมักมีปัญหาความขัดแย้งกับบิดามารดาอยู่เสมอ

วัยรุ่นเป็นวัยที่อยู่ในช่วงเวลาของการค้นหาเอกลักษณ์ (identity) ของตนรวมถึงความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเอง หากวัยรุ่นสามารถค้นหาเอกลักษณ์ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ วัยรุ่นผู้นั้นก็จะสามารถประเมินความสามารถ ความเชื่อ ทัศนคติของตนเองได้อย่างถูกต้อง มีความสามารถในการปรับตัวได้ดี แต่หากวัยรุ่นเกิดความสับสนในเอกลักษณ์ วัยรุ่นจะสับสนและไม่รู้ทิศทางของชีวิตตนเองในอนาคต นอกจากนี้วัยรุ่นยังมีความสนใจทางด้านสังคมมากยิ่งขึ้น กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อค่านิยม ทัศนคติและความคิดเห็นต่างๆต่อวัยรุ่นมากกว่าบิดามารดา จึงทำให้วัยรุ่นมักขัดแย้งกับบิดามารดาอยู่เสมอ ดังนั้นบิดามารดาจึงควรใกล้ชิดบุตรสาววัยรุ่นและส่งเสริมการมีเพื่อนที่ดี ทั้งนี้เพื่อให้วัยรุ่นมีพัฒนาการทางด้านสังคมที่ดีต่อไปภายภาคหน้า

4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

พัฒนาการทางด้านสติปัญญาของวัยรุ่นนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากวัยเด็กมากมาย ทั้งนี้เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับวัยเด็กแล้วความสามารถทางด้านความคิด ความเข้าใจจะมีเพิ่มขึ้นหลายอย่างเช่นการคิดได้หลากหลาย การคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตลอดจนความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ซึ่ง Inhelder & Piaget (1958, อ้างถึงใน Berk, 2000) ได้เรียกขั้นพัฒนาการทางด้านสติปัญญาในวัยรุ่นว่าระยะ Formal operation stage หรือระยะการแก้ปัญหาด้วยเหตุผลกับสิ่งที่เป็นนามธรรม โดยในช่วงวัยนี้จะมีลักษณะพัฒนาการที่สำคัญดังนี้

1. Hypothetico – deductive reasoning คือการที่วัยรุ่นมีความสามารถในการตั้งสมมติฐานและแก้ไขปัญหาได้ที่ละขั้นตอน

2. Propositional Thought คือการที่วัยรุ่นมีความเข้าใจในความเป็นเหตุเป็นผลในแง่ของความเป็นจริง จากโจทย์ปัญหาที่กำหนดให้ โดยให้พิจารณาว่าข้อสรุปดังกล่าวถูกคิด หรือไม่แน่ใจ

ข้อ 1 : ใบไม้ทุกชนิดเป็นสีเขียว

- ข้อ 2 : เมเปิ้ลเป็นสีเขียว
 ข้อ 3 : เมเปิ้ลเป็นใบไม้

จากเงื่อนไขที่กำหนดให้ วัยรุ่นจะตอบว่า “ไม่แน่ใจ” เพราะเมเปิ้ลอาจเป็นใบไม้ก็ได้หรืออาจเป็นชื่อของสิ่งอื่น ๆ ที่มีสีเขียวแต่ไม่ใช่ใบไม้ก็ได้ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับวัยเด็กที่มีพัฒนาการทางสติปัญญาอยู่ในขั้น Concrete Operational จะตอบว่า “ถูกต้อง” เพราะเด็กจะพิจารณาจากเหตุผลที่กำหนดให้เท่านั้น โดยไม่พิจารณาถึงความเป็นจริง

ซึ่งเพียเจท์ (Piaget) (1976, อ้างถึงในพรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2545) ได้กล่าวว่าระยะพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและความคิดของเด็กในขั้นนี้จะพัฒนาการขึ้นสู่ระดับวุฒิภาวะสูงสุด นั่นคือเด็กวัยนี้จะเริ่มคิดเหมือนกับผู้ใหญ่ คิดอย่างมีเหตุมีผล สามารถที่จะคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ สามารถตั้งสมมติฐานและทฤษฎี และเกิดความคิดรวบยอดในสิ่งที่เป็นนามธรรมนอกเหนือจากสิ่งที่ตามองเห็น ดังนั้นวัยรุ่นจึงเริ่มมีกฎเกณฑ์เป็นของตนเอง (autonomous) แทนที่จะยึดถือกฎเกณฑ์หรือค่านิยมตามผู้อื่น (heteronomous) เช่น บิดา มารดา เหมือนดังในวัยเด็กซึ่งจะทำให้เด็กมีความคิดกฎเกณฑ์ต่างๆ แยกต่างแปลกแยกไปจากผู้ใหญ่ ไม่คล้อยตามผู้ใหญ่เหมือนเช่นเดิม จึงทำให้วัยรุ่นมีความขัดแย้งกับผู้ใหญ่อยู่เสมอ

โดยสรุปแล้ววัยรุ่นจะมีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาแตกต่างไปจากในวัยเด็ก 5 ประการ (Stienberg, 1998) คือ

1. วัยรุ่นจะคิดถึงสิ่งที่เป็นไปได้มากกว่าในวัยเด็ก คิดถึงสิ่งที่ เป็นความเป็นจริงถึงแม้จะไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง ในขณะที่เด็กจะคิดเพียงแคंपัจจุบันในสิ่งที่ตาเห็น (here and now) มีความสามารถในการตั้งสมมติฐาน
2. วัยรุ่นจะมีความคิดในแบบนามธรรมมากขึ้น มีความสามารถในการเข้าใจความหมายของคำสุภาษิต คำพังเพย คำอุปมา อุปไมย การเล่นคำ การคิดแบบตรรกะ วัยรุ่นจะสนใจในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การเมือง ปรัชญา และจริยธรรม เข้าใจแนวคิดของคำว่ามิติกราฟ ความเชื่อ ประชาธิปไตย ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

3. วัยรุ่นจะมีความคิดแบบอภิปัญญา (metacognitive) มีการคิดพิจารณาถึงตนเอง (introspection) และมีสติรู้ตัวอยู่เสมอ (self – conciousness) วัยรุ่นมีการพัฒนาความคิดของตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง (egocentrism)

4. วัยรุ่นมีการคิดได้หลายด้าน หลายมิติ (multidimention) ในขณะที่เด็กคิดได้เพียงด้านเดียว

5. วัยรุ่นจะคิดถึงความสัมพันธ์ของ 2 สิ่ง และมีการนำมาเปรียบเทียบกัน ในขณะที่เด็กคิดถึงของเพียงอย่างเดียว ตามที่สายตาเห็นเช่นคำหรือขาว เป็นต้น ซึ่งวัยรุ่นจะเริ่มประเมินถึงความสัมพันธ์ของตนเองและบิดามารดามากกว่าในวัยเด็ก

จากพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของวัยรุ่นที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น แสดงให้เห็นว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความคิด ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ มากยิ่งขึ้นตัวอย่างเช่นความสามารถในการแก้ปัญหา การสนใจในเรื่องของตนเอง ความสามารถในการคิดแบบอภิปัญญา เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางด้านสติปัญญาของวัยรุ่นนี้ทำให้วัยรุ่นเริ่มมีความคิดเป็นของตนเองแทนที่จะคิดหรือยึดถือตามผู้อื่น รู้จักเปรียบเทียบและมองสังคมในมุมกว้างขึ้น มีมุมมองในผู้ปกครองของตนเองใหม่ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ทำให้วัยรุ่นมักมีปัญหากับผู้ปกครองหรือเกิดความขัดแย้งทางความคิดกับผู้ปกครองอยู่เสมอ

5. พัฒนาการทางด้านจริยธรรม

การเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการของวัยรุ่นนอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว วัยรุ่นยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านจริยธรรมอีกด้วย โคลเบิร์ก (Kolberg) (1977, อ้างถึงใน วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2545) ได้กล่าวถึงระดับขั้นจริยธรรมไว้ทั้งหมด 3 ระดับ โดยในแต่ละระดับจะมีเหตุผลทางจริยธรรม 2 ระดับขั้น ซึ่งวัยรุ่นจะจัดอยู่ในขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นที่ 2 หรือขั้นระดับกฎเกณฑ์ (Conventional level)

เมื่อเด็กเริ่มเข้าวัยรุ่น จะเข้าใจความคาดหวังของบุคคลในครอบครัวและสังคม ขอมรับรู้ค่านิยมของกลุ่มและกฎเกณฑ์สังคมในวัฒนธรรม และสังคมที่ตนเติบโตอยู่จึงยอมปฏิบัติตามโดยความคิด มีเหตุผลสนับสนุนเพิ่มเติม จากการเอาอย่างบุคคลที่ตนชื่นชอบหรือมีอิทธิพลต่อตนด้วย เหตุผลทางจริยธรรมในระดับนี้แบ่งได้เป็น 2 ขั้นคือ

1. การยอมรับของกลุ่ม (Mutual Interpersonal Expectations Relationships and Interpersonal Conformity) ในวัยรุ่นตอนต้นอายุระหว่าง 10 – 13 ปี เด็กจะประพฤติดีเพื่อเป็นที่ชื่นชอบ และยอมรับของบิดา มารดา ครู เพื่อน ญาติพี่น้อง และบุคคลที่ตนรู้จัก เด็กกำลังมีความรู้สึกไวต่อภาพพจน์ตนเอง ต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ของผู้อื่น ความรู้สึกสนใจตนเอง โดยเฉพาะรูปร่างหน้าตา การแต่งตัว กิริยา ท่าทาง เป็นต้น เด็กวัยนี้จะเริ่มรู้จักที่จะเอาความต้องการและพฤติกรรมผู้อื่นมาพิจารณาและปรับตนเพื่อให้เป็นที่ยอมรับและชื่นชอบ

2. หลักการทำตามกฎหมายและคำสั่งแบบแผน (Law and Order Orientation) เด็กอายุระหว่าง 14 – 16 ปี จะรู้ชัดเจนว่าตนอยู่ในสังคมที่กว้างขวาง ดังนั้นตนจึงต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และรักษาระเบียบวินัยของสังคมพร้อมกับสนใจยอมรับ หลักการทางศาสนาและการเมือง ในขั้นนี้พฤติกรรมที่ถูก ที่ดีจะขึ้นอยู่กักระเบียบ ประเพณีหรือกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดหรือตั้งไว้

ดังนั้นในช่วงนี้การแสดงพฤติกรรมของวัยรุ่นยังคงเป็นการปฏิบัติโดยยึดกฎเกณฑ์ของสังคมและการได้รับการยอมรับจากเพื่อนเป็นหลัก นั่นคือวัยรุ่นจะยึดกฎเกณฑ์ภายนอกคนมากกว่าจะยึดกฎเกณฑ์ที่เกิดจากตนเอง หากวัยรุ่นอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีเช่นเพื่อน ประกอบกับวัยรุ่นต้องการการยอมรับของกลุ่มเพื่อน หากถูกเพื่อนชักชวนไปในทางที่ไม่ดี วัยรุ่นอาจแสดงพฤติกรรมที่ไม่ดีได้โดยไม่ตั้งใจ บิดามารดาผู้ปกครองจึงควรให้ความรัก ความเอาใจใส่บุตรสาววัยรุ่น รวมถึงปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้บุตรสาววัยรุ่นได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีต่อไปในอนาคต

พัฒนาการในด้านต่างๆของวัยรุ่นนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆมากมายได้แก่ พัฒนาการทางด้านร่างกายเช่นการเปลี่ยนแปลงของ Growth hormone ที่ทำให้วัยรุ่นมีน้ำหนักและส่วนสูงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีพัฒนาการทางเพศเกิดขึ้นซึ่งเป็นผลมาจาก Gonadotrophic hormone เป็นต้น พัฒนาการทางอารมณ์เช่นมีลักษณะอารมณ์รุนแรง สับสน เด็ดขาดเด็วร้าย ฯลฯ ซึ่งเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงของร่างกายวัยรุ่น ฮอร์โมนและการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม พัฒนาการด้านสังคมเช่นการค้นหาเอกลักษณ์ของตนเอง การคบเพื่อนต่างเพศ พัฒนาการด้านสติปัญญา เช่นการคิดในสิ่งที่เป็นนามธรรมมากขึ้น มีความคิดเป็นตัวของตนเอง และพัฒนาการทางด้านจริยธรรม วัยรุ่นจะปฏิบัติตนตามกฎเกณฑ์ของสังคมและกลุ่มเพื่อนเป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงต่างๆทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและจริยธรรมที่เกิดขึ้นนี้ จะมีผลให้วัยรุ่นต้องการผู้ให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางในการประพฤติดีปฏิบัติตนที่ถูกที่ควรเพื่อพัฒนาเป็น

ผู้ใหญ่ที่ตีสืบต่อไป แต่หากบิดามารดา ผู้ปกครองขาดความรู้ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการต่างๆของบุตรสาววัยรุ่น ก็อาจทำให้บุตรสาววัยรุ่นเกิดความขัดแย้งกับผู้ใหญ่ขึ้นได้ โดยเฉพาะกับมารดา ซึ่งก็จะก่อให้เกิดผลเสียต่อตัวของวัยรุ่นและก่อให้เกิดปัญหาพฤติกรรมต่างๆ เช่นการติดยาเสพติด เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการสร้าง โปรแกรมพัฒนาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่มีความขัดแย้งกันขึ้น ทั้งนี้เพื่อลดหรือขจัดปัญหาความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการด้านต่างๆของวัยรุ่น รวมถึงปัญหาพฤติกรรมที่มีผลเสียต่อสังคมอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับความไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ของมารดาและบุตรสาววัยรุ่น

แนวคิดเกี่ยวกับความไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ของมารดาและบุตรสาววัยรุ่นนั้นมีการกล่าวถึงมานานแล้วโดยเริ่มจากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis theory) ซึ่ง Freud (1953, อ้างถึงใน ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2530) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่จะเกิดขึ้นในระยะต้นของชีวิตช่วง 0 – 5 ขวบแรก ซึ่งพัฒนาการทางบุคลิกภาพของฟรอยด์นั้นมี 5 ขั้นและแต่ละขั้นก็จะเน้นที่บริเวณแห่งความพึงพอใจบริเวณต่างๆของร่างกายโดยแต่ละขั้นก็จะแปรเปลี่ยนไปตามช่วงอายุต่างๆของมนุษย์ซึ่งฟรอยด์เรียกว่าเป็นขั้นพัฒนาการทางเพศ (The Stage of Psychosexual Development) ขั้นพัฒนาการทางเพศจะเป็นระยะต่างๆต่อเนื่องกันตั้งแต่วัยเด็กและเจริญเติบโตเต็มที่จนถึงวัยรุ่น

ขั้นพัฒนาการทางบุคลิกภาพทั้ง 5 ขั้นของฟรอยด์นั้นต้องได้รับการตอบสนองอย่างเต็มที่ หากไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเต็มที่ก็จะขึ้นกรานที่จะได้รับการตอบสนองแบบเดิม (fixation) ในขั้นต่อไปซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาพฤติกรรมในที่สุด

สำหรับขั้นพัฒนาทางบุคลิกภาพทั้ง 5 ขั้นนั้นผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะในขั้นพัฒนาการที่ 3 หรือขั้นความสุขความพึงพอใจที่บริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ (Phallic stage) ซึ่งเป็นขั้นที่ฟรอยด์ได้กล่าวถึงความขัดแย้งของมารดาและบุตรสาววัยรุ่นดังนี้

ในขั้นที่ 3 หรือขั้นความสุขความพึงพอใจที่อวัยวะสืบพันธุ์ (Phallic stage) จะเกิดในช่วงอายุ 3 – 6 ขวบ ฟรอยด์กล่าวว่าความสุขของเด็กจะเลื่อนจากอวัยวะขับถ่ายมาเป็นอวัยวะสืบพันธุ์ ในขั้นนี้ฟรอยด์ได้กล่าวถึงการถอดแบบ (identification) บทบาททางเพศว่าจะเกิดในระยะต้นๆของ

ชีวิต โดยเด็กจะมีการถอดแบบบทบาททางเพศจากบิดาและมารดาก่อน โดยระยะนี้เด็กชายจะให้ความรักอย่างออกนอกหน้ากับมารดาแต่จะถอดแบบบิดา ในทางตรงข้ามเด็กหญิงจะให้ความรักอย่างออกนอกหน้ากับบิดาและมีการถอดแบบจากมารดา ซึ่งระยะนี้เป็นระยะที่ فروยด์ เน้นว่าเด็กจะมีการถอดแบบหรือเรียนรู้บทบาททางเพศจากบิดามารดาเพศเดียวกับตนเอง ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 แสดงการถอดแบบบทบาททางเพศ (ประ โภพรรณ ภูมิวุฒิสาร 2526:62, อ้างอิงใน วรณภา เพชรพันธ์ 2534:7)

ในระยะนี้เด็กหญิงและเด็กชายจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน فروยด์กล่าวว่าเด็กชายจะเกิดปมเอดิปัส (Oedipus complex) และเด็กหญิงจะเกิดปมอีเลคตรา (Electra complex) ซึ่งปม (complex) จะเป็นความต้องการในจิตไร้สำนึกของเด็กที่อยากจะครอบครองบิดามารดาที่มีเพศตรงข้ามกับเพศของเด็กและเป็นปฏิปักษ์กับบิดามารดาเพศเดียวกันกับเด็ก فروยด์กล่าวว่าเมื่อเด็กหญิงสังเกตเห็นว่าอวัยวะเพศของพี่ชาย น้องชาย หรือเพื่อนผู้ชายมีลักษณะเด่นกว่า มีขนาดใหญ่กว่าของตนเอง ก็ารู้สึกอิจฉาอวัยวะเพศชาย (penis envy) (Juanita, 1983) และต้องการมีอวัยวะเพศเช่นเด็กชายบ้าง เด็กหญิงจะโทษว่ามารดาเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อวัยวะเพศเช่นผู้ชายของตนนั้นหายไป แล้วหันไปรักบิดาแทนเพราะบิดาไม่ได้มีส่วนในความคิดนี้ นอกจากนี้เด็กหญิงยังมีความหวังในจิตไร้สำนึกว่าบิดาอาจจะสามารถให้อวัยวะที่ขาดหายไปนั้นได้ รวมถึงอยากครอบครองบิดาเกิดเป็นปมอีเลคตรา (electra complex) โดยเด็กหญิงจะพยายามแก้ปมนี้โดยพยายามถอดแบบบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของมารดาเพราะหวังจะให้บิดารักตนบ้าง ซึ่งจุดนี้เป็นสาเหตุให้เด็กหญิงมีการพัฒนาลักษณะความเป็นหญิงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ส่วนเด็กชายในระยะอวัยวะเพศนี้จะเกิดความหลงใหลในอวัยวะเพศชายของตนอย่างมากและมีการพัฒนาปมเอดิปัส (Oedipus complex) โดยเด็กชายจะมีความรักและต้องการมารดาอย่างมาก ในขณะที่เดียวกันเขาก็รู้ว่าบิดาก็รักและต้องการมารดามากด้วยเช่นกันทำให้เกิดความอิจฉาบิดาและเกิดความวิตกกังวลว่าบิดาจะไม่พอใจและทำโทษด้วยการตัดอวัยวะเพศของตน (castration anxiety) เด็กชายจึงเก็บกคความ

ปรารถนาในตัวมารดาไว้แล้วหันมาอดแบบให้เหมือนบิดามากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยมีกรรับเอาบทบาททางเพศ ถ่านิยมและบุคลิกของบิดามาเป็นของตนเพื่อให้บิดารักและในขณะที่เดียวกันก็จะทำให้เขามีคุณสมบัติของบิดาที่ทำให้มารดาพอใจ

เมื่อเด็กผ่านพ้นช่วงระยะนี้มาแล้วเด็กจะหันเหความสนใจในเรื่องของความพึงพอใจในอวัยวะสืบพันธุ์มาสู่ระยะพัก (latency period) ซึ่งในช่วงนี้เด็กจะเก็บกคความรู้สึกที่เรียกว่า โอดิปัส คอมเพล็กซ์และอีเลคตรา คอมเพล็กซ์ไว้ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่น ลักษณะของปมโอดิปัส คอมเพล็กซ์และอีเลคตรา คอมเพล็กซ์ก็อาจหวนกลับมาได้อีก เช่นการที่เด็กชายเข้ามาใกล้ชิดคลอเคลียมารดาในบางครั้ง ชอบเข้ามาช่วยเข้าวิพากษ์วิจารณ์หรือโต้เถียงกับบิดา ในขณะที่เด็กหญิงจะมีความไม่ลงรอยหรือขัดแย้งกับมารดาได้บ่อยและบิดาจะเป็นผู้นำที่เด็กต้องการ (วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2545) ดังนั้นจากแนวคิดของฟรอยด์ในเรื่องของปมอีเลคตรา คอมเพล็กซ์ จึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่ได้อธิบายเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นในช่วงต้นของชีวิต ซึ่งปมอีเลคตรา คอมเพล็กซ์ นี้สามารถเกิดขึ้น ได้อีกครั้งเมื่อเด็กเริ่มเข้าสู่ช่วงวัยรุ่น จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นขึ้นได้

นอกจากทฤษฎีของฟรอยด์แล้ว ยังมีแนวคิดของ Muuss (1990) ที่ได้กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นว่าเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการในด้านต่างๆของวัยรุ่นและเกิดเป็นช่องว่างระหว่างวัย (Generation gap หรือ Intergenerational conflict) ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นขึ้น ซึ่งพัฒนาการด้านต่างๆที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในวัยรุ่นมีดังเช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ จะทำให้วัยรุ่นสนใจตนเอง โดยวัยรุ่นจะมีความสนใจในรูปร่างหน้าตาของตนเองมากขึ้นเนื่องจากลักษณะรูปร่างจะเหมือนผู้ใหญ่ วัยรุ่นจึงมีความกังวลกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและกลัวว่าจะแตกต่างไปจากคนอื่น เด็กวัยนี้จะมีความรู้สึกไวต่อคำวิจารณ์ ต่อสายตาและท่าทีของผู้อื่น กลัวการถูกตำหนิและการค่อนข้างเปรียบเทียบไม่ชอบให้ใครมาพูดถึง เด็กจึงจำเป็นต้องทำตามเพื่อน และปฏิบัติคล้ายกับเพื่อนเช่นแต่งตัวตามสมัยนิยม ซึ่งสอดคล้องกับ Steinberg (1996) ที่ศึกษาพบว่าวัยรุ่นมีความขัดแย้งกับมารดาในเรื่องการแต่งกายมากเป็นต้น นอกจากนี้วัยรุ่นยังมีความต้องการเป็นอิสระ โดยวัยนี้เป็นวัยที่เด็กมีความต้องการเป็นตัวของตัวเอง และแยกเป็นอิสระ พึ่งตนเอง (secondary separation individuation) และเป็นช่วงเวลาแห่งการค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน (Erikson, 1968) ดังนั้นวัยรุ่นจึงไม่ชอบให้ผู้ใหญ่มาจัดการหรือออกคำสั่งควบคุม ส่วนใหญ่แล้วเด็กวัยนี้จะทำอะไรได้ด้วยตนเองแล้ว มีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น รู้จักตกลงใจตัดสินใจส่วนตัวบางอย่างได้ แต่ในขณะที่เดียวกันมารดาก็ยังคงควบคุมบุตรสาววัยรุ่น

ไม่ปล่อยให้บุตรสาววัยรุ่นเป็นอิสระ หรือตัดสินใจด้วยตนเองดังนั้นจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วัยรุ่นเกิดความขัดแย้งกับมารดา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Hackett (1950) ที่ศึกษาพบว่าสาเหตุลำดับที่ 2 ของความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นคือ การตัดสินใจในเรื่องการเลือกอาชีพ เด็กวัยรุ่นจะวางตัวห่างจากบิดามารดา ไม่อยากไปไหนมาไหนด้วยและมักแยกตัวอยู่ตามลำพังเริ่มวิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นไม่ตรงกับมารดาซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งกันได้บ่อยๆ โดยเฉพาะกับมารดา (วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2545) อย่างไรก็ตามเด็กในวัยนี้ก็ยังคงต้องการความรัก ความเอาใจใส่จากบิดามารดาอยู่เป็นครั้งคราวหากไม่ได้รับก็จะทำให้เกิดความขุ่นเคือง ไม่พอใจ การโต้เถียงกับมารดาเป็นลักษณะของความต้องการใกล้ชิดแต่มีลักษณะแตกต่างไปจากในวัยเด็ก มีการรื้อฟื้นปมอีเลคตรา (Elextra complex) ทำให้เด็กหญิงมีความขัดแย้งกับมารดาได้บ่อย โดยเด็กจะหันหน้าเข้าหาบิดามากขึ้น ให้ความนับถือ เชื่อฟังและเป็นທີ່ปรึกษาในขณะที่เดียวกันวัยรุ่นก็จะหันหน้าเข้าหากุ่มเพื่อนมากยิ่งขึ้นและสนใจรับฟังคนนอกครอบครัว นับถือความคิดของครู ญาติ ผู้ใหญ่ตลอดจนเริ่มสนใจบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคมเป็นต้น (วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2545)

นอกจากความต้องการเป็นอิสระแล้ววัยรุ่นยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนทำให้วัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ง่าย และบางครั้งอาจไม่มีเหตุผล อารมณ์มีลักษณะหุนหันพลันแล่น อารมณ์ขึ้นๆลงๆ ไม่แน่นอน Stanley Hall (1904, อ้างถึงใน Karl, 1956) ได้กล่าวไว้ว่าวัยรุ่นมีลักษณะอารมณ์เหมือนพายุบูแคม (strom and stress) เด็กจะมีความวิตกกังวล หงุดหงิด ไม่สบายใจ เครียด เศร้า มีความรู้สึกไม่แน่นอน หวั่นไหวง่าย สับสน และมักแสดงพฤติกรรมที่รุนแรงเช่นบางคนอาจก้าวร้าวกับผู้ใหญ่ ซึ่งจะทำให้วัยรุ่นมักมีปัญหากับมารดาหรือผู้ใหญ่ได้เสมอ ในบางครั้งวัยรุ่นก็ดูเป็นผู้ใหญ่ขึ้น รับผิดชอบได้บ้างและไม่ต้องการให้ผู้ใหญ่ม่าบังคับหรือบงการซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Caplow (1982) ที่พบว่าหน้าที่ความรับผิดชอบภายในบ้านคือสาเหตุสำคัญอย่างแรกที่ทำให้วัยรุ่นหญิงเกิดความขัดแย้งกับมารดา นอกจากนี้การปรับตัวต่อสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในช่วงวัยรุ่นเช่นความรู้สึกสับสนทางเพศ ความรัก ความเครียด ฯลฯ ก็ทำให้วัยรุ่นเกิดความกดดันทางอารมณ์ เกิดความรู้สึกสับสนขึ้นได้ บิดามารดาจึงจำเป็นต้องอธิบายให้วัยรุ่นรู้จักสาเหตุและความเปลี่ยนแปลงในช่วงวัย อธิบายให้วัยรุ่นรู้ว่าอารมณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องตามธรรมชาติที่จะเกิดขึ้น โดยควบคุมไม่ได้แต่สามารถควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกได้ ให้วัยรุ่นได้เรียนรู้ในเรื่องของการข่มอารมณ์และรู้จักระบายความเครียด แต่หากมารดาไม่มีความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ของบุตรสาววัยรุ่นขาดการอธิบายและการพูดคุยถึงสาเหตุและการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นขึ้นได้

สาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นเกิดความเครียด ความกังวลมีหลายอย่างตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงของร่างกาย การต่อสู้กับจิตใจที่อยากเป็นอิสระกับความกลัวที่ต้องเผชิญเหตุการณ์ตามลำพัง การคบเพื่อนต่างประเทศ การปรับตัวในชั้นเรียน การเปลี่ยนโรงเรียนหรือการมีเพื่อนใหม่ การสร้างสัมพันธ์กับเพื่อน การคาดหวังของบิดามารดาและผู้ใหญ่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เด็กวัยรุ่นเกิดความเครียดและวิตกกังวลได้มาก ดังนั้นอารมณ์ของวัยรุ่นจึงค่อนข้างวู่วามและรุนแรง บางคนมีลักษณะก้าวร้าว ฯลฯ สิ่งต่างๆเหล่านี้หากมารดาหรือผู้ปกครองไม่เข้าใจในธรรมชาติของเด็กวัยรุ่นจะทำให้วัยรุ่นเกิดความขัดแย้งกับมารดาหรือผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องด้วยอยู่เสมอ

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การมีเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญมากของเด็กในวัยนี้เพราะเพื่อนจะทำให้วัยรุ่นมีความรู้สึกมั่นใจ เข้มแข็ง มีอำนาจ มีพวก การยอมรับของเพื่อนจึงมีผลต่อความภาคภูมิใจและเอกลักษณ์หรือภาพพจน์ที่ดีต่อตนเอง วัยรุ่นจะเลือกคบเพื่อนที่มีลักษณะคล้ายๆตน มีอะไรทำด้วยกันได้ การที่วัยรุ่นจะได้รับการยอมรับในกลุ่มเพื่อนจะต้องมีลักษณะคล้ายหรือเหมือนกับกลุ่มเพื่อนของตนเช่นการแต่งกาย กิริยาท่าทาง เป็นต้น ซึ่งมารดาหรือผู้ใหญ่จะมองว่าเด็กวัยรุ่นจะทำตามแบบเพื่อนและมักเชื่อฟังเพื่อนมากกว่าบิดามารดา ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับวัยรุ่นได้ ดังเช่นที่ Folsom (1960) ได้ศึกษาพบว่า การเลือกคบเพื่อนเป็นสาเหตุหนึ่งของความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น

จากแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นในข้างต้น จะพบว่าเมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่นเด็กจะมีแนวโน้มที่จะเกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างบิดามารดาผู้ปกครอง โดยเฉพาะบุตรสาววัยรุ่นซึ่งเมื่อเกิดความขัดแย้งกับมารดาแล้วนั้นอาจนำไปสู่ความประพฤติน่าไม่ตีต่างๆเช่นการเสพยาเสพติด การหนีออกจากบ้านหรือการมีคู่ก่อนกำหนดซึ่งจะนำไปสู่การตั้งครรภ์ ซึ่งเป็นปัญหาสังคมต่อไป (วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2545) ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น จึงได้คิดพัฒนาโปรแกรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ของมารดาและวัยรุ่นหญิงที่มีความขัดแย้งกันนี้ขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์และป้องกันปัญหาในอนาคตต่อไป

ความหมายของครอบครัว

ได้มีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่าครอบครัวไว้มากมายแต่ผู้วิจัยขอสรุปความหมายที่สำคัญดังนี้

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ พ.ศ. 2537 ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า “ครอบครัวเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งมีการพึ่งพิงทางสังคม เศรษฐกิจและมีความสัมพันธ์กันทางกฎหมาย สายโลหิต และครอบครัวบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็นช้อยกเว้นบางประการจากที่กล่าวมา”

สมาคมทศวรรษศาสตร์แห่งประเทศไทย (อ้างถึงใน สิริชัย วงศ์สาธิตศาสตร์, 2532) กล่าวว่า “ครอบครัวคือกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวพันกันทางสายโลหิตและกฎหมายที่อยู่ร่วมกันในบ้านเดียวกันและมีปฏิสัมพันธ์กัน มีการให้ความรักและความเอาใจใส่ต่อกัน มีความปรารถนาดีต่อกันซึ่งความสัมพันธ์นั้นอาจจะแน่นแฟ้นมั่นคงหรือไม่กระชับ สั่นคลอนหรือร้าวรานแต่ยังไม่ถึงแตกแยกก็ยังไม่ถือว่าเป็นครอบครัวอยู่”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า “ครอบครัวคือค่านาม เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามี ภรรยา และหมายควมรวมถึงบุตรสาววัยรุ่นด้วย

Thomlison (2002) ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า “ครอบครัวเกิดจากบุคคลผู้ซึ่งมีประวัติ ประสบการณ์ ความผูกพันทางอารมณ์คล้ายคลึงกันและผูกพันกันโดยการแบ่งปันอุดมการณ์และกิจกรรมร่วมกัน”

Cox (2001) กล่าวว่า “ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของระบบของมนุษย์ เป็นระบบทางสังคมที่สนับสนุนการให้กำเนิดประชากรและควบคุมการมีเพศสัมพันธ์ของมนุษย์”

Ross (2000) กล่าวถึงครอบครัวว่า “ครอบครัวเป็นกลุ่มของสังคม ระบบของสังคม และสถาบันทางสังคม” เช่นเดียวกับ Gelles (1995) ที่ให้ความหมายของครอบครัวว่า “เป็นกลุ่มทางสังคมและสถาบันที่เป็นโครงสร้างของหน้าที่เช่นผู้หาเลี้ยงครอบครัว (breadwinner) และผู้เลี้ยงบุตรสาววัยรุ่น (child rearer) ที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในหน้าที่เหล่านี้”

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปความหมายของครอบครัวไว้ดังนี้ ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดที่ประกอบไปด้วยบุคคลสองคนหรือมากกว่า รวมตัวกันด้วยความผูกพันทาง

อารมณ์และจิตใจ และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันภายในครอบครัว โดยสมาชิกแต่ละคนจะมีหน้าที่ของตนที่พึงปฏิบัติในครอบครัว

พัฒนาการของครอบครัว (Family Development)

ครอบครัวนั้นจะประกอบไปด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่อยู่อาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวก็จะมีภารกิจเติบโตไปข้างหน้าตามขั้นพัฒนาการ (development task) ซึ่งจะเป็นงานที่ต้องทำไปตามวัยต่างๆ ในแต่ละวงจรชีวิตของแต่ละบุคคล (individual life cycle) และเมื่อบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงไปตามขั้นพัฒนาการ ครอบครัวโดยรวมก็จะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามสมาชิกในครอบครัวไปด้วย ดังนั้นจึงทำให้เกิดวงจรชีวิตครอบครัว (family life cycle) ขึ้น (วินัดดา ปิยะศิลป์ และ พนม เกตุมาน, 2545)

วงจรชีวิตครอบครัว (Family Life Cycle)

วงจรชีวิตครอบครัวหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ครอบครัวทุกครอบครัวต้องประสบตามวันเวลา และเหตุการณ์ที่ผ่านไป โดยวงจรชีวิตครอบครัวมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ (ศิริรัตน์ ฤทธิวุฒิ, 2545) คือ

1. มีรูปแบบที่แน่นอน
2. เกิดขึ้นเป็นระยะๆตามลำดับขั้น
3. มีความเป็นสากล โดยวงจรนี้จะเกิดขึ้นกับทุกครอบครัวในทุกสังคมในโลกมนุษย์นี้

รูปแบบหลักของวงจรชีวิตครอบครัวจะคล้ายคลึงกันในแต่ละครอบครัว แต่ลักษณะปลีกย่อยจะแตกต่างกันไปบ้างขึ้นอยู่กับยุคสมัยและวัฒนธรรมของสังคมที่ครอบครัวนั้นๆอยู่ โดยวงจรชีวิตครอบครัวเป็นพัฒนาการของครอบครัวในระยะยาว มีหน้าที่ของงานตามพัฒนาการต่างๆ ที่ต้องทำให้สำเร็จเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวสามารถพัฒนาต่อไปได้อย่างเหมาะสมและมีบรรยากาศในครอบครัวที่สงบสุขและหากครอบครัวสามารถทำงานตามขั้นพัฒนาการได้สำเร็จ ครอบครัวจะสามารถผ่านไปยังขั้นต่อไปได้ แต่หากในแต่ละขั้นของพัฒนาการของครอบครัวถูกขัดขวาง รบกวน หรือไม่เสร็จสมบูรณ์พัฒนาการของครอบครัวจะช้าหรือหยุดชะงักไม่สามารถพัฒนาไปในขั้นถัดไปได้ ดังตัวอย่างเช่นบิดามารดาที่กลัวการแยกเป็นอิสระของบุตรสาววัยรุ่นใน

วัยรุ่นจะยอมให้บุตรสาววัยรุ่นออกจากบ้านได้เฉพาะกลางวันเช่นเดียวกับเมื่อบุตรสาววัยรุ่นยังเป็นเด็กอยู่ก็จะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบิดามารดาและบุตรสาววัยรุ่นซึ่งเป็นวัยรุ่นที่ต้องการความเป็นอิสระและต้องการมีทิศทางเป็นของตนเอง (self - direction) ซึ่งก็จะทำให้เกิดปัญหาทางพฤติกรรมต่อไป (Zillbach, 1989 อ้างถึงใน Goldenberg & Goldenberg, 2000)

ทั้งนี้ในแต่ละขั้นพัฒนาการของครอบครัวและการเปลี่ยนแปลงของระบบครอบครัวจะมีผลซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยไม่คาดคิดมาก่อนเช่น การตั้งครรภ์ในช่วงวัยรุ่น การเสียชีวิตของบิดามารดาอย่างกะทันหัน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบและสมาชิกของครอบครัว (Hoffman, 1988 อ้างถึงใน Goldenberg & Goldenberg, 2000) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทที่สำคัญในครอบครัวเช่นการที่ภรรยาต้องออกไปทำงานบ้านหลังสามีออกจากงานเป็นต้น

พัฒนาการของครอบครัว : ขั้นตอนของวงจรชีวิตครอบครัว (Family Development : Stage Of The Family Life Cycle)

การแบ่งขั้นตอนของวงจรชีวิตครอบครัว จำนวนระยะที่แบ่งนั้นจะแตกต่างกันไปตามแต่ละทฤษฎีที่เป็นผู้แบ่งระยะ แต่หากแบ่งตามแนวคิดของ Zillbach (1989 อ้างถึงใน Goldenberg & Goldenberg, 2000) จะแบ่งได้ดังนี้

1. ระยะเริ่มต้น : การสร้างครอบครัว (Early Stages : Forming And Nesting)

ขั้นที่ 1 : การอยู่เป็นคู่ (coupling)

- ลักษณะเด่นในครอบครัว (Family stage marker) ครอบครัวจะเริ่มต้นขึ้นจากคนสองคนเริ่มสร้างบ้านอยู่ร่วมกัน ซึ่งอาจจะมีการแต่งงานเกิดขึ้น เป็นขั้นของการเปลี่ยนแปลงปรับตัวต่อสิ่งใหม่ๆ
- งานของครอบครัว (Family task) ในขั้นนี้แต่ละบุคคลจะมีการพึ่งพาอาศัยกัน (interdependence) ภายในคู่ของตน

ขั้นที่ 2 : การเริ่มมีสมาชิก 3 คน (becoming three)

- ลักษณะเด่นในครอบครัว (Family stage marker) เป็นระยะของการมีบุตรคนแรกหรือเป็นการเริ่มมีสมาชิกคนที่ 3 ภายในครอบครัว
- งานของครอบครัว (Family task) จะมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน (interdependence) ภายในครอบครัว

2. ระยะกลาง : กระบวนการแยกจากครอบครัว (Family Separation Process)

ขั้นที่ 3 : ขั้นเริ่มต้นแยกจากครอบครัว

- ลักษณะเด่นในครอบครัว (Family stage marker) ในระยะนี้บุตรสาววัยรุ่นคนแรกเริ่มแยกตัวออกจากครอบครัว มีการพึ่งพิงกันในครอบครัวไปสู่โลกภายนอกมากยิ่งขึ้น เริ่มมีการเข้าสู่ระบบโรงเรียนหรือสิ่งแวดล้อมภายนอกมากยิ่งขึ้น
- งานของครอบครัว (Family task) สมาชิกมีการแยกตนเอง มีการพึ่งพาตนเองมากยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 4 : ขั้นการขยายตัว (Expansion)

- ลักษณะเด่นในครอบครัว (Family stage marker) บุตรสาววัยรุ่นคนสุดท้ายจะเริ่มแยกตนออกจากครอบครัวตนไปสู่สังคม โลกภายนอก
- งานของครอบครัว (Family task) สนับสนุนให้มีความสะดวกในการแยกตน พึ่งพาตนเองมากยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 5 : ขั้นออกจากครอบครัว (Exits)

- ลักษณะเด่นในครอบครัว (Family stage marker) ระยะนี้สมาชิกจะเริ่มออกมาพึ่งตนเองอย่างสมบูรณ์ อาจมีการสร้างบ้านใหม่หรือมีการแต่งงานเกิดขึ้น
- งานของครอบครัว (Family task) มีการแยกตัวและไม่มีการพึ่งพาอาศัยภายในครอบครัวเป็นครั้งแรก

3. ระยะสุดท้าย : ขั้นสุดท้าย (Finishing)

ขั้นที่ 6 : บุตรสาววัยรุ่นคนสุดท้ายกับการขยายครอบครัว (Becoming smaller / Extended)

- ลักษณะเด่นในครอบครัว (Family stage marker) บุตรสาววัยรุ่นคนสุดท้ายกับการขยายครอบครัว แยกตนเป็นอิสระ

- งานของครอบครัว (Family task) มีการขยายการแยกคนเป็นอิสระ หึ่งตนเอง

ขั้นที่ 7 : ขั้นสิ้นสุด (Endings)

- ลักษณะเด่นในครอบครัว (Family stage marker) เป็นปีสุดท้ายที่เริ่มมีการเสียชีวิตของคนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนในคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นและเริ่มมีการเสียชีวิตของผู้อื่น
- งานของครอบครัว (Family task) ขอมรับกับความโศกเศร้าในครอบครัวและการแยกจากกันในคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่น

จากพัฒนาการของครอบครัวดังที่ได้กล่าวไปแล้วในช่วงต้นจะพบว่าในแต่ละครอบครัวของทุกๆวัฒนธรรม เชื้อชาติ และศาสนาจะมีรูปแบบและแบบแผนที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน แต่ระยะเวลาของแต่ละขั้นพัฒนาการอาจจะช้า เร็วแตกต่างกัน นั่นคืออาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการของครอบครัวมีความเป็นสากลที่เหมือนกันในทุกวัฒนธรรมและมีรูปแบบการเกิดเป็นระยะๆตามลำดับขั้นอย่างแน่นอนนั่นเอง

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัว

Carter และ McGoldrick (1988, อ้างใน Goldenberg & Goldenberg, 2000) กล่าวว่าปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวมี 2 ปัจจัยคือ

1. ความเครียดตามแนวนอน (Horizontal Stressors) เป็นความเครียดที่เกิดขึ้นตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป และเมื่อเวลาผ่านไปความเครียดชนิดนี้ก็จะเปลี่ยนไปจากเดิม ความเครียดนี้จะมาจากสองปัจจัย (วินัดดา ปิยะศิลป์ และ พนม เกตุมาน, 2545) คือ

1.1 การเจริญเติบโตตามพัฒนาการ (development) ปัจจัยที่สำคัญคือจุดเปลี่ยนในช่วงต่างๆของวงจรชีวิต (life cycle transitions) ของการเจริญเติบโตและพัฒนาการซึ่งแต่ละบุคคลเมื่อพบกับการเปลี่ยนแปลงก็ย่อมมีความเครียดเกิดขึ้น ความเครียดนี้จะมีผลกระทบต่อบุคคลในครอบครัวทำให้บรรยากาศภายในครอบครัวตึงเครียดไปด้วย

1.2 สิ่งที่ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ (unpredictable) หรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นเช่นการเสียชีวิตก่อนวัยอันควร การเจ็บป่วยเรื้อรัง การประสบอุบัติเหตุเป็นต้น เมื่อ

สมาชิกคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัวประสบอุบัติเหตุ สมาชิกคนอื่นๆในครอบครัวก็จะต้องปรับตัวในการเป็นผู้ดูแลคนป่วย มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทในครอบครัวเช่นต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ดูแลภายในบ้านต้องออกมาทำงานนอกบ้านแทน เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้จะก่อให้เกิดความเครียดในครอบครัว ดังนั้นสมาชิกในครอบครัวจะต้องช่วยกันปรับสิ่งต่างๆและช่วยกันแก้ไขปัญหาเพื่อให้สถานการณ์ในครอบครัวคลี่คลายลง

2. ความเครียดตามแนวตั้ง (Vertical Stressors) เป็นความเครียดที่ไม่แปรผันตามเวลาแต่จะเป็นความเครียดที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษหรือคนในครอบครัวที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน (generation) ซึ่งความเครียดนี้จะมาจากปัจจัยต่างๆ (วินัดดา ปิยะศิลป์ และ พนม เกตุมาน, 2545) ดังนี้

2.1 รูปแบบการดำเนินชีวิตภายในครอบครัว (family patterns) ได้แก่ข้อกำหนดและการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆภายในครอบครัว ซึ่งในแต่ละครอบครัวจะมีความยืดหยุ่นมากน้อยแตกต่างกันเช่นการออกกฎห้ามกลับบ้านเกิน 2 ทุ่ม ซึ่งหากสมาชิกคนใดคนหนึ่งในบ้านมีความจำเป็นต้องกลับเกินเวลาที่จะก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้ หากกฎไม่ได้รับการผ่อนผันหรือมีความยืดหยุ่น เป็นต้น

2.2 ความเชื่อต่างๆของครอบครัว (family myths) เช่นห้ามดื่มน้ำมะพร้าวเวลามีประจำเดือน การก้าวเท้าซ้ายก่อนออกจากบ้านจะทำให้โชคร้าย เป็นต้น ซึ่งหากสมาชิกคนใดคนหนึ่งมีความเชื่อที่แตกต่างกันไป จะก่อให้เกิดปัญหาในครอบครัวขึ้นได้

2.3 ความลับของครอบครัว (family secrets) การมีความลับในครอบครัวจะก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียต่อสมาชิกในครอบครัว ความลับมักจะทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความเครียด รวมถึงจะเป็นตัวทำลายความไว้วางใจ (trust) และความใกล้ชิด (closeness) ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความลับมักเกี่ยวข้องกับเรื่องดังนี้

- 1) การเงิน – เศรษฐกิจของครอบครัว
- 2) การตายของสมาชิกในครอบครัว
- 3) การประหลาดพิศทางเพศระหว่างสมาชิกในครอบครัวเช่น การร่วมประเวณีระหว่างพี่น้องร่วมสายเลือดเดียวกัน บิดาที่ข่มขืนบุตรสาววัยรุ่นของตนเอง เป็นต้น

สมาชิกที่ทราบและช่วยกันเก็บความลับมักจะเป็นพวกเดียวกันในครอบครัวและมักจะมองเห็นข้อดีของการเก็บรักษาความลับ แม้ว่าจะต้องเผชิญกับความเครียดที่เกิดขึ้นก็ตาม บางครั้งความลับอาจมีสมาชิกเพียงคนเดียวที่รู้และเก็บความลับไว้จนตาย บางครั้งสมาชิกทุกคนในครอบครัวรู้ความลับแต่เก็บไว้ไม่ให้คนนอกครอบครัวทราบ ทั้งนี้เนื่องจากเกรงว่าหากความลับถูกเปิดเผยจะก่อให้เกิดผลเสียต่อสมาชิกครอบครัว

2.4 มรดกที่ได้รับจากพินัยกรรม (family legacies) เรื่องมรดกก็อาจทำให้ญาติพี่น้องทะเลาะกัน หรือทำร้ายกันได้เช่นรู้สึกรู้สีกว่าตนได้รับมรดกน้อยกว่าคนอื่น ๆ และอาจก่อให้เกิดการหักหลังซึ่งกันและกันได้เมื่อมีการเขียนพินัยกรรมหรือหลังการเสียชีวิตของบิดาหรือมารดา

เนื่องจากครอบครัวไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวในสังคมได้จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อตัวบุคคลนั้นจะสามารถเรียงโดยผ่านระดับของระบบ (System Levels) ต่างๆตามลำดับความใกล้ตัวบุคคล ไปสู่ความไกลตัวบุคคลได้ดังนี้

1. ตัวบุคคล (individual) เป็นสมาชิกในคนใดคนหนึ่งครอบครัว

2. ครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) จะประกอบไปด้วยบิดา มารดา บุตรสาววัยรุ่น

3. ครอบครัวขยาย (extended family) จะประกอบไปด้วยปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา เป็นต้น

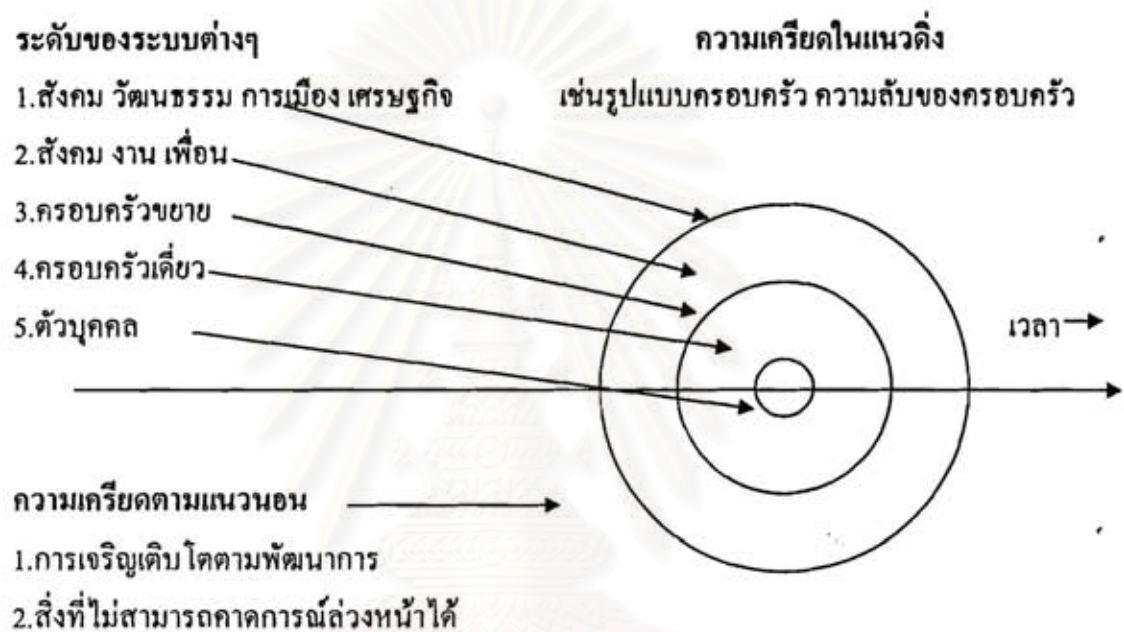
4. ชุมชน (community) สถานที่ทำงาน (work) เพื่อน (friend) ได้แก่เพื่อนบ้าน หมู่บ้านที่อยู่อาศัย เพื่อนร่วมงาน โดยผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พูดคุยติดต่อสื่อสารกันภายในองค์กรหรือชุมชนนั้นๆ

5. สังคม (social) วัฒนธรรม (cultural) การเมือง (political) และเศรษฐกิจ (economics) ได้แก่ความเชื่อทางศาสนา สภาพเศรษฐกิจภายในสังคมหรือประเทศ ค่านิยมของสังคมนั้นๆ เป็นต้น

ระดับของระบบต่างๆคือตัวบุคคล ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย ชุมชน และสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจที่อยู่ล้อมรอบบุคคลและครอบครัวนี้ ถือได้ว่าเป็นบริบทที่ห้อมล้อมครอบครัวอยู่และมีผลกระทบต่อครอบครัวเสมอไม่มากก็น้อย ดังนั้นเราจึงต้องพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆเหล่านี้ว่ามีผลกระทบต่อครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวในแต่ละสถานการณ์อย่างไร ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเครียดและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสมาชิกภายในครอบครัวให้น้อยที่สุดเช่น บางบุคคลจะให้ความสำคัญกับเพื่อนมากกว่าบิดามารดา พี่น้อง หรือบางบุคคลให้ความสำคัญกับสังคม

มากกว่าครอบครัว สิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อตนเองและสมาชิกให้ครอบครัวทำให้เกิดความเครียดได้ง่ายขึ้น (วินัดดา ปิยะศิลป์ และ พนม เกตุมาน, 2545)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถแสดงเป็นแผนภาพ (Carter & McGoldrick, 1988 อ้างใน Goldenberg & Goldenberg, 2000) ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 : แสดงระดับของปัจจัยต่างๆที่ส่งผลกระทบต่อความเครียดในครอบครัว

จากแผนภาพ Carter และ McGoldrick (1988 อ้างใน Goldenberg & Goldenberg, 2000) แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวและก่อให้เกิดความเครียดขึ้นภายในครอบครัว ซึ่ง Carter และ McGoldrick ได้กล่าวไว้ว่าความวิตกกังวลภายในครอบครัวจะมีความสัมพันธ์กับความเครียดในแนวคิดและความเครียดในแนวนอน โดยความเครียดในแนวคิดจะถ่ายทอดผ่านจากบุคคลในแต่ละรุ่นของครอบครัวเช่นจากปู่ ย่า ตา ยาย สู่รุ่น หลาน ซึ่งได้แก่เรื่องเกี่ยวกับทัศนคติของครอบครัว ความคาดหวัง ข้อห้ามต่างๆ ในครอบครัว โดยสมาชิกในครอบครัวจะได้รับสืบทอดต่อกันมาจากการได้ฟังหรือจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษของตน สิ่งต่างๆที่ถ่ายทอดมาจะทำให้เกิดเป็นแนวทางของครอบครัว (family line) ซึ่งจะใช้เป็นตัวตัดสินใจเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในครอบครัว ขณะที่ความเครียดในแนวนอน จะเป็นความเครียดที่เกิดขึ้นตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไปและเมื่อเวลาเปลี่ยนความเครียดก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย ความเครียดชนิดนี้มัก

เป็นความเครียดที่เกิดโดยไม่ได้คาดคิด เช่น การเสียชีวิตอย่างกะทันหันของสมาชิกคนใดคนหนึ่ง ในครอบครัว เป็นต้น แต่เนื่องจากครอบครัวไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวในสังคมได้จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกับสิ่งแวดล้อมภายนอกซึ่งได้แก่ วัฒนธรรม งาน เพื่อน เป็นต้น สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ถือเป็นบริบทที่อยู่รอบครอบครัวที่ซึ่งจะมีผลต่อครอบครัวอยู่เสมอ

จากที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น จะเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมภายนอกของครอบครัวและทัศนคติ ค่านิยมต่างๆที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของครอบครัวจะมีอิทธิพลต่อสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างมาก ความเครียดต่างๆที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวจะมีผลต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในครอบครัว หากสมาชิกในครอบครัวสามารถจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้นได้ สมาชิกในครอบครัวก็จะสามารถผ่านช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครอบครัวและก้าวเข้าสู่พัฒนาการขั้นต่อไปของครอบครัวได้ แต่หากสมาชิกภายในครอบครัวไม่สามารถจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้ สมาชิกในครอบครัวนั้นๆก็จะเกิดปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัวขึ้น ซึ่งจะมีผลต่อระดับต่างๆของระบบครอบครัวตามลำดับได้แก่ตัวบุคคล ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย และก่อให้เกิดเป็นปัญหาต่อชุมชนและสังคมต่อไป

ทฤษฎีรูปแบบการสื่อสารของเวอร์จิเนีย ซาทีร์ (Virginia Satir)

ประวัติเวอร์จิเนีย ซาทีร์ (Virginia Satir)

เวอร์จิเนีย ซาทีร์ เป็นชาวอเมริกัน ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากคนหนึ่งในแวดวงการให้ความช่วยเหลือครอบครัว ซาทีร์สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทด้านสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และเริ่มการทำงานให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่สถาบันจิตเวชในเมืองชิคาโก รัฐอิลลินอยส์ ซาทีร์เคยเป็นผู้อำนวยการฝ่ายฝึกอบรมที่สถาบันวิจัยทางจิต ที่พาโลอัลโต รัฐแคลิฟอร์เนียและต่อมาเป็นผู้อำนวยการสถาบันเอสาลิน (Esalen Institute) ที่รัฐแคลิฟอร์เนีย ผลงานที่มีชื่อเสียงของซาทีร์คือหนังสือชื่อ Conjoint Family Therapy ซึ่งตีพิมพ์ในค.ศ. 1967 และหนังสือชื่อ Peoplemaking ซึ่งตีพิมพ์ในพ.ศ. 1972 (กรรณิการ์ นลราชสุวัจน์, 2545)

ซาทีร์เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งตับอ่อนเมื่อวันที่ 10 กันยายน ค.ศ.1988 ขณะมีอายุได้ 72 ปี

แนวคิดพื้นฐาน

ซาทิร์ (อ้างถึงใน Goldenberg & Goldenberg , 2000) มองว่ามนุษย์มีแนวโน้มที่จะออกมาอยู่ภายในและแสดงพฤติกรรมทั้งหมดมุ่งไปสู่ความงอกงามนั้นอย่างเต็มศักยภาพของตน โดยมองว่าความเป็นตน (self) เป็นแก่นของความเป็นมนุษย์ (the human mandala) ซึ่งมี 8 ด้านคือ ร่างกาย (physical body) สติปัญญา (intellectual) อารมณ์ (emotion) ประสาทสัมผัสทั้งห้า (sensual) ความต้องการทางสังคม (interactional) ความต้องการทางอาหาร (nutritional) และความต้องการด้านจิตวิญญาณ (spiritual) โดยจะมองในภาพรวมในแง่รวมของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกายและความรู้สึก ซาทิร์เชื่อว่าความรักที่เธอมีต่อผู้มารับบริการ (client) เป็นสิ่งสำคัญในการช่วยเหลือให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างดีที่สุดในชีวิต ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วมนุษย์ทุกคนเป็นคนคิด ดังนั้นการเห็นคุณค่าในตัวเองจึงเป็นแนวคิดที่สำคัญของซาทิร์ซึ่งการเห็นคุณค่าในตนเองจะมีความสัมพันธ์กับการสื่อสาร โดยคนที่เห็นคุณค่าในตนเองต่ำมักจะมีการสื่อสารที่ไม่เหมาะสม

นอกจากความคิดเรื่องของความงอกงามภายในจิตใจมนุษย์และความเป็นตนของมนุษย์แล้วนั้น ซาทิร์ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการสื่อสารในชีวิตครอบครัว ทฤษฎีของเธอจึงเป็นที่รู้จักในชื่อ Communication model ซาทิร์มีความเห็นว่าครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมทั้งหมดและสมาชิกครอบครัวเป็นส่วนประกอบของหน่วยครอบครัว องค์ประกอบหลักในสัมพันธภาพก็คือการสื่อสาร ซึ่งเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน ไม่ว่าจะ เป็นสัมพันธภาพที่มีปัญหาหรือไม่มีปัญหาก็ตาม (กรรณิการ์ นลราชสุวณฺ์, 2545)

การสื่อสาร

ซาทิร์ (1989, อ้างถึงในสมจิตต์ ชีรม โนภาพ, 2536) ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการสื่อสาร (communication) โดยเธอได้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ว่า การสื่อสารเป็นการสื่อความหมายจากตัวเราไปยังบุคคลอื่น ซึ่งช่วยให้เราได้บอกถึงสิ่งที่เราต้องการกับผู้อื่นและยังช่วยสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในการประคับประคองปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคล ซึ่งความสามารถในการสื่อสาร ไม่ได้มีมาตั้งแต่กำเนิดแต่หากเกิดจากการเรียนรู้ จากประสบการณ์และจากตัวแบบเป็นส่วนใหญ่ด้วยวิธีการต่างๆ โดยที่ไม่มีใครรู้หรือตั้งใจ นอกจากนี้ในการสื่อสารแต่ละครั้งจะช่วยเพิ่มการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง ให้เราโต้ตอบกับผู้อื่นด้วยความรู้สึก ความนึกคิด และเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง (awareness) และเมื่อเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง ก็จะทำให้บุคคลรับรู้และเห็นคุณค่าในตนเองอีกด้วย

ชนิดของการสื่อสาร

การสื่อสารแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (สังคม ภูมิพันธ์, 2530 อ้างถึงในศักดิ์ดา ขำคม, 2540) คือ

1. การสื่อสารเชิงวัจนะหรือการสื่อสารที่เป็นภาษาพูด (verbal communication) คือการสื่อสารที่เป็นภาษาพูดใช้ภาษาพูดในการติดต่อ แสดงออกเป็นคำพูดที่มีความสอดคล้องกับความเป็นจริง (congruence communication) การสื่อสารรูปแบบนี้จะทำให้เกิดการตระหนักรู้ในตนเองและตอบสนองความรู้สึกของตนเองช่วยให้เกิดความเปลี่ยนแปลง เกิดความสุข มีความเชื่อมั่นในตนเอง และช่วยให้เกิดความภูมิใจในตนเอง (self esteem) (Satir, 1989 อ้างถึงในสมจิตต์ ธีรมโนภาพ, 2536)
2. การสื่อสารเชิงอวัจนะหรือการสื่อสารที่เป็นภาษาท่าทาง (non-verbal communication) คือการสื่อสารที่ไม่ออกเสียงเป็นด้อยคำแต่จะแสดงออกเป็นลักษณะท่าทาง สีหน้า น้ำเสียงและอารมณ์รวมตลอดถึงสิ่งอื่นๆที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการแปลความหมายของมนุษย์ด้วยเช่นระยะห่างที่กำหนดไว้สำหรับคนแปลกหน้าหรือคนใกล้ชิดเป็นต้น

การสื่อสารที่ดีจะต้องทำให้เกิดความสอดคล้องทั้งด้านภาษาพูดและด้านท่าทางอารมณ์ แต่เมื่อมีการสื่อสารทางภาษาขัดแย้งกับการไม่ใช้ภาษาจะเป็นการสื่อสารที่ไม่สอดคล้องกัน (incongruence communication) ซึ่งการสื่อสารแบบนี้จะทำให้เกิดภาคภูมิใจในตนเองต่ำ (low self esteem) (Satir, 1991 อ้างถึงในสมจิตต์ ธีรมโนภาพ, 2536)

รูปแบบการสื่อสารที่ไม่เหมาะสมจะก่อให้เกิดปัญหาในครอบครัวขึ้นได้ กระบวนการและผลของการสื่อความหมายแสดงดังแผนภาพดังนี้ (กรรณิการ์ นลราชสุวัจน์, 2545)

แผนภาพแสดงกระบวนการและผลของการสื่อความหมาย

แผนภาพที่ 3 : แสดงกระบวนการและผลของการสื่อความหมาย

จากแผนภูมิเมื่อบุคคลพบเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความเครียดจิตใจจะเข้าสู่สภาวะไม่สมดุล หากบุคคลมีการสื่อความหมายออกไปอย่างเหมาะสมก็จะก่อให้เกิดการปรับตัวได้ดีและเป็นผู้ที่ไม่มีปัญหา แต่หากมีการสื่อความหมายที่ไม่เหมาะสมเช่นพูดจាក้าวาม บุคคลก็จะปรับตัวได้ไม่ดีและเป็นผู้ที่มีปัญหา

การสื่อความหมายที่ไม่เหมาะสมและมักพบในครอบครัวมี 4 ประการ คือ (Goldenberg & Goldenberg, 2000)

1. การกล้อยตาม (placater) เป็นการที่บุคคลกลัวที่จะเกิดความไม่ลงรอยหรือขัดแย้งกับบิดามารดาหรือคู่มาารดาและบุตรสาววัยรุ่น บุคคลจึงแสดงความรู้สึกกล้อยตามผู้อื่น แสดงความเห็นด้วยหรือเข้าข้างอีกคนหนึ่งเกินไป เป็นการไม่กล้าแสดงถึงสิทธิความต้องการของตน บุคคลเหล่านี้จะ

รู้สึกว่าคุณไม่มีคุณค่า ขอมตามผู้อื่นอยู่เสมอ แม้ว่าแท้จริงแล้วจะไม่เห็นด้วยก็ตาม เป็นการพยายามทำให้บุคคลอื่นพึงพอใจ

2. การตำหนิ (blamer) บุคคลจะใช้การตำหนิผู้อื่นและกล่าวโทษว่าผู้อื่นเป็นฝ่ายผิดอยู่เสมอ จะแสดงถึงความก้าวร้าว การแสดงออกถึงอำนาจทั้งนี้เพื่อปกป้องความอ่อนแอหรือความไม่ปลอดภัยของตน
3. แบบหันเหออกนอกเรื่อง (irrelevant) จะพบได้บ่อยในบุตรสาววัยรุ่นคนเล็กของครอบครัว เป็นการที่บุคคลหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่ขัดแย้ง โดยใช้การหันเหออกนอกเรื่อง ใช้เหตุผลเบี่ยงเบนความในใจของผู้อื่นไปยังเรื่องที่คุณกำลังพูดอยู่ เช่นการเปลี่ยนประเด็นสนทนากระทันหันเป็นต้น
4. การให้เหตุผลเกินสมควร (super - reasonable) เป็นการที่บุคคลขอให้อุเหตุผลเพื่อควบคุมตนเองและผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมของตน โดยการใช้หลักการ เหตุผลต่างๆมาเพื่อรู้สึกว่าคุณเองถูกต้องเสมอ สงวนท่าทีและระยะห่างระหว่างตนกับบุคคลอื่น ผลที่ได้รับคือความเห็นห่างและการแยกตัวจากผู้อื่น

ลักษณะการสื่อสารทั้ง 4 แบบข้างต้น นี้จะทำให้การสื่อสารเกิดปัญหาและเกิดปัญหาในบุคคลในที่สุดดังนั้นลักษณะที่ซาทิร์เห็นว่าควรส่งเสริมคือการสื่อสารแบบสอดคล้อง (congruency) ซึ่งเป็นการสื่อความหมายที่ชัดเจน (กรรณิการ์ นลราชสุวรรณ, 2545) มีความเข้ากันได้ดีระหว่างภาษาพูดและภาษาที่ไม่ใช้คำพูดเป็นการสื่อความอย่างตรงไปตรงมา ในครอบครัวที่มีปัญหามักจะมีการแสดงบทบาทที่ไม่สอดคล้องจะทำให้บุคคลไม่สามารถเปิดเผยความรู้สึกที่แท้จริงของตนออกมาได้เพราะขาดการเห็นคุณค่าในตนเอง นั่นคือทำให้บุคคลไม่สามารถบอกความต้องการของตนเองได้ตามที่บุคคลต้องการหรือรู้สึก ซึ่งลักษณะของการสื่อสารในครอบครัวทั้ง 4 แบบจะทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดปัญหาขึ้นในที่สุด ตัวอย่างเช่นบุคคลที่มีลักษณะการสื่อสารแบบคล้อยตามบุคคลเหล่านี้จะไม่กล้าคัดค้านในสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วยกับบิดามารดาหรือผู้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นทั้งนี้เป็นเพราะ ไม่ต้องการให้ผู้อื่นมาเสียเวลากับตนเอง ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลนั้นๆ ไม่ได้แสดงสิทธิหรือความคิดเห็นใดๆตามที่ตนต้องการ เป็นต้น (Goldenberg & Goldenberg, 2000)

กระบวนการของการเปลี่ยนแปลง

ตามแนวคิดของซาทีย์ (Satir & Baldwin ,1983 ; Smith ,2003) กระบวนการเปลี่ยนแปลงมี 5 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 สถานะเดิม (Late Status Que)

คือลักษณะหรือสภาพการณ์เดิมของครอบครัวที่มีมาก่อนหน้าเข้ารับการปรึกษาเชิงจิตวิทยาเช่นลักษณะการสื่อสารภายในครอบครัวเป็นต้น

ขั้นที่ 2 ขันต่อต้าน (Resistance)

เป็นขั้นที่มีปัจจัยภายนอก (a foreign element) เข้ามาแทรกแซงในครอบครัวซึ่งจะส่งผลในเชิงคุกคามต่อโครงสร้างอำนาจที่ค่อนข้างมั่นคงของครอบครัว ซึ่งสมาชิกครอบครัวส่วนมากจะมีปฏิกิริยาต่อต้านโดยปฏิเสธ

ขั้นที่ 3 ความสับสนวุ่นวาย (Chaos)

ระบบครอบครัวมีการเปิดตนเอง ดังนั้นในช่วงนี้จึงเป็นขั้นของการสับสน มีการปรับเปลี่ยนระบบครอบครัวเพื่อเตรียมรับกับรูปแบบหรือพฤติกรรมแบบใหม่ของสมาชิกในครอบครัว

ขั้นที่ 4 ขั้นบูรณาการ (Integration)

เป็นขั้นตอนของกระบวนการผสมผสานเข้ากับสิ่งใหม่ๆ ในขั้นตอนนี้ผู้ช่วยเหลือครอบครัวผสมผสานการเรียนรู้ใหม่ การมองโลกต่างไปจากเดิม ทักษะใหม่ๆ การประสานสัมพันธ์ในลักษณะใหม่ๆ และช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ระบบครอบครัวที่ทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมถึงการนำไปสู่การส่งเสริมและการช่วยเหลือให้สมาชิกของครอบครัวได้รับประสบการณ์ที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองสูงขึ้น

ขั้นที่ 5 สถานะใหม่ (New Status Que)

เกิดหลังจากการผสมผสานการเรียนรู้ใหม่และได้มีการฝึกหัดฝึกฝนแล้ว บุคคลจะมีสุขภาพจิตดีขึ้น มีความกลมกลืนในชีวิต มีสัมพันธภาพที่ดีขึ้น รู้สึกปลอดภัย โปร่งใสใจ มีสิ่งใหม่

พัฒนาขึ้นในระบบ มีภาพพจน์ใหม่เกี่ยวกับตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ที่อิสระและเกิดความสุขในชีวิตมากยิ่งขึ้น

โดยกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงในขั้นที่ 4 ตามแนวทฤษฎีการให้ความช่วยเหลือครอบครัวของซาทิร์ เป็นขั้นที่ผู้วิจัยเริ่มใช้โปรแกรมพัฒนาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นเข้าไปมีบทบาทในครอบครัว ซึ่งจะทำให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นเกิดทักษะในการสื่อสารแบบสอดคล้องและก่อให้เกิดขั้นสถานะใหม่คือมารดาและบุตรสาววัยรุ่นเกิดความพึงพอใจในครอบครัวมากยิ่งขึ้น

เป้าหมายในการให้ความช่วยเหลือครอบครัว

หัวใจสำคัญในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวตามแนวของซาทิร์ (กรรณิการ์ นลราชสุวจน์, 2545) คือการสื่อความหมายที่ชัดเจน การเพิ่มการรับรู้ของบุคคลและการส่งเสริมศักยภาพให้เกิดความเจริญงอกงามแก่บุคคลในด้านการเห็นคุณค่าในตนเองทั้งนี้เพื่อที่จะจัดการกับความต้องการต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยซาทิร์ (1972, อ้างถึงในกรรณิการ์ นลราชสุวจน์, 2545) ได้ระบุเป้าหมายในการให้คำปรึกษา 3 ประการคือ

1. สมาชิกครอบครัวแต่ละคนสามารถบอกอย่างตรงไปตรงมาและจริงใจได้ว่าตนเห็นอะไร ได้ยินอะไร รู้สึกอย่างไร และคิดอะไร
2. การตัดสินใจในครอบครัว ควรจะทำโดยการสำรวจความต้องการของแต่ละบุคคลและใช้การประนีประนอมมากกว่าใช้อำนาจ
3. สามารถบอกถึงความแตกต่างของตนเองได้อย่างเปิดเผย และใช้ความแตกต่างนี้เพื่อการพัฒนาครอบครัว

ทฤษฎีการให้ความช่วยเหลือครอบครัวของเวอร์จิเนีย ซาทิร์ เป็นทฤษฎีที่เน้นความสำคัญของการสื่อสารในครอบครัว โดยครอบครัวที่มีการสื่อสารที่ดี ที่สอดคล้อง สมาชิกในครอบครัวสามารถบอกความต้องการของตนเองได้อย่างตรงไปตรงมา สามารถแสดงความรู้สึกที่แท้จริงของตนเองออกมาได้ซึ่งจะทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง ในขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและใช้ความแตกต่างนี้เพื่อการพัฒนาครอบครัวได้ ในการสร้างโปรแกรมพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่มีความขัดแย้งกันนี้

ผู้วิจัยได้ใช้เป้าหมายทั้ง 3 ประการดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการจัดและพัฒนาโปรแกรม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นมีทักษะการสื่อสารที่ดี สามารถสื่อสารได้อย่างสอดคล้องและตรงไปตรงมา ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในครอบครัวต่อไป

เซอร์คัมเพล็กซ์ โมเดลของคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นและระบบครอบครัว (Circumplex model of marital and family systems)

Olson & Gorall (2002, อ้างถึงใน Walsh, 2003) ว่าเซอร์คัมเพล็กซ์ โมเดล (Circumplex model) เน้นองค์ประกอบหลักของครอบครัวคือความผูกพันทางอารมณ์หรือความยึดเหนี่ยวทางอารมณ์ของสมาชิกภายในครอบครัว (cohesion) ความยืดหยุ่นในการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ต่างๆภายในครอบครัว (flexibility) ซึ่งจะถือรวมกันเป็นความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น และการสื่อสารภายในครอบครัว (communication)

คู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นและความผูกพันทางอารมณ์ในครอบครัว (ซึ่งกันและกัน) : pairs and family cohesion (togetherness)

Olson & Gorall (2002, อ้างถึงใน Walsh, 2003) ได้ให้ความหมายของ Family cohesion ว่าหมายถึง ความผูกพัน ความยึดเหนี่ยวทางอารมณ์ที่ซึ่งคู่และสมาชิกภายในครอบครัวมีให้แก่กันและกัน ซึ่งตัวแปรที่ใช้วัดและวินิจฉัยการมีความยึดเหนี่ยวทางอารมณ์ในครอบครัว (family cohesion) ของโมเดลนี้คือ ความยึดเหนี่ยวทางอารมณ์ (emotional bonding) ขอบเขตของครอบครัว (family boundaries) การร่วมมือกัน (coalitions) เวลา (time) เพื่อน (friend) การตัดสินใจ (decision making) ความสนใจ (interests) และการพักผ่อน (recreation) โดยมุ่งเน้นไปที่ความสมดุลของความเป็นอิสระในตนเองของแต่ละบุคคลในครอบครัว (separateness) และ การนำตนเข้าไปมีส่วนร่วมในครอบครัว (togetherness)

ความยึดเหนี่ยวทางอารมณ์ (cohesion) จะแบ่งออกเป็น 5 ระดับคือ (Olson & Gorall อ้างถึงใน Walsh , 2003)

1.การไม่ผูกพันไม่มีการติดต่อกันเลย (disengaged/disconnected) จัดอยู่ในระดับต่ำที่สุด (extremely low)

ในความสัมพันธ์แบบขาดการติดต่อกัน (disengaged/disconnected relationship) ถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ในระดับที่แรงยึดเหนี่ยวภายในครอบครัว (cohesion) ไม่สมดุล สมาชิกภายในครอบครัวจะมีความเกี่ยวพันกันน้อยหรืออาจไม่เกี่ยวพันกันเลยแต่จะมีความเป็นอิสระในการเป็นส่วนตัวสูง สามารถทำในสิ่งที่เขาคิด มีเวลาว่างและความสนใจที่แยกจากครอบครัว สมาชิกในครอบครัวไม่มีการสนับสนุนและแก้ปัญหาาร่วมกัน

2. มีการติดต่อบ้าง (somewhat connected) จัดอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ (low to moderate)

ความสัมพันธ์จะเป็นแบบมีการติดต่อบ้าง (somewhat connected relationship) สมาชิกภายในครอบครัวจะมีการแยกเป็นอิสระทางอารมณ์ แต่ก็ไม่ได้ขาดการติดต่อกันไปเลย มีการใช้เวลาาร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกัน และสนับสนุนคู่ของตนเองบ้าง มีกิจกรรมและความสนใจที่หลากหลายแยกออกจากกันแต่ก็สามารถทำร่วมกันได้บ้าง

3. การติดต่อกัน (connected) จัดอยู่ในระดับปานกลาง (moderate)

ในความสัมพันธ์แบบมีการติดต่อกัน (connected relationship) จะเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุลระหว่างการแยกคนเป็นอิสระและการนำคนเข้าไปมีส่วนร่วมในครอบครัวได้ดีที่สุด

4. การติดต่อกันมาก (very connected) จัดอยู่ในระดับค่อนข้างสูง (moderate to high)

ความสัมพันธ์แบบติดต่อกันมาก (very connected relationship) จะมีความใกล้ชิดทางอารมณ์ (emotional closeness) และมีความซื่อสัตย์ (loyalty) ในความสัมพันธ์ มีจุดเน้นที่การนำคนเข้าไปมีส่วนร่วมในครอบครัว (togetherness) มีการใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ร่วมกันภายในครอบครัวมากกว่าอยู่ตามลำพัง สมาชิกแต่ละคนในครอบครัวมีความสนใจและมีการทำกิจกรรมร่วมกันกับสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว

5. การติดต่อกันมากเกินไป (enmeshed/overly connected) จัดอยู่ในระดับสูงมาก (extremely high)

ความสัมพันธ์แบบติดต่อกันมากเกินไป (enmeshed/overly connected relationship) จะมีความรู้สึกใกล้ชิดสนิทสนมทางอารมณ์สูง มีความซื่อสัตย์ (loyalty) สมาชิกภายในครอบครัวจะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมาก มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ขาดความเป็นส่วนตัว มีเวลาส่วนตัวน้อย พลังงานของแต่ละบุคคลในสมาชิกภายในครอบครัวจะมุ่งเน้นมาที่การผูกขาดภายในครอบครัวและมีเพียงส่วนน้อยที่สมาชิกภายในครอบครัวจะใช้กับเพื่อนหรือความสนใจของตนเอง

ซึ่งจากระดับทั้งหมดข้างต้น ระดับที่ 2 - 4 จัดว่าเป็นระดับที่สมดุลที่ดีที่สุดขององค์ประกอบในครอบครัวที่ทำให้เกิดความสมดุล (balance) ของความยึดเหนี่ยวทางอารมณ์ โดยสมาชิกแต่ละคนก็มีความเป็นตัวของตัวเอง (independent) มีอิสระ แต่ก็ยังมีการติดต่อกัน (connected) ผูกพันกับครอบครัวของตนเองอยู่ เป็นความสมดุลของการแยกคนเป็นอิสระในครอบครัว (separateness) และการนำคนเข้าไปมีส่วนร่วมในครอบครัว (togetherness) และระดับ 1 คือการขาดการไม่ผูกพัน ไม่มีการติดต่อกันเลย (disengaged/disconnected) และ ระดับ 5 คือการใกล้ชิดกันมากเกินไปจนไม่เป็นอิสระในตนเอง (enmeshed/overly connected) ซึ่งจัดว่าเป็นระดับที่ไม่สมดุล ซึ่งจะพบปัญหาได้ในความสัมพันธ์ระยะยาวเพราะเมื่อมีความยึดเหนี่ยวทางอารมณ์มากเกินไป (enmeshed systems) ก็จะมี ความใกล้ชิดสนิทสนม (closeness) ทางอารมณ์ ภายในครอบครัวมากและมีความเป็นตัวของตัวเอง เป็นอิสระน้อย ในขณะที่ไม่มีการติดต่อ ความยึดเหนี่ยวทางอารมณ์เลย (disengaged system) สมาชิกในครอบครัวจะสามารถทำในสิ่งที่พวกเขาคิดภายใต้ขอบเขตของความผูกพันหรือข้อผูกมัดภายในครอบครัว

โดยสรุปแล้วระดับของความยึดเหนี่ยวทางอารมณ์ในครอบครัวที่มากเกินไป (enmeshed) และน้อยเกินไป (disengaged) จะก่อให้เกิดปัญหาทั้งในตัวบุคคลและในการพัฒนาความสัมพันธ์ระยะยาว ซึ่งความสัมพันธ์ระดับกลางๆจะทำให้เกิดความสมดุลของการใช้ชีวิตที่มีความเป็นตัวของตัวเองกับการอยู่ร่วมกันในครอบครัวได้ดีกว่า

คู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นและความยืดหยุ่นในครอบครัว (pairs and family flexibility)

Olson & Gorall (2002, อ้างถึงใน Walsh, 2003) ได้ให้ความหมายของความยืดหยุ่นในครอบครัว (family flexibility) ว่าหมายถึงความยืดหยุ่นในการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้นำและหน้าที่ที่กฎเกณฑ์ต่างๆภายในครอบครัว

ระดับของความยืดหยุ่นจะมี 5 ระดับ (Olson & Gorall, 2002 อ้างถึงใน Walsh, 2003) ได้แก่

1. เข้มงวดและไม่ยืดหยุ่น (rigid/inflexibility) ความยืดหยุ่นจัดอยู่ในระดับต่ำที่สุด (extremely low)

ในความสัมพันธ์แบบนี้สมาชิกแต่ละคนในครอบครัวจะมีหน้าที่และถูกควบคุมสูง มีการตกลงเจรจาภายใต้การตัดสินใจที่ถูกกำหนดโดยผู้นำ บทบาทจะเข้มงวดและกฎจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

2. ยืดหยุ่นบ้าง (somewhat inflexible) ความยืดหยุ่นจัดอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง (low to moderate)

ในความสัมพันธ์แบบนี้ผู้นำจะมีบุคลิกแบบประชาธิปไตย มีการเจรจาต่อรอง (negotiations) กับบุตรสาววัยรุ่น กฎและบทบาทของสมาชิกในครอบครัวมีความมั่นคงแต่ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้บ้างเล็กน้อย

3. ยืดหยุ่น (flexible) ความยืดหยุ่นจัดอยู่ในระดับปานกลาง (moderate)

ในความสัมพันธ์แบบนี้ผู้นำจะมีการตัดสินใจที่แสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตย การตกลงเจรจาส่งเปิดโอกาสให้บุตรสาววัยรุ่น ได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมและตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของครอบครัว บทบาทต่างๆ ในครอบครัวอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้เมื่อจำเป็น กฎสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามอายุที่เหมาะสม

4. ยืดหยุ่นมาก (very flexibility) ความยืดหยุ่นจัดอยู่ในระดับปานกลางถึงสูง (moderate to high)

ความสัมพันธ์แบบนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำและบทบาทบ่อย กฎจะมีความยืดหยุ่นมากและพร้อมที่จะเปลี่ยนเมื่อมีความต้องการที่จะเปลี่ยน

5. ความยืดหยุ่นจัดอยู่ในระดับสูงมาก (extreme high)

ความสัมพันธ์แบบนี้จะไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัดหรือขอบเขตของผู้นำและสามารถเปลี่ยนแปลงได้จากคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง โดยระดับความยืดหยุ่นที่สมดุลจะอยู่ในระดับที่ 2-4 จะเป็นองค์ประกอบของคู่และครอบครัวที่ดี ส่วนในระดับที่มากเกินไป (extremes) ทั้งเข้มงวด (rigid) และปล่อยจนวุ่นวาย (chaotic) จะก่อให้เกิดปัญหาในครอบครัวได้ ความยืดหยุ่นจะมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้นำและหน้าที่กฎเกณฑ์ต่างๆภายในครอบครัว โดยการเปลี่ยนแปลงและความยืดหยุ่นจะต้องมีเหตุผล คู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นและครอบครัวจะต้องมีทั้งความมั่นคงและการเปลี่ยนแปลง และสามารถจัดการได้จึงจะมีความสมดุล

โดยสรุปแล้วความยืดหยุ่นที่มากเกินไป (chaotic) และความเข้มงวดที่มากเกินไปจนขาดความยืดหยุ่น (rigid) จะก่อให้เกิดปัญหาทั้งกับตัวบุคคลและการพัฒนาความสัมพันธ์ระยะยาวได้ ความสัมพันธ์แบบกลางจะมีความสมดุลของการเปลี่ยนแปลงและความมั่นคงในครอบครัว

คู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นและการสื่อสารในครอบครัว (pairs and family communication)

Olson & Gorall (2002, อ้างถึงใน Walsh, 2003) กล่าวว่า การสื่อสาร (communication) จะช่วยเอื้ออำนวยให้คู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นและครอบครัวมีระดับของความยืดหยุ่นในครอบครัว (cohesion) และความยืดหยุ่น (flexibility) อยู่ในระดับที่สมดุล ซึ่งการสื่อสารที่ดีนั้น จะต้องใช้อุปกรณ์การสื่อสารทางบวก (positive communication) อันได้แก่การมีทักษะในการฟัง (listening skills) ที่ดี ทักษะการพูด (speaking skills) ที่ดี โดยการพูดนั้นจะหมายถึงการพูดถึงตนเองและไม่พูดถึงเรื่องของคนอื่น มีการเปิดเผยตนเอง (self - disclosure) แบ่งปันความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง ร่วมกับผู้อื่น มีความกระจ่างชัดเจน (clarity) ในเรื่องที่ต้องการจะสื่อสาร มีการติดตามเรื่องที่ได้รับฟังอย่างต่อเนื่อง (continuity tracking) รวมถึงให้การเคารพ (regard) และการยอมรับ (respect) ในเรื่องที่ได้พูดและรับฟังจากบุคคลอื่น ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นและครอบครัวที่มีการสื่อสารที่ดีและทักษะในการแก้ปัญหาจะพบว่าครอบครัวจะมีความสมดุลของความยืดหยุ่น (cohesion) ในครอบครัวและความยืดหยุ่น (flexibility) ในขณะที่ครอบครัวที่ไม่สมดุลจะมีการสื่อสารที่ไม่ดี

เซอร์คัมเพล็กซ์ โมเดล : คู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นและเค้าโครงของครอบครัว (circumplex model : a pairs and family maps)

Olson & Gorall (2002, อ้างถึงใน Walsh, 2003) กล่าวว่า รูปแบบของครอบครัวทั้ง 25 แบบ (ดังที่ได้แสดงในรูปที่ 1) จะประกอบไปด้วยรูปแบบของครอบครัวที่มีความสมดุลของความยืดหยุ่นภายในครอบครัว (flexibility) และความยึดเหนี่ยวภายในครอบครัว (cohesion) จำนวน 9 รูปแบบคือมีความยืดหยุ่นในครอบครัวบ้าง (somewhat inflexible) มีความยืดหยุ่นในครอบครัว (flexible) มีความยืดหยุ่นในครอบครัวมาก (very flexibility) มีการติดต่อผูกพันใกล้ชิดกันบ้าง (somewhat connected) มีการติดต่อผูกพันใกล้ชิดกันในครอบครัว (connected) และมีการติดต่อผูกพันใกล้ชิดกันมากในครอบครัว (very connected) รูปแบบของครอบครัวที่มีความไม่สมดุลระหว่างความยึดเหนี่ยวภายในครอบครัวและความยืดหยุ่นภายในครอบครัวจำนวน 4 รูปแบบคือ ครอบครัวมีความเข้มงวดและไม่ยืดหยุ่น (rigid enmeshed) ครอบครัวมีความวุ่นวายหรือยืดหยุ่นมากเกินไป (chaotic disengaged) ครอบครัวไม่มีการผูกพันหรือติดต่อกันเลย (chaotically disconnected) ครอบครัวมีการติดต่อกันมากเกินไป (rigidly connected) จนไม่มีความเป็นอิสระ และรูปแบบของครอบครัวอีก 12 รูปแบบที่ความสัมพันธ์ของความยืดหยุ่นภายในครอบครัวหรือความยึดเหนี่ยวภายในครอบครัวอย่างใดอย่างหนึ่งมีความสมดุลในขณะที่องค์ประกอบอีกด้านหนึ่งในครอบครัว (ความยืดหยุ่นภายในครอบครัวหรือความยึดเหนี่ยวภายในครอบครัว) มีมากหรือต่ำเกินไป ซึ่งสามารถแสดงได้ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 : คู่และเก้าอี้ครอบครัว (Olson & Gorall, 2002 อ้างถึงใน Walsh, 2003)

โดยรูปแบบของครอบครัวทั้ง 25 ชนิดข้างต้นนี้ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาเมื่อสมาชิกในครอบครัวยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล นอกจากนี้ Olson & Gorall (2002, อ้างถึง

ใน Walsh, 2003) ยังได้กล่าวถึงการรับรู้เค้าโครงของครอบครัว (family maps) ของตนไว้ว่าจะช่วยให้บุคคลสามารถสร้างเค้าโครงของครอบครัวแบบใหม่ตามที่ตนต้องการได้ เช่นหากครอบครัวเดิมของตนมีความยืดหยุ่นในระดับที่ไม่สมดุล หากบุคคลรับรู้ก็จะสามารถร่วมมือกันภายในครอบครัวเปลี่ยนแปลงรูปแบบเค้าโครงของครอบครัวตนให้เป็นครอบครัวที่มีความยืดหยุ่นอยู่ในระดับที่สมดุลได้ และเมื่อครอบครัวนั้นๆเกิดความสมดุลของความยืดหยุ่นภายในครอบครัวและความยืดหยุ่นภายในครอบครัวแล้วก็จะมีความพึงพอใจในครอบครัวเกิดขึ้น

จากที่กล่าวในข้างต้น การสื่อสารจะช่วยพัฒนาระดับของความยืดหยุ่นภายในครอบครัวและความยืดหยุ่นทางอารมณ์ภายในครอบครัวตามแนวคิดของ Olson & Gorall (2002, อ้างถึงใน Walsh, 2003) เพื่อให้ครอบครัวอยู่ในรูปแบบที่สมดุลและสมาชิกมีความพึงพอใจในครอบครัว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้มีความสนใจในการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวคือมารดาและบุตรสาววัยรุ่นมีความพึงพอใจในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งทำให้รูปแบบของครอบครัวอยู่ในระดับที่สมดุล รวมถึงเพื่อเป็นแนวทางในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดจากความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นหญิงและมารดา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นหญิงและมารดานั้นมีจำนวนไม่มากนัก ซึ่งงานวิจัยที่ผู้วิจัยรวบรวมได้มีจำนวนทั้งสิ้น 12 เรื่องแบ่งเป็นเรื่องต่างๆดังนี้

1. ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่มีผลต่อการพัฒนาการในด้านต่างๆของบุตรสาววัยรุ่น ผู้วิจัยรวบรวมได้ทั้งสิ้น 5 เรื่อง ได้แก่

Glasman (2001) ได้ศึกษาประสบการณ์ในความสัมพันธ์ระหว่างบุตรสาววัยรุ่นและมารดา และการพัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะตน (identity) โดยทำการสัมภาษณ์หญิงชาวคอเคเซียนจำนวน 6 คน พบว่าการแสดงความคิดเห็นซึ่งมีทั้งเหมือนและแตกต่างจากมารดาของบุตรสาววัยรุ่นจะทำให้เกิดการพัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะตน (identity) ในความสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม ความรู้สึกเกี่ยวกับ

บุตรสาววัยรุ่นของตนเองในอนาคต การเลือกอาชีพ ทักษะคิดต่อการทำงานและครอบครัว นอกจากนี้บุตรสาววัยรุ่นยังแสดงถึงขั้นตอนของ identity negotiation ของคนที่ได้เปลี่ยนไปเมื่ออายุมากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Rainey (1997) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดอาชีพและความปรารถนาในอาชีพของวัยรุ่นหญิงคอนตัน โดยศึกษากับวัยรุ่นหญิงจำนวน 276 คน ในเกรด 7 และ 8 พบว่านอกจากตัวของวัยรุ่นเองแล้ว มารดาจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติ บทบาททางเพศของบุตรสาววัยรุ่นอย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงมีอิทธิพลถึงความปรารถนาในการเลือกอาชีพของบุตรสาววัยรุ่นด้วย

ซึ่ง Adams (2000) ได้ศึกษาใกล้เคียงกับงานวิจัยของ Glasman (2001) และ Rainey (1997) แต่จะแตกต่างกันที่ Adams ศึกษาการรับรู้ของบุตรสาววัยรุ่นในความสัมพันธ์ของมารดาและตนเองที่มีต่อกันในวัยรุ่นหญิงแอฟริกันอเมริกัน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นบุตรสาววัยรุ่นแอฟริกันอเมริกันจำนวน 129 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ซึ่งผลพบว่าความสัมพันธ์ของมารดาและบุตรสาววัยรุ่นแอฟริกันอเมริกันจะมีอิทธิพลต่อการปรับตัวต่อความเครียดของบุตรสาววัยรุ่นแอฟริกันอเมริกัน

Hain (2002) ได้ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นจำนวน 71 คู่ในตัวแปร 4 ด้านคือทัศนคติการกินของมารดาและบุตรสาววัยรุ่น ระดับความซึมเศร้า ความพึงพอใจในรูปร่างและการรับรู้ระดับความสัมพันธ์ของมารดาและบุตรสาววัยรุ่น พบว่าทัศนคติและพฤติกรรมการกินของมารดาไม่มีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมการกินของบุตรสาววัยรุ่นแต่ระดับความพึงพอใจในรูปร่างและระดับความซึมเศร้าของมารดามีความสัมพันธ์ทางลบอย่างมีนัยสำคัญกับความซึมเศร้าและคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Sheeber, Allen & Sorenson (2000) ที่ศึกษาความรู้สึกทางลบระหว่างปฏิสัมพันธ์ในการแก้ปัญหาของมารดาและบุตรสาววัยรุ่นพบว่าพฤติกรรมซึมเศร้าและพฤติกรรมก้าวร้าวของมารดาจะมีผลซึ่งกันและกันกับบุตรสาววัยรุ่นและมีความสัมพันธ์อย่างมากกับความรู้สึกทางลบของบุตรสาววัยรุ่นที่มีต่อมารดา

เช่นเดียวกับ Black (2002) ที่ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นกับมารดาและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นกับเพื่อนที่ดีที่สุด แต่ Black จะแตกต่างจากงานวิจัยข้างต้นที่ Black ทำการศึกษากับวัยรุ่นทั้งสองเพศ โดยศึกษาในวัยรุ่นเพศชายด้วย กลุ่มตัวอย่างเป็นวัยรุ่นจำนวน 39

คนเป็นหญิง 27 คนและชาย 12 คน อายุเฉลี่ย 15.53 ปี โดยการศึกษานี้ตรวจสอบความสัมพันธ์ใน 2 รูปแบบคือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของมารดากับบุตรสาววัยรุ่นและพฤติกรรมของบุตรสาววัยรุ่นกับเพื่อนที่ดีที่สุด ผลพบว่าพฤติกรรมของมารดาที่มีต่อบุตรสาววัยรุ่นมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับพฤติกรรมของบุตรสาววัยรุ่นที่มีต่อเพื่อนที่ดีที่สุดแต่ไม่ได้เหมือนกันในทุกพฤติกรรมเช่นมารดาจะพูดคุย สนับสนุน แก้ไขปัญหาต่างๆ ให้กับบุตรสาววัยรุ่นมากกว่าพฤติกรรมที่บุตรสาววัยรุ่นจะพูดคุย สนับสนุน แก้ไขปัญหาต่างๆ ให้กับเพื่อนอย่างมีนัยสำคัญ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของบุตรสาววัยรุ่นกับมารดาและกับเพื่อนที่ดีที่สุด พบว่าพฤติกรรมของบุตรสาววัยรุ่นที่มีต่อมารดาและกับเพื่อนที่ดีที่สุดจะสัมพันธ์กันแต่ไม่ได้สัมพันธ์กันในทุกพฤติกรรมเช่นบุตรสาววัยรุ่นจะมีความขัดแย้งกับมารดามากกว่าและมีการแยกตัวออกจากมารดาน้อยกว่ากับเพื่อนที่ดีที่สุดอย่างมีนัยสำคัญ

ในเรื่องสภาพความรุนแรงที่มารดาได้รับจากคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นต่อความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น Cooper (2001) ได้ทำการศึกษาโดยใช้การสัมภาษณ์คู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นจำนวน 137 คู่ พบว่าในมารดาที่เคยได้รับประสบการณ์ความรุนแรงในชีวิตสมรสมาก่อนจะมีผลต่อสภาพจิตใจที่ผิดปกติของมารดา และการใช้คำพูดของมารดากับบุตรสาววัยรุ่นซึ่งจะมีผลต่อวิธีการเลี้ยงดูกับบุตรสาววัยรุ่นอย่างมีนัยสำคัญ โดยรูปแบบการเลี้ยงดูของมารดาจะเป็นตัวทำนายถึงการปรับตัวของบุตรสาววัยรุ่นเมื่อพบกับเหตุการณ์ใหม่ๆ ในอนาคต

นอกจากสภาพความรุนแรงที่มารดาได้รับในอดีตจากคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่นจะมีผลต่อความสัมพันธ์ที่มีต่อบุตรสาววัยรุ่นแล้ว การที่บุตรสาววัยรุ่นสูญเสียมารดาในช่วงวัยรุ่นยังมีผลต่อบุตรสาววัยรุ่นเมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่อีกด้วย ดังเช่นการศึกษาของ Dietrich, McWilliam, Ralyea & Schweitzer (1999) ที่ศึกษาประสบการณ์ของผู้หญิงที่สูญเสียมารดาเมื่อตอนวัยรุ่น โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และให้เขียนบรรยายความรู้สึกและทำการประเมินเป็นกลุ่มในหัวข้อต่างๆที่กำหนดให้ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้หญิงจำนวน 5 คน พบว่าผู้หญิงที่สูญเสียมารดาเมื่อตอนวัยรุ่นจะขาดความสัมพันธ์แบบผูกพันใกล้ชิดในครั้งแรกของชีวิตกับมารดา จะมีความเศร้าโศกแต่ขณะเดียวกันจะมีความกล้าหาญ มีทักษะในการดูแลสุขภาพและมีความสามารถในการพัฒนาตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าได้ดีในช่วงวัยผู้ใหญ่

สำหรับสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างวัยรุ่นหญิงและวัยรุ่นชายกับมารดา Caplow, et al. (1982) ได้ศึกษาโดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาย 442 คน และนักเรียนหญิง 488 คนที่กำลังศึกษาอยู่ในเกรด 10 – 12 ผลการศึกษาพบว่าสาเหตุสำคัญ 3 ลำดับที่ทำให้วัยรุ่นหญิงทะเลาะกับมารดาคือหน้าที่ความรับผิดชอบภายในบ้าน เวลาที่กลับบ้านในตอนกลางคืนและจำนวนครั้งที่ออกไปโรงเรียนในตอนกลางคืนตามลำดับ ในขณะที่สาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นชายทะเลาะกับมารดามากที่สุด 3 ลำดับคือเวลาที่กลับถึงบ้านในตอนกลางคืน หน้าที่ความรับผิดชอบภายในบ้านและการใช้จ่ายเงิน

ซึ่งใกล้เคียงกับการศึกษาของ Shek (2001) แต่จะแตกต่างที่ Shek ได้ศึกษาถึงความขัดแย้งของบิดามารดาและบุตรสาววัยรุ่นและพฤติกรรมต่อต้านสังคมและพฤติกรรมตามสังคม โดย Shek ศึกษาถึงความขัดแย้งระหว่างบิดามารดาและบุตรสาววัยรุ่นและพฤติกรรมต่อต้านสังคมและพฤติกรรมตามสังคมของบุตรสาววัยรุ่น โดยทำการศึกษาระยะยาวในฮ่องกงแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลา ในช่วงระยะเวลาที่ 1 ศึกษาในนักเรียนเกรด 7 จำนวน 160 คน (ผู้ชาย 102 คนและผู้หญิง 58 คน) อายุเฉลี่ย 12.45 ปี และนักเรียนเกรด 9 จำนวน 235 คน เป็นผู้ชาย 138 คนและผู้หญิง 97 คน อายุเฉลี่ย 14.58 ปี ในช่วงระยะเวลาที่ 2 ศึกษาจำนวน 150 คนในเด็กเกรด 9 เป็นผู้ชาย 53 คนและผู้หญิง 50 คนและเด็กเกรด 11 เป็นผู้ชาย 15 คนและผู้หญิงจำนวน 32 คน โดยใช้แบบประเมินตนเองพบว่าความขัดแย้งระหว่างบิดาและบุตรสาววัยรุ่นและความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นจะมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญกับพฤติกรรมต่อต้านสังคมและพฤติกรรมตามสังคมของวัยรุ่น โดยความสัมพันธ์ระหว่างบิดาและบุตรสาววัยรุ่นจะมีผลต่อพฤติกรรมต่อต้านสังคมมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Daniel (2000) ที่ศึกษาการรับรู้ของวัยรุ่นในฮ่องกงถึงความแตกต่างของบิดาและมารดาที่มีต่อตนเอง โดยทำการศึกษาระยะยาวซึ่งแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลา ระยะเวลาที่ 1 ศึกษาทั้งวัยรุ่นจำนวน 429 คน เป็นผู้ชาย 217 คนและผู้หญิง 212 คน ระยะเวลาที่ 2 ศึกษาทั้งวัยรุ่นจำนวน 378 คน เป็นผู้ชาย 192 คนและผู้หญิง 186 คน พบว่าวัยรุ่นชายรับรู้ว่ามีบิดากับตนเองมากกว่าวัยรุ่นหญิงและทั้งวัยรุ่นชายและวัยรุ่นหญิงรับรู้ว่ามีบิดามากกว่ามารดาและบิดามีความรับผิดชอบน้อยกว่ามารดา

สำหรับปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของมารดาและบุตรสาววัยรุ่น ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยของ Usita (2001) ที่ได้ศึกษาโดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มของมารดาและบุตรสาววัยรุ่นจำนวน 22 คู่ พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของ

มารดาและบุตรสาววัยรุ่นคือ สภาพทางสังคม ภูมิศาสตร์ ความคาดหวังซึ่งกันและกันที่มารดามีต่อบุตรสาววัยรุ่นและบุตรสาววัยรุ่นมีต่อมารดา และเหตุการณ์ในชีวิตเช่นการได้พัฒนาเป็นมารดาคนของบุตรสาววัยรุ่นหรือการแยกทางในชีวิตสมรส

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นหญิงและมารดาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่ามารดามีอิทธิพลต่อพัฒนาการของบุตรสาววัยรุ่นในด้านต่างๆเป็นอย่างมากเช่นพัฒนาการทางด้านสังคม ที่มารดาจะมีอิทธิพลต่อบุตรสาววัยรุ่นในการแสดงพฤติกรรมที่บุตรสาววัยรุ่นจะแสดงต่อเพื่อน พัฒนาการทางด้านอารมณ์เช่นระดับความซึมเศร้าของมารดาจะมีผลต่อระดับความซึมเศร้าของบุตรสาววัยรุ่น พัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพเช่นความสัมพันธ์ของมารดาและบุตรสาววัยรุ่นจะมีผลต่อการเลือกอาชีพ ทักษะคิดการทำงานและครอบครัวเป็นต้น นอกจากนี้หากบุตรสาววัยรุ่นขาดความใกล้ชิดหรือสูญเสียมารดาไปในช่วงวัยรุ่นจะก่อให้เกิดผลเสียต่อพัฒนาการของบุตรสาววัยรุ่นได้เช่น บุตรสาววัยรุ่นขาดการพัฒนาความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด (intimacy relationship) ในครั้งแรกของชีวิตกับมารดาเป็นต้น ดังนั้นจากผลของความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นในข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะใช้โปรแกรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาพัฒนาความพึงพอใจระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น ทั้งนี้เพื่อให้บุตรสาววัยรุ่นเกิดพัฒนาการในด้านต่างๆที่เหมาะสม รวมทั้งขจัดปัญหาที่อาจเกิดจากความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นได้ต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมการให้ความช่วยเหลือครอบครัวตามแนวเวอร์จิเนีย ซาทรี

การศึกษาในเรื่องของการให้ความช่วยเหลือครอบครัวตามแนวของเวอร์จิเนีย ซาทรี นั้น ผู้วิจัยพบว่าในประเทศไทยและต่างประเทศมีผู้ศึกษาเป็นจำนวนน้อยมาก เท่าที่ผู้วิจัยสามารถรวบรวมได้มีจำนวนทั้งสิ้น 3 เรื่องดังนี้

Kane (1994) ทำการทดลองให้ความช่วยเหลือครอบครัวหนึ่งตามแนวทางของเวอร์จิเนีย ซาทรี ผลการช่วยเหลือพบว่าสมาชิกในครอบครัวสามารถเผชิญกับความรูสึกต่างๆ ได้ดีขึ้นและเปิดเผยถึงความต้องการที่จะจัดการกับอารมณ์ต่างๆ สามารถตัดสินใจเลือกและมีการแก้ไขความขัดแย้งโดยการสอนและการชี้แนะ สมาชิกในครอบครัวมีการเปิดเผยตนเองและการสื่อสารที่สอดคล้องเหมาะสม

สำหรับงานวิจัยในประเทศไทย ผู้วิจัยรวบรวมได้ 2 เรื่องคือ

วิทยา เกริกสุกพลวัฒน์ (2543) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาวิธีเผชิญความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัวของนักเรียน ผลการศึกษาพบว่าวิธีการเผชิญความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัวที่นักเรียนใช้บ่อยที่สุดคือการยินยอม รองลงมาคือการประนีประนอม การเจรจาต่อรอง การใช้อำนาจ และการหลีกเลี่ยงตามลำดับ ภายหลังจากเข้าร่วมโครงการพัฒนาวิธีเผชิญความขัดแย้งกับสมาชิกครอบครัวของนักเรียน นักเรียนใช้วิธีการใช้อำนาจ การหลีกเลี่ยงลดลงและใช้วิธีการประนีประนอม และเจรจาต่อรองเพิ่มขึ้น

สุพิศ รณชาว (2542) ศึกษาเรื่องผลของการให้คำปรึกษาครอบครัวตามทฤษฎีของซาทีย์ที่มีต่อการสื่อสารในครอบครัว ผลการศึกษาพบว่านักเรียน บิดามารดาที่ได้รับการปรึกษาครอบครัวตามทฤษฎีของซาทีย์มีการสื่อสารในครอบครัวดีขึ้นกว่าก่อนการทดลอง

จากงานวิจัยข้างต้น พบว่าผลการทดลองจะสอดคล้องกันคือกลุ่มตัวอย่างจะมีรูปแบบการสื่อสารที่ดีขึ้นกว่าเดิมหลังเข้ารับความช่วยเหลือครอบครัว แต่จะแตกต่างกันที่กลุ่มตัวอย่างและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยของ วิทยา เกริกสุกพลวัฒน์ จะเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 แต่งานวิจัยของสุพิศ รณชาว กลุ่มตัวอย่างจะเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยงานวิจัยของ สุพิศ รณชาว จะใช้แบบสอบถามถึงการสื่อสารภายในครอบครัวเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากโปรแกรมที่ใช้ในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวเพียงอย่างเดียวเหมือนกับ วิทยา เกริกสุกพลวัฒน์

เนื่องจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ โปรแกรมการให้ความช่วยเหลือครอบครัวในประเทศไทย นั้นมีค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือตามแนวของเวอร์จิเนีย ซาทีย์ ทั้งที่จริงแล้วแนวการให้ความช่วยเหลือครอบครัวของเวอร์จิเนีย ซาทีย์ นั้นเป็นแนวทางที่มีชื่อเสียงในกระบวนการให้ความช่วยเหลือครอบครัวและเป็นแนวทางที่ดีแนวทางหนึ่งซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองด้านจิตใจและการแสดงต่อสังคมภายนอก สามารถติดต่อสื่อสารกับบุคคลทั่วไปได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของคนและผู้อื่น ซึ่งการสื่อสารที่เหมาะสมนั้นจะเป็นแนวทางที่สำคัญในการขจัดปัญหาความขัดแย้งระหว่างมารดาและเด็กวัยรุ่นหญิงที่มีความขัดแย้งกัน โดยใช้โปรแกรมพัฒนาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของเด็กวัยรุ่นหญิงที่มีความขัดแย้งกับมารดาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง เพื่อให้มารดาและวัยรุ่นหญิงที่เข้าโปรแกรมมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นหญิงขึ้นไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

เพื่อพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

ขอบเขตในการวิจัย

ในการศึกษารั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่นหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และอยู่ในครอบครัวที่ไม่มีการหย่าร้าง โดยบิดา มารดา และบุตรสาววัยรุ่นอยู่ด้วยกัน มีสถานะเศรษฐกิจสังคมอยู่ในระดับเดียวกัน ทั้งหมด 20 คู่ ที่มีลักษณะปัญหาความสัมพันธ์คล้ายคลึงกัน โดยมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น และแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น ไม่แตกต่างกัน โดยทั้งมารดาและบุตรสาววัยรุ่นต้องไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ทั้งคู่ สุ่มแบ่งเป็นกลุ่มควบคุม 10 คู่ และ กลุ่มทดลอง 10 คู่

สมมติฐานในการวิจัย

1. มารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น จะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม

2. มารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น จะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น สูงกว่ามารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรม

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรต้น คือ การเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

ตัวแปรตาม คือ ระดับความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (ซึ่งวัดได้จากคะแนนของแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น และแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น)

ข้อจำกัดในการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจะมีสถานะเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อควบคุมตัวแปรแทรกซ้อน
2. ความไม่พึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง (คือมารดาและบุตรสาววัยรุ่น) ในงานวิจัยนี้ คือความไม่พึงพอใจที่เกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยภายในครอบครัวเช่นการไม่ช่วยงานบ้าน การใช้จ่ายเงิน การแบ่งเวลา การแต่งตัว การเรียนเป็นต้น
3. ขนาดของกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มควบคุมที่ใช้ในการวิจัยมีขนาดเล็ก ทั้งนี้เนื่องจากการได้มาของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากมารดาและบุตรสาววัยรุ่น ในการให้ผู้วิจัยเข้าไปจัดโปรแกรมที่บ้านเป็นระยะ 10 สัปดาห์ เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ของคนและอีกฝ่าย
4. ระยะเวลาที่นอกเหนือจากการเข้าโปรแกรมของกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มควบคุมที่ผู้วิจัยไม่สามารถเข้าไปควบคุมกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างนั้น ได้ตลอดระยะเวลา 10 สัปดาห์ ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างที่กลุ่มตัวอย่างไม่ได้เข้า โปรแกรมอาจมีผลทั้งต่อการพัฒนาและลดความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่างได้

คำสำคัญที่ใช้ในการวิจัย

โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (Intervention Program) หมายถึง วิธีการเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่ไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยคัดแปลงแนวความคิดของซาทีร์และเทคนิคการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ของกลุ่มสมาชิกภายในครอบครัวของ Sherman & Fredman (1980) มาปรับให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และลักษณะของสังคมไทย ซึ่ง 1 โปรแกรมจะประกอบไปด้วย 10 กิจกรรมคือกิจกรรมการพูดคุยกับคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่น

(pairs conference and family council) กิจกรรมการเปรียบเทียบค่านิยมของกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่น (Value Assessment Comparison) กิจกรรมวันดูแลใส่ใจซึ่งกันและกัน (Caring day) กิจกรรมสลับบทบาท (Role reversal) กิจกรรมการฝึกการสื่อสาร (Structured communication training) กิจกรรมเติมประโยคให้สมบูรณ์ (Sentence completion) กิจกรรมกลอนและบทเพลงในกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่น (Poetry and Song Lyrics in Pairs Groups) กิจกรรมวาดแผนผังครอบครัว (The Family Floor Plan) และกิจกรรมเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางบวก (Positive exchange) โดยแต่ละกิจกรรมจะใช้เวลาครั้งละ 60 นาที สัปดาห์ละ 1 ครั้ง (session) รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 10 สัปดาห์

ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (Mother – Adolescent Daughter Relationships) หมายถึง คะแนนที่วัดได้จากแบบวัด 2 แบบวัดคือ แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น โดยคะแนนที่เป็นเกณฑ์ที่ดีได้วัดมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นคือ

- แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (คะแนนเต็ม 56 คะแนน) มารดามีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 47.26 คะแนน และ บุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 45.43 คะแนนขึ้นไป
- แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (คะแนนเต็ม 80 คะแนน) มารดามีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 66.74 คะแนน และ บุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 65.30 คะแนนขึ้นไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเพิ่มความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นให้มีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น
2. เพื่อลด ขจัดปัญหาความไม่ลงรอยกัน (incongruence) ความขัดแย้งกันในครอบครัว
3. เพื่อเป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขการเกิดปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเช่นยาเสพติด การประทุพผิตทางเพศ เป็นต้น
4. เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้โปรแกรมสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีความต้องการช่วยเหลือและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัวไทย

บทที่ 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น ลักษณะของการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงทดลอง (experimental research) ซึ่งผู้วิจัยออกแบบแบบมีกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีการทดสอบก่อนและหลังการทดลอง (Pre – Posttest Control Group Design) ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ควบคุมสภาพเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่นทั้งนี้เพื่อควบคุมตัวแปรแทรกซ้อนที่อาจเกิดขึ้นจากความแตกต่างของสถานะเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่ม known group

กลุ่ม known group ที่ใช้ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มที่มีสถานะเศรษฐกิจ สังคมที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างคือสถานะเศรษฐกิจสังคมในระดับต่ำ โดยมีขั้นตอนในการได้มาซึ่งกลุ่ม known group ดังนี้

1. ผู้วิจัยทำจดหมายไปยัง โรงเรียนมัธยมวัดหนองแขมและ โรงเรียนปัญญาวารุณ
2. ผู้วิจัยพบอาจารย์แนะแนวและอาจารย์ประจำชั้นเพื่อบอกถึงวัตถุประสงค์ และขอความร่วมมือจากอาจารย์แนะแนวและอาจารย์ประจำชั้น ในการคัดเลือกนักเรียนที่ไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์กับมารดา โดยดูจากการได้พบพูดคุยกับผู้ปกครองในการประชุมผู้ปกครอง การพูดคุยและรับปรึกษาปัญหาของนักเรียนของอาจารย์ ผลการเรียน พฤติกรรมของนักเรียนเช่นการเข้าชั้นเรียนเป็นต้น
3. ผู้วิจัยนำกลุ่ม known group จำนวน 39 คู่ ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มที่มีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันจำนวน 20 คู่ และกลุ่มที่ไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันจำนวน 19 คู่ ที่ได้จากอาจารย์แนะแนวและอาจารย์ประจำชั้น ทำแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น
4. ผู้วิจัยนำคะแนนที่ได้ของกลุ่มที่มีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและกลุ่มที่ไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมาหาความแตกต่างระหว่างกลุ่มโดยใช้ค่าที (t-test) โดยผลที่ได้พบว่ามีความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่มีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและกลุ่มที่ไม่

พึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 (ผลแสดงในภาคผนวก ก)

5. นำคะแนนเฉลี่ย (means) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ของกลุ่ม known group มาใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างต่อไป

เกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยหาเกณฑ์มาตรฐานความพึงพอใจในแต่ละด้าน จากกลุ่มทำ known group study จำนวน 39 คู่ โดยแบ่งเป็นมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่มีความสัมพันธ์ดีซึ่งกันและกัน 20 คู่ และความสัมพันธ์ไม่ดีซึ่งกันและกัน 19 คู่ ซึ่งเกณฑ์คะแนนที่ได้มีดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงคะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของบุตรสาววัยรุ่นและมารดาที่มีความสัมพันธ์ดีและความสัมพันธ์ไม่ดีจากกลุ่ม known group จำนวน 39 คน ในแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (คะแนนเต็ม 56 คะแนน)

	ความสัมพันธ์ที่ดี		ความสัมพันธ์ไม่ดี	
	คะแนนเฉลี่ย (means)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	คะแนนเฉลี่ย (means)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)
บุตรสาววัยรุ่น	45.43	4.54	37.06	5.87
มารดา	47.26	2.17	26.31	1.35

ตารางที่ 2 แสดงคะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของบุตรสาววัยรุ่นและมารดาที่มีความสัมพันธ์ดีและความสัมพันธ์ไม่ดีจากกลุ่ม known group จำนวน 39 คน ในแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (คะแนนเต็ม 80 คะแนน)

	ความสัมพันธ์ที่ดี		ความสัมพันธ์ไม่ดี	
	คะแนนเฉลี่ย (means)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	คะแนนเฉลี่ย (means)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)
บุตรสาววัยรุ่น	65.30	4.65	37.30	4.65
มารดา	66.74	3.80	39.62	4.84

จากนั้นนำคะแนนของแบบวัดที่ผู้วิจัยได้มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ได้เพื่อวัดระดับความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นเพื่อตรวจสอบว่ามีคะแนนความพึงพอใจอยู่ในระดับสูงหรือต่ำโดย

บุตรสาววัยรุ่น

- กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจะมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นเฉลี่ยไม่เกิน 37.06 คะแนน (SD = 4.65)

- กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจะมีคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นเฉลี่ยไม่เกิน 37.30 คะแนน (SD = 4.65)

มารดา

- กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจะมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นเฉลี่ยไม่เกิน 26.31 คะแนน (SD = 1.35)

- กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจะมีคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นเฉลี่ยไม่เกิน 39.62 คะแนน (SD = 4.84)

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เป็นกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนปากน้ำวิทยาคม อยู่ในครอบครัวที่ไม่มีการหย่าร้าง โดยบิดา มารดา และบุตรสาววัยรุ่นอยู่ด้วยกัน มีสถานะเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับต่ำโดยดูจากระดับรายได้ของครอบครัว ทั้งหมด 20 คู่ แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 10 คู่และกลุ่มควบคุม 10 คู่ ที่มีลักษณะปัญหา

ความสัมพันธ์คล้ายคลึงกันคือมีความไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยเช่น การคบเพื่อน การเรียน การแต่งตัว เป็นต้น และมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นไม่แตกต่างกัน โดยทั้งมารดาและบุตรสาววัยรุ่นต้องไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ทั้งคู่ และมีคะแนนที่ได้จากแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นต่ำ โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง และมีความสมัครใจ โดยมีขั้นตอนในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1. ให้นักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการวินิจฉัยจากครูประจำชั้นและครูแนะแนวโดยเห็นตรงกันว่าไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างกับมารดา ทำแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น
2. นำแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น มาตรวจวัดคะแนนตามเกณฑ์ที่หาได้จากกลุ่ม known group หากพบว่ามีคะแนนต่ำกว่าหรือเท่ากับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด ผู้วิจัยจะคัดเลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง
3. ให้มารดาของกลุ่มตัวอย่างที่สมัครใจเข้าไปร่วมนำแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น และแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น
4. นำแบบวัดมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดเช่นเดียวกับข้อ 2 หากพบว่ามีคะแนนอยู่ในระดับต่ำกว่าหรือเท่ากับเกณฑ์ที่ได้จากกลุ่ม known group ผู้วิจัยจะคัดเลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่างแต่หากมีคะแนนมากกว่าเกณฑ์ ผู้วิจัยจะไม่นำบรวมนำเข้าเป็นกลุ่มตัวอย่าง และผู้วิจัยจะหากกลุ่มตัวอย่างจากวัยรุ่นหญิงและมารดาอีกครั้งจนได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 30 คู่ (60 คน)
5. สอบถามความสมัครใจในการเข้าร่วมโปรแกรมทั้งมารดาและบุตรสาววัยรุ่น (นักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3) จากจำนวนทั้งหมด 30 คู่ (60 คน) พร้อมทั้งมีเวลาที่สามารถให้ผู้วิจัยเข้าไปจัดโปรแกรมได้เป็นระยะเวลา 10 สัปดาห์ จนผู้วิจัยได้กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 20 คู่ (40คน)
6. ผู้วิจัยทำการสุ่มอย่างง่ายจากกลุ่มตัวอย่างที่มี โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 10 คู่ และกลุ่มควบคุม 10 คู่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยคือ

1. แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจากแนวคิดของแบบวัดของ Olson (1982)
2. แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจากแนวคิดของแบบวัดของ Olson (1982)
3. โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยดัดแปลงแนวความคิดของซาทีร์และเทคนิคการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ของผู้สมาชิกภายในครอบครัวของ Sherman & Fredman (1980)

การพัฒนาแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

ผู้วิจัยได้นำแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของโอลสันมาพัฒนาตามขั้นตอนดังนี้

1. ความตรงในการแปลแบบวัด

1.1 แปลแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น (Family Satisfaction Scale) และแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (Parent – Adolescence communication)

1.2 ผู้วิจัยได้ปรับภาษาที่ใช้ในการแปลแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น โดยคงแนวคิดและจำนวนข้อเดิมของแบบวัดทั้งสองไว้

1.3 ตรวจสอบความถูกต้องในการแปล และแก้ไขสำนวนภาษา โดยนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้อง จากนั้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิในคณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 2 ท่านคือ รศ.ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต และ รศ.ดร. เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์ ได้พิจารณาความถูกต้องในการแปลสำนวนภาษา โดยมีเกณฑ์ความคิดเห็นตรงกันเกิน 2 ใน 3 ท่านขึ้นไปจึงจะถือว่าข้อกระทงนั้นใช้ได้

1.4 การแปลข้อความกลับเป็นภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยได้นำข้อกระทงของแบบวัดฉบับภาษาไทยซึ่งแปลเรียบร้อยแล้ว ไปให้อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิในสถาบันภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แปลข้อกระทงจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษรายข้อ

1.5 ผู้วิจัยได้นำข้อกระทงของแบบวัดมาให้ผู้ทรงคุณวุฒิในคณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ อาจารย์แพทริก จิชาคุ (Patrick Jichaku) ตรวจสอบความตรงในการแปลแบบวัดทั้งสองชุด

1.6 ผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะกับงานวิจัยก่อนที่จะนำมาให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งก่อนนำไปใช้จริง

2. การหาค่าความเที่ยง

นำแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นมาวัดนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมารดาจำนวน 39 คู่ (78 คน) จากกลุ่ม known group โดยได้รายชื่อจากครูประจำชั้นและครูแนะแนวมาวิเคราะห์รายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) (โดยผลแสดงในภาคผนวก ข) และเมื่อปรับปรุงแก้ไขรายข้อแล้วได้คำนวณค่าสถิติโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์ Cronbach'Alpha ซึ่งผลได้ดังนี้

- แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น

- ในแบบวัดสำหรับบุตรสาววัยรุ่นมีค่าความน่าเชื่อถือ .844 และในแบบวัดสำหรับมารดามีค่าความน่าเชื่อถือ .948

- แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

- ในแบบวัดสำหรับบุตรสาววัยรุ่นมีค่าความน่าเชื่อถือ .956 และในแบบวัดสำหรับมารดามีค่าความน่าเชื่อถือ และ .947

แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

ผู้วิจัยได้พัฒนาจากแนวคิดของแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น (Family Satisfaction Scale) และแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

(Parent – adolescent Communication Scale) ของ Olson (1982) ซึ่งโอลสันได้พัฒนาแนวคิดของแบบวัดทั้งสองนี้ตามสมมติฐานของเซอร์คัมเพล็กซ์ โมเดล (Circumplex Model) ที่กล่าวถึงครอบครัวที่มีความสมดุล (balance) ว่าจะต้องประกอบไปด้วย 2 ปัจจัย คือ ความพึงพอใจในครอบครัวและการสื่อสารที่ดีภายในครอบครัว (communication)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ไปสำรวจสภาพความขัดแย้งระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นในสังคมไทย โดยใช้ครอบครัวที่มีสถานะเศรษฐกิจทางสังคมต่ำประกอบไปด้วยบุตรสาววัยรุ่นจำนวน 30 คนและมารดาจำนวน 34 คน (แบบสอบถามแสดงในภาคผนวก ก) โดยเมื่อสอบถามบุตรสาววัยรุ่นพบว่าสาเหตุ 5 ลำดับแรกของความขัดแย้งกับมารดาลำดับแรกคือเรื่องของความไม่เข้าใจกันสื่อสารกันไม่เข้าใจ การที่มารดาไม่รับฟังปัญหา ช่องว่างระหว่างวัย คิดเป็น 83.33 % ลำดับที่สองคือเรื่องเงิน การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย คิดเป็น 76.67 % ลำดับที่สามคือเรื่องของการพูดจา เช่นการเถียง การใส่อารมณ์กับคำพูด การพูดจาหยาบค้าย คิดเป็น 63.33 % ลำดับที่สี่คือเรื่องการคุยโทรศัพท์นาน คิดเป็น 60 % และลำดับสุดท้ายคือการใช้ชีวิตประจำวันเช่น การอ่านการ์ตูน การนอนดึก ดิ้นสาย เป็นต้น คิดเป็น 50 % ตามลำดับ (ผลการสำรวจแสดงดังภาคผนวก ง)

เมื่อผู้วิจัยได้สอบถามมารดาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตนและบุตรสาววัยรุ่นพบว่าสาเหตุ 5 ลำดับแรกคือเรื่องงานบ้าน การที่บุตรสาววัยรุ่นไม่ช่วยเหลืองานบ้าน คิดเป็น 52.94 % ลำดับที่สองคือเรื่องการพูดจา เช่น เถียง พูดจาไม่สุภาพ หยาบค้าย โทกคิดเป็น 50 % ลำดับที่สามคือเรื่องการเรียนรู้และการใช้เงิน คิดเป็น 35.29 % ลำดับที่สี่คือเรื่องการใช้ชีวิตประจำวัน เช่นเล่นอินเทอร์เน็ตนาน นอนดึก ดิ้นสาย เป็นต้น คิดเป็น 32.35 % และลำดับสุดท้ายคือเรื่องการแต่งกาย การคุยโทรศัพท์นาน การไม่เชื่อฟังและนิสัยส่วนตัวเช่นเอาแต่ใจตนเอง การควบคุมอารมณ์ ความมีน้ำใจ ความกระตือรือร้น เป็นต้น คิดเป็น 23.53 % (ผลการสำรวจแสดงในภาคผนวก จ)

จากผลการสำรวจมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่กล่าวมาข้างต้นพบว่าสองลำดับแรกที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นนั้นเป็นเรื่องของการสื่อสาร ซึ่งผู้วิจัยพบว่าได้ตรงกับข้อกระทงของแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของโอลสันในด้านต่างๆจนผู้วิจัยสามารถนำมาใช้ในการทำวิจัยนี้ได้ เช่นสาเหตุการที่มารดาไม่รับฟังปัญหาตรงกับข้อกระทงที่ 3, สาเหตุการใช้อารมณ์กับคำพูดหรือพูดจาหยาบค้ายตรงกับข้อกระทงที่ 5,12,18 และ 19 , สาเหตุความไม่เข้าใจกันตรงกับข้อกระทงที่ 6,14 และ 20 , สาเหตุจากช่องว่างระหว่างวัย พูดคุยไม่

เข้าใจตรงกับข้อกระทงที่ 1,15,16,17และ20 , สาเหตุจากการโกหกตรงกับข้อกระทงที่ 13 เป็นต้น (แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นแสดงในภาคผนวก ข)

ลักษณะแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

จะมีลักษณะเป็นมาตรแบบลิเคิร์ต (Likert scale format) ใช้ประเมินความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

วิธีการตอบแบบวัด

1. แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (แบบวัดอยู่ในภาคผนวก ฉ)

ผู้ตอบแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นจะต้องตอบข้อกระทงจนครบทุกข้อ โดยแต่ละข้อเป็นมาตรแบบลิเคิร์ต (Likert scale format) 4 อันดับ โดยมีค่าตั้งแต่ระดับที่ 1 คือไม่พึงพอใจเลย จนถึงระดับที่ 4 คือพึงพอใจมาก โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

<u>ลักษณะคำตอบ</u>	<u>ระดับคะแนนเท่ากับ</u>
ไม่พึงพอใจเลย	1
ไม่พึงพอใจบ้าง	2
พึงพอใจบ้าง	3
พึงพอใจมาก	4

เมื่อตรวจวัดคะแนนในแต่ละข้อแล้ว จะคิดคะแนนรวม โดยการรวมคะแนนของทุกข้อเข้าด้วยกันเป็นคะแนนวัดระดับความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นของผู้ตอบแบบวัดแต่ละคน

2. แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (แบบวัดอยู่ในภาคผนวก ข)

ผู้ตอบแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นจะต้องตอบข้อกระทงจนครบทุกข้อ โดยแต่ละข้อเป็นมาตรแบบลิเคิร์ต (Likert scale format) 4 อันดับเช่นเดียวกัน โดยมีค่าตั้งแต่

ระดับที่ 1 คือไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง จนถึงระดับที่ 4 คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

<u>ลักษณะคำตอบ</u>	<u>ระดับคะแนนเท่ากับ</u>
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1
ไม่เห็นด้วยบ้าง	2
เห็นด้วยบ้าง	3
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	4

เมื่อตรวจวัดคะแนนในแต่ละข้อแล้ว ผู้วิจัยจะกลับคะแนนในข้อ 2,4,5,10,11,12,15,18,19 และ 20 (สาเหตุที่ต้องกลับคะแนนเพราะข้อกระทงเป็นด้านลบ ทั้งนี้เพื่อให้คำตอบเป็นไปในทิศทางเดียวกัน) โดย เมื่อตอบ 1 มีค่าเท่ากับ 4 , 2 มีค่าเท่ากับ 3 , 3 มีค่าเท่ากับ 2 และ 4 มีค่าเท่ากับ 1 จากนั้นจะนำคะแนนมารวมกันกับข้อที่เหลือคือ 1,3,6,7,8,9,13,14,16 และ 17 เป็นคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของผู้ตอบแบบวัดแต่ละคน

2. โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นมีลำดับขั้นตอนในการสร้างดังนี้

(1) ผู้วิจัยได้เตรียมตัวเพิ่มประสบการณ์ในเรื่องของปัญหาและการแก้ไขปัญหา ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวในปัจจุบัน โดยการศึกษาเพิ่มเติมในวิชา การปรึกษาเชิงจิตวิทยา ครอบครัว (family counseling)

(2) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือครอบครัวของซาทีย์ (Satir) และเทคนิคการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ของกลุ่มสมาชิกภายในครอบครัวของ Sherman & Fredman (1986) เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางและนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและลักษณะครอบครัวในสังคมไทย

(3) สร้างโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือครอบครัวของซาทีย์ (Satir) และเทคนิคการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ของกลุ่มสมาชิกภายในครอบครัวของ Sherman & Fredman (1986) จากนั้นผู้วิจัยได้ดัดแปลงแนวความคิดของซาทีย์และเทคนิคการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ของกลุ่มสมาชิกภายในครอบครัวของ Sherman & Fredman (1986) และนำมา

ประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและครอบครัวในสังคมไทย จากนั้นนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาจากความสอดคล้องของกิจกรรมและ จุดมุ่งหมายของโปรแกรมแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

(4) นำโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นที่ปรับปรุงแก้ไขจากข้อ 3 แล้วนำไปใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 ครอบครัว แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขเพื่อดูความเหมาะสมของ กิจกรรม วิธีการ และระยะเวลาที่ใช้ในการเข้าโปรแกรมก่อนนำไปใช้จริง

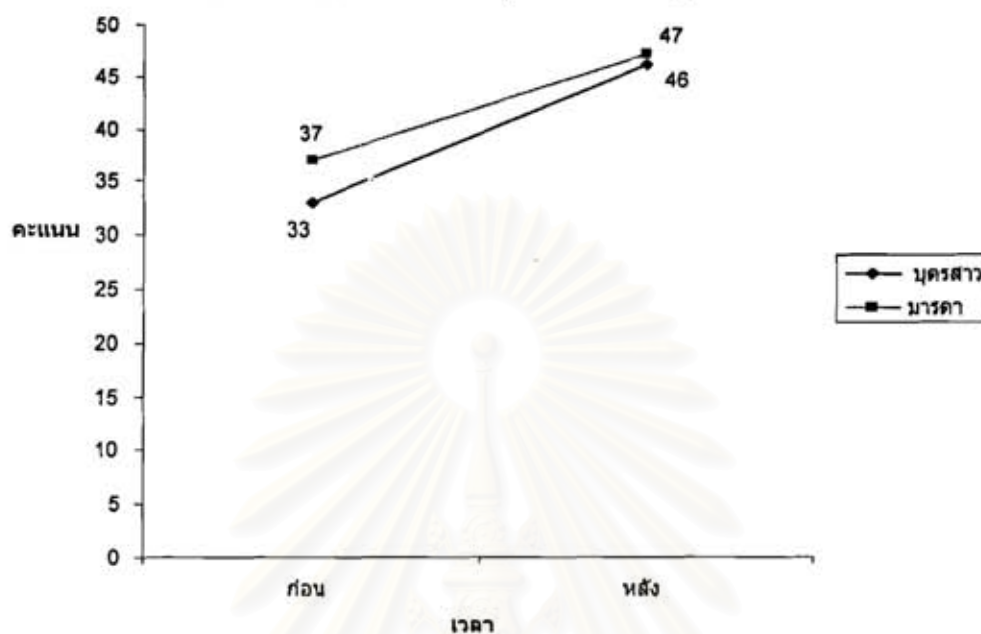
(5) นำโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นที่นำไปปรับปรุงแก้ไขแล้วมาใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง โดยโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจ ในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นจะใช้ระยะเวลาในการเข้าโปรแกรมจำนวนทั้งสิ้น 10 ครั้ง สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครั้งละ 1 ชั่วโมง เป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 10 สัปดาห์

โดยผลของการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับ บุตรสาววัยรุ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสตรีวัดระฆัง (กลุ่มนำร่อง) แสดงผลได้ ดังนี้

กราฟที่ 3 แสดงคะแนนของแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับ บุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่าง มารดากับบุตรสาววัยรุ่นของกลุ่มนำร่องครอบครัวที่ 1

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

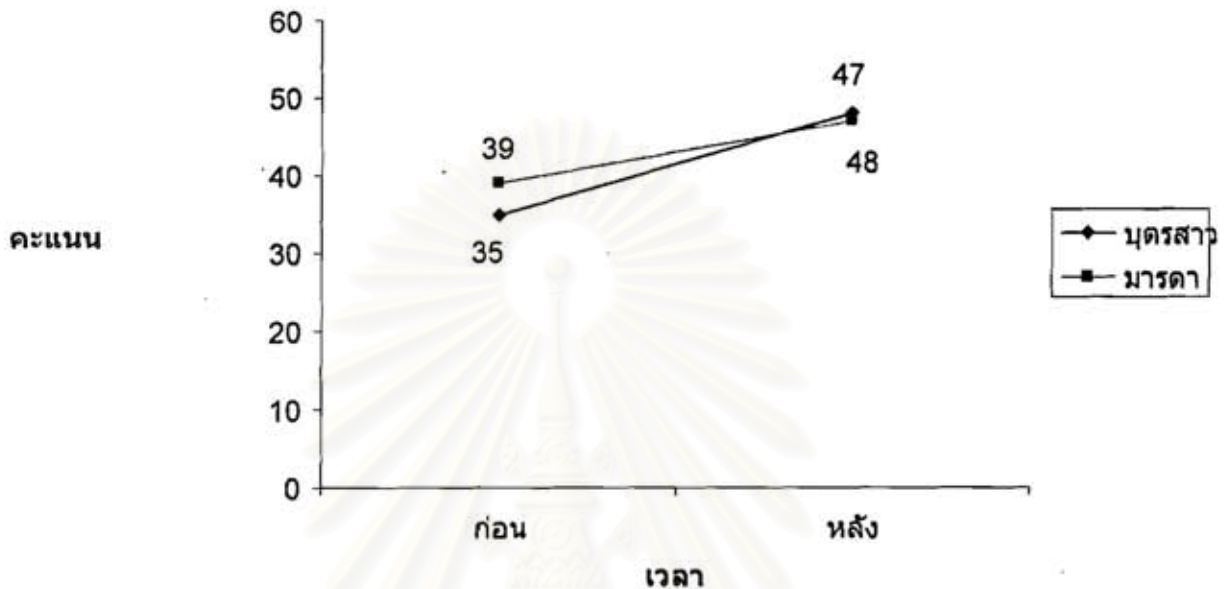
แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นรอบครั้งที่ 1

จากกราฟ ก่อนเข้าโปรแกรมบุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น 33 คะแนนและมีคะแนนภายหลังการเข้าโปรแกรม 46 คะแนน นั่นคือบุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนเพิ่มขึ้นภายหลังการเข้าโปรแกรม 13 คะแนน ก่อนเข้าโปรแกรมมารดามีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น 37 คะแนนและมีคะแนนภายหลังการเข้าโปรแกรม 47 คะแนน นั่นคือมารดามีคะแนนเพิ่มขึ้นภายหลังการเข้าโปรแกรม 10 คะแนน

กราฟที่ 4 แสดงคะแนนของแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของกลุ่มนำร่องรอบครั้งที่ 2

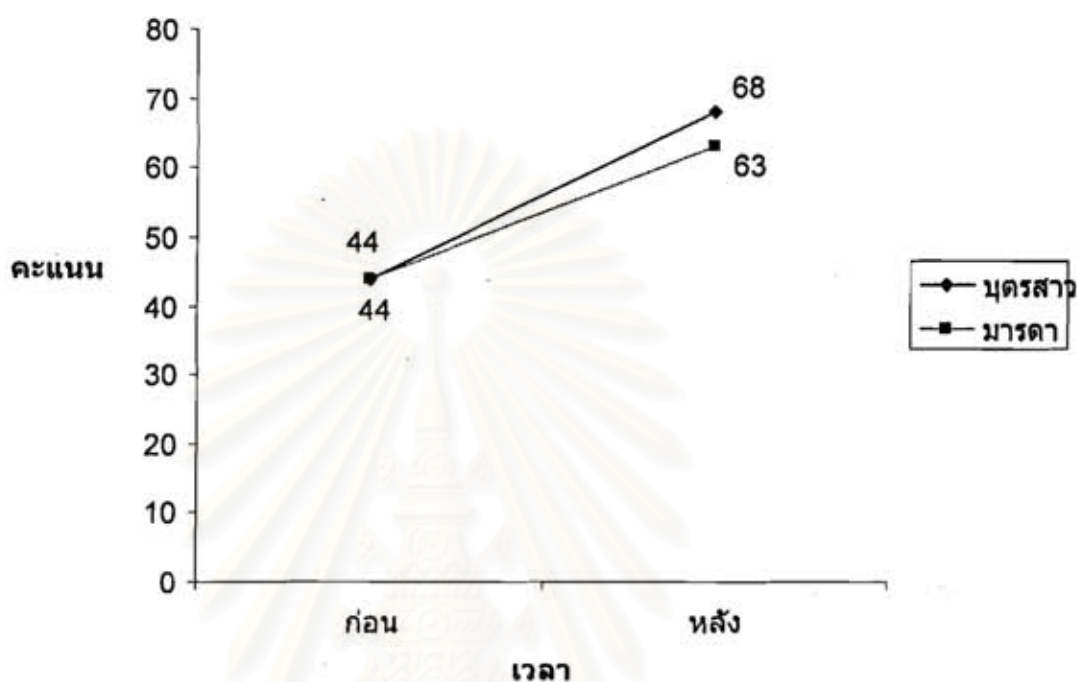
แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่าง
มารดากับบุตรสาววัยรุ่นครอบครัวที่ 2

จากกราฟ ก่อนเข้าโปรแกรมบุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น 35 คะแนนและมีคะแนนภายหลังการเข้าโปรแกรม 47 คะแนน นั่นคือบุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนเพิ่มขึ้นภายหลังการเข้าโปรแกรม 12 คะแนน ก่อนเข้าโปรแกรมมารดามีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น 39 คะแนนและมีคะแนนภายหลังการเข้าโปรแกรม 48 คะแนน นั่นคือมารดามีคะแนนเพิ่มขึ้นภายหลังการเข้าโปรแกรม 9 คะแนน

กราฟที่ 5 แสดงคะแนนของแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของกลุ่มนาร่องครอบครัวที่ 1

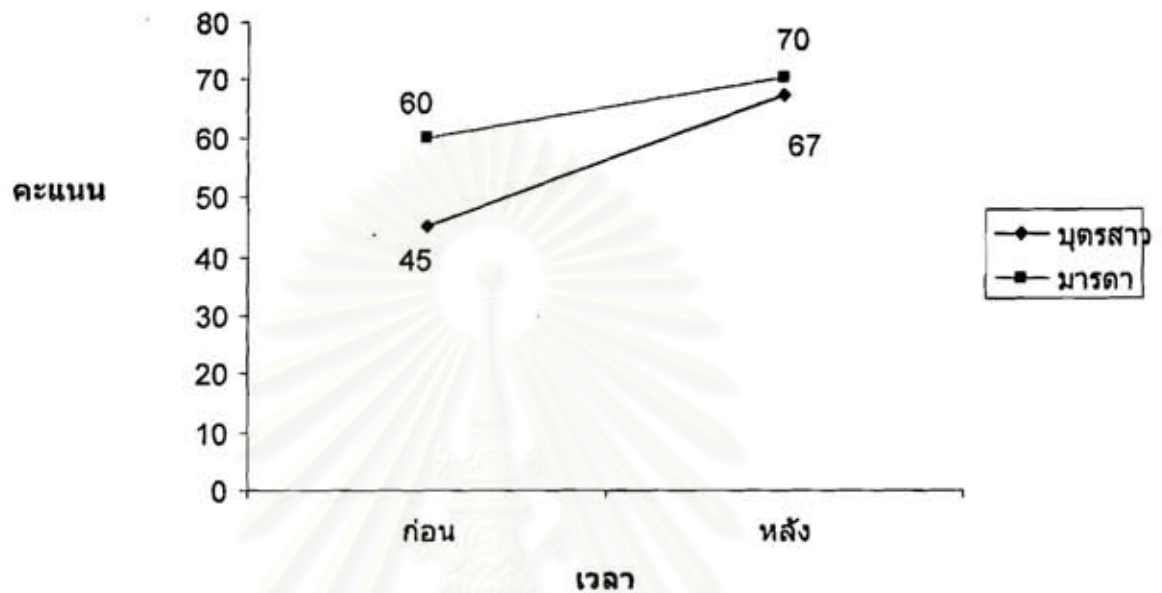
แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาว
วัยรุ่นรอบครัวที่ 1

จากกราฟ ก่อนเข้าโปรแกรมบุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น 44 คะแนนและมีคะแนนภายหลังการเข้าโปรแกรม 68 คะแนนนั่นคือบุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนเพิ่มขึ้นภายหลังการเข้าโปรแกรม 24 คะแนน ก่อนเข้าโปรแกรมมารดามีคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น 44 คะแนนและมีคะแนนภายหลังการเข้าโปรแกรม 63 คะแนน นั่นคือมารดามีคะแนนเพิ่มขึ้นภายหลังการเข้าโปรแกรม 19 คะแนน

กราฟที่ 6 แสดงคะแนนของแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของกลุ่มนำร่องครอบครัวที่ 2

แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาว วัยรุ่นรอบครั้งที่ 2

จากกราฟ ก่อนเข้าโปรแกรมบุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น 45 คะแนนและมีคะแนนภายหลังการเข้าโปรแกรม 67 คะแนน นั่นคือบุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนเพิ่มขึ้นภายหลังการเข้าโปรแกรม 22 คะแนน ก่อนเข้าโปรแกรมมารดามีคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น 60 คะแนนและมีคะแนนภายหลังการเข้าโปรแกรม 70 คะแนน นั่นคือมารดามีคะแนนเพิ่มขึ้นภายหลังการเข้าโปรแกรม 10 คะแนน

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ มีขั้นตอนดังนี้

1. ระยะเวลาก่อนการเข้าโปรแกรม

- 1.1 ผู้วิจัยติดต่อขอความร่วมมือในการทำวิจัยและสถานที่จากโรงเรียนปากน้ำวิทยาคม
- 1.2 คัดเลือกนักเรียนและมารดาที่มีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างวัยรุ่นต่ำ จำนวน 20 คู่ จากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทั้งหมด

1.3 ผู้วิจัยทำจดหมายขอความร่วมมือจากผู้ปกครองในการขอให้เข้าร่วมการวิจัยพร้อมทั้งบุตรสาววัยรุ่น

1.4 ผู้วิจัยทำจดหมายแจ้งรายชื่อนักเรียนที่สมัครใจเข้าร่วมในงานวิจัยให้กับอาจารย์ประจำชั้นและผู้ผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกและสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมในงานวิจัยอย่างสม่ำเสมอ

1.5 ผู้วิจัยสนทนากับรายบุคคลกับกลุ่มทดลองทั้ง 20 คู่ (40 คน) เพื่อทำการสัมภาษณ์ ทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ พร้อมทั้งเป้าหมายและลักษณะของงานวิจัยนี้

2. ขั้นตอนการเข้าโปรแกรม

2.1 กลุ่มตัวอย่างจะเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น โดยใช้เวลาเข้าโปรแกรมจำนวน 10 ครั้ง ครั้งละ 1 ชั่วโมง รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 10 ชั่วโมงต่อ 1 ครอบครัว

2.2 ในขณะที่เข้าโปรแกรม ผู้วิจัยจะมีบทบาทในการเป็นผู้นำกิจกรรมและให้กลุ่มตัวอย่างทำกิจกรรมตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ให้เพื่อพัฒนาความพึงพอใจระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นมากยิ่งขึ้น บทบาทของผู้วิจัยมีดังนี้

2.2.1 การสร้างสัมพันธภาพ ผู้วิจัยจะต้องสร้างบรรยากาศในการให้ความช่วยเหลือกลุ่มตัวอย่าง ให้สามารถสัมผัสได้ถึงความเป็นมิตร ความอบอุ่น ความจริงใจ ที่มีต่อกันอย่างแท้จริง เกิดความรู้สึกไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยผู้วิจัยจะเป็นต้นแบบของผู้ที่มีความเป็นมิตร อบอุ่น จริงใจต่อกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งบรรยากาศของความจริงใจ และความไว้วางใจจะช่วยให้นักกลุ่มตัวอย่างเรียนรู้ที่จะสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เติมใจที่จะเปิดเผยตนเองและสำรวจตนเองถึงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไข ปรับปรุงต่อไป

2.2.2 การตระหนักรู้ตนเอง และเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ผู้วิจัยเอื้ออำนวยให้กลุ่มตัวอย่างได้สำรวจตนเอง ทำความเข้าใจและยอมรับถึงสาเหตุของปัญหาความขัดแย้ง สามารถร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเน้นพฤติกรรมที่กระทำในปัจจุบัน และเน้นให้นักกลุ่มตัวอย่างพิจารณาถึงผลของการแสดงพฤติกรรมนั้น รวมทั้งให้พิจารณาถึงพฤติกรรมที่ต้องการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสิ่งสำคัญคือเน้นให้นักกลุ่มตัวอย่างรู้ว่าต้องรับผิดชอบในการกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

2.2.3 กลุ่มตัวอย่างเรียนรู้การเปลี่ยนแปลง เมื่อกกลุ่มตัวอย่างสามารถรับรู้และเข้าใจ เกิดความตระหนักถึงพฤติกรรมกระทำและความรับผิดชอบของตนแล้ว ผู้วิจัยจะกระตุ้น

ให้กลุ่มตัวอย่างหาแนวทางเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับการสื่อสารที่ดี คือสอดคล้องกับความต้องการของตน ส่งเสริมให้กลุ่มตัวอย่างได้กำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้อย่างถูกต้องก็นั่นก็คือกลุ่มตัวอย่างสามารถสื่อความหมายที่ชัดเจน สามารถบอกได้อย่างตรงไปตรงมา และมีการสื่อสารที่ดี จริงใจ มีการสื่อสารแบบสอดคล้อง การตัดสินใจในครอบครัวควรทำโดยสำรวจความต้องการของแต่ละบุคคล และใช้การประนีประนอมมากกว่าใช้อำนาจ กลุ่มตัวอย่างสามารถบอกถึงความแตกต่างของตนเองได้อย่างเปิดเผย และพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวจากการรู้ความแตกต่างของแต่ละบุคคลในครอบครัว โดยผู้วิจัยจะใช้โปรแกรมที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นช่วยเหลือกลุ่มตัวอย่าง คือเด็กวัยรุ่นหญิงที่มีความขัดแย้งกับมารดาและมารดาให้มีความพึงพอใจภายในครอบครัวที่ยั่งยืน

2.3 เมื่อสิ้นสุดการเข้าโปรแกรมในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างทั้งมารดาและบุตรสาววัยรุ่นได้สรุปพูดคุยและทบทวนถึงกิจกรรมที่ได้เกิดขึ้น ได้พูดคุยถึงความรู้สึกที่มีต่อกันและกัน โดยในการเข้าโปรแกรมครั้งต่อไป ผู้วิจัยจะเข้าสู่บรรยากาศของกิจกรรมโดยทบทวนถึงสิ่งที่กลุ่มตัวอย่างได้กระทำร่วมกันในครั้งก่อน

โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นที่ได้รับการกำหนดขึ้น สร้างโดยคัดแปลงมาจากทฤษฎีการให้ความช่วยเหลือครอบครัวของซาทีย์ ทั้งนี้เพื่อ

1. สร้างประสิทธิภาพของการสื่อสารของสมาชิกในครอบครัว (ในงานวิจัยนี้คือมารดาและวัยรุ่นหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีความขัดแย้งกัน) ให้มีการสื่อความหมายที่ชัดเจน สามารถบอกอย่างตรงไปตรงมา และจริงใจได้ว่าตนเองมีความต้องการอะไร คิดและรู้สึกอย่างไร มีการสื่อสารแบบสอดคล้อง (congruence)
2. เสริมสร้างการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว โดยสำรวจความต้องการของแต่ละบุคคล และใช้การประนีประนอมมากกว่าใช้อำนาจ
3. เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวจากการรู้ความแตกต่างของแต่ละบุคคล

การจัดโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ผู้วิจัยจะยึดตามขั้นตอนกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาครอบครัวดังนี้

ขั้นที่ 1 ประเมินความสัมพันธ์และสร้างสัมพันธภาพ

- ขั้นที่ 2 สํารวจปัญหาถึงสาเหตุของความขัดแย้ง
- ขั้นที่ 3 เข้าใจปัญหา
- ขั้นที่ 4 วางแผนแก้ปัญห
- ขั้นที่ 5 การปฏิบัติและติดตามผล

ในการศึกษานําร่อง ผู้วิจัยได้นำโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นไปใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสตรีวิเศษวังและมารดาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 ครอบครัว ซึ่งเป็นนักเรียนที่มีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นต่ำ จากนั้นนำไปปรับปรุง แก้ไข เพื่อดูความเหมาะสมของกิจกรรม วิธีการ และระยะเวลาที่ใช้ในการเข้าโปรแกรม โดยผู้วิจัยกำหนดให้มีการเข้าโปรแกรมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 10 สัปดาห์ ๆ ละ 1 ครั้ง ๆ ละ 1 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 10 ชั่วโมงต่อ 1 ครอบครัว ดังมีรายละเอียดดังนี้ (ตัวอย่างภาพของการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น แสดงในภาคผนวก ซ)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

ครั้งที่	ขั้นตอนกระบวนการ	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ
1	การสร้างสัมพันธภาพและการประเมินความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อสร้างความเข้าใจและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำงานวิจัยและบอกข้อตกลงในการเข้าโปรแกรม - เพื่อสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้วิจัยแนะนำตัวและกลุ่มตัวอย่าง ทำความรู้จักกันมากขึ้น โดยการบอกถึงชื่อเล่น และเล่าถึงประวัติของตนเอง จากนั้นผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ กำหนดขอบเขต ระยะเวลา และข้อตกลงของการเข้าโปรแกรมพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่มีความขัดแย้งกัน (กิจกรรมการพูดคุยกับคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่น)
2 - 3	สำรวจปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้ง	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นได้สำรวจถึงปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งรวมถึงเห็นรูปแบบวิธีการสื่อสารของตนเองที่มีต่อผู้อื่น - เพื่อให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นได้สำรวจถึงบุคลิกลักษณะของตนเองและสำรวจถึงปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกัน สามารถบอกถึงความแตกต่างของตนเองระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างทำกิจกรรมการเปรียบเทียบค่านิยมของกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่นเพื่อสำรวจทัศนคติ ค่านิยมต่างๆของมารดาและบุตรสาววัยรุ่น ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงความเหมือนและแตกต่าง ที่ทำให้เกิดความ ขัดแย้งระหว่างกัน - กลุ่มตัวอย่างทำกิจกรรมวันดูแลใส่ใจซึ่งกันและกัน โดยผู้วิจัยคอยสนับสนุนและชี้แนะถึงการแสดงพฤติกรรมทางบวก จากนั้นผู้วิจัยติดตามผลการฝึกปฏิบัติ

ครั้งที่	ขั้นตอนกระบวนการ	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ
4-6	เข้าใจปัญหา	<p>- เพื่อให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นเกิดการตระหนักรู้ในปัญหา เข้าใจตนเอง บทบาท โครงสร้างทางสังคมของบุคคลอื่น และสาเหตุของความขัดแย้งซึ่งกันและกัน</p> <p>- เพื่อให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นได้เข้าใจและรับรู้ เกี่ยวกับระบบครอบครัวของตนเองและปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างความขัดแย้งของมารดาและบุตรสาววัยรุ่น และยอมรับถึงความแตกต่างของตนและอีกฝ่าย</p>	<p>- กลุ่มตัวอย่างทำกิจกรรมสลับบทบาท โดยผู้วิจัยช่วยให้กลุ่มตัวอย่างได้เข้าใจในตนเองและบทบาทโครงสร้างทางสังคมของผู้อื่นมากยิ่งขึ้น</p>
7	วางแผนแก้ไขปัญหา	<p>- เพื่อให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นมีทักษะการสื่อสารที่สอดคล้อง ทักษะการเป็นผู้พูด และผู้ฟังที่ดี สามารถแสดงความต้องการของตนเองได้อย่างตรงไปตรงมา เข้าใจว่าตนเองมีความรู้สึกและความต้องการอะไร โดยใช้การสื่อสารแบบประนีประนอมมากกว่าเผด็จการ</p>	<p>- ผู้วิจัยฝึกกลุ่มตัวอย่างให้มีทักษะการสื่อสารที่ดี ที่สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง มีทักษะในการเป็นผู้นำและผู้พูด (กิจกรรมฝึกการสื่อสาร)</p> <p>- กลุ่มตัวอย่างทำแบบฝึกทักษะการรับรู้และเข้าใจความต้องการของตนเอง โดยเติมคำหรือประโยค บอกความต้องการของตนเองลงในช่องว่าง (กิจกรรมเติมประโยคให้สมบูรณ์)</p>

ครั้งที่	ขั้นตอนกระบวนการ	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ
8-10	การปฏิบัติและติดตามผล	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นนำทักษะการสื่อสารที่ได้รับมาใช้เป็นแนวทางการวางแผนแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้น - เพื่อให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นฝึกการสื่อสารทักษะให้กับอีกฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ - เพื่อให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เกิดความพึงพอใจซึ่งกันและกัน - เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ในคุณค่าของตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้วิจัยช่วยให้กลุ่มตัวอย่างหาแนวทางเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เหมาะสม สอดคล้องกับการสื่อสารที่ดี สอดคล้องกับความต้องการของตน ส่งเสริมให้กลุ่มตัวอย่างได้กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้อย่างถูกต้อง - กลุ่มตัวอย่างทำกิจกรรมกลอนและบทเพลงในกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่น โดยผู้วิจัยใช้กลอนหรือบทเพลงช่วยเอื้ออำนวยให้กลุ่มตัวอย่างได้ฝึกทักษะการสื่อสารที่ดี ที่สอดคล้องโดยฟังจากเพลงหรือกลอนและนำมาอภิปรายถึงแก่น (theme) ของเพลงหรือกลอนร่วมกัน - กลุ่มตัวอย่างทำกิจกรรมวาดแผนผังครอบครัว ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้เกิดความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล - กลุ่มตัวอย่างทำกิจกรรมเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางบวก โดยผู้วิจัยสนับสนุนให้กลุ่มตัวอย่างแสดงพฤติกรรมทางบวกโดยเน้น

ครั้งที่	ขั้นตอนกระบวนการ	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ
			<p>ที่พฤติกรรมเฉพาะเจาะจง หมายเหตุ ในการเข้าโปรแกรมทั้ง 10 ครั้ง ในช่วงเริ่มต้น ผู้วิจัยได้ กล่าวนำทบทวนสาระจากการพบ กลุ่มจากครั้งที่แล้ว และติดตามผล ในงานที่มอบหมายให้ฝึกปฏิบัติ ต่อที่บ้าน แล้วจึงดำเนิน กระบวนการต่อโดยในช่วงท้าย ผู้วิจัยได้ให้มารดาและบุตรสาว วัยรุ่นบอกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้จาก การเข้าโปรแกรม และนัดหมายวัน เวลา ในการเข้าโปรแกรมครั้ง ต่อไป</p>

กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและ
 บุตรสาววัยรุ่น (รายละเอียดของกิจกรรมแสดงในภาคผนวก ๗)

1. กิจกรรมการพูดคุยกับคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่น

เทคนิคนี้จะเพิ่มและแก้ไขในเรื่องการสื่อสารในครอบครัว เปิดโอกาสให้สมาชิกใน
 ครอบครัวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันซึ่งการปรับปรุงการสื่อสารระหว่างคู่สมาชิกภายใน
 ครอบครัว ควรที่จะมีตารางกำหนดเวลาที่แน่นอน สถานที่ จำนวนครั้งที่พบกัน โดยการพบกันแต่ละ
 ครั้งคู่สมาชิกภายในครอบครัวจะมีการอภิปรายและประชุมร่วมกัน โดยความสมัครใจและมีการ
 ออกกฎร่วมกันตามความต้องการของทั้งสองฝ่าย

2. กิจกรรมการเปรียบเทียบค่านิยมของคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่น

เทคนิคนี้จะช่วยให้ผู้เข้าโปรแกรมได้แสดงถึงความเหมือนกันและความแตกต่างของกัน
 และกัน รวมถึงมีการแก้ปัญหาร่วมกัน

3. กิจกรรมวันดูแลใส่ใจซึ่งกันและกัน

เทคนิคนี้จะใช้ในตอนต้นของการเข้าโปรแกรม โดยให้แสดงพฤติกรรมทางบวกในช่วงแรก เป็นการฝึกให้กลุ่มมารดาและบุตรสาวใช้ภาษาและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้สึก ในสิ่งที่เป็นไปได้

4. กิจกรรมสลับบทบาท

เป็นเทคนิคที่ให้ประเมินความสามารถของผู้เข้าโปรแกรมในการที่จะมองทะลุถึงบทบาทโครงสร้าง หน้าที่ทางสังคมของตนเองและผู้อื่น ช่วยให้ผู้เข้าโปรแกรมได้สังเกตเห็นความแตกต่างของพฤติกรรมและมุมมองของเขามที่มีต่อผู้อื่น นอกจากนี้ยังสามารถทำให้ผู้เข้าโปรแกรมได้คิด รู้สึกและแสดงออกถึงปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกันแทนที่จะใช้เพียงแต่การพูดถึงกัน

5. กิจกรรมการฝึกการสื่อสาร

เทคนิคนี้เริ่ม โดยเน้นให้กลุ่มมารดาและบุตรสาวได้เริ่มต้นสำรวจรูปแบบของการสื่อสารระหว่างกันพร้อมทั้งอภิปรายถึงรูปแบบที่กลุ่มมารดาและบุตรสาวใช้ในการสื่อสารว่ามีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร ผู้วิจัยจะสอนทักษะการสื่อสารให้กับกลุ่มมารดาและบุตรสาว

6. กิจกรรมเติมประโยคให้สมบูรณ์

เป็นเทคนิคที่ช่วยให้ผู้เข้าโปรแกรมได้เข้าใจในตนเองและความสัมพันธ์ของพวกเขา รวมถึงช่วยปรับปรุงการสื่อสารของพวกเขาให้ดีขึ้น โดยให้ผู้เข้าโปรแกรมได้แสดงความรู้สึก การรับรู้ของเขามที่มีต่อเหตุการณ์ บุคคลและสิ่งแวดล้อมผ่านการเติมคำในช่องว่าง

7. กิจกรรมกลอนและบทเพลงในกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่น

เทคนิคนี้จะช่วยให้ผู้เข้าโปรแกรมได้มีโอกาสแสดงลักษณะบุคลิกของตนออกมา ช่วยเพิ่มความสามารถในการแสดงอารมณ์ผ่านคำพูด พัฒนาลักษณะบุคลิกของตนเองให้เป็นที่น่าพอใจทางบวก มีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

8. กิจกรรมแผนผังครอบครัว

เทคนิคนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยรู้ข้อมูลเกี่ยวกับระบบครอบครัวและใช้ในการช่วยเหลือครอบครัว โดยผ่านการวาดภาพครอบครัวและบ้านของมารดาและบุตรสาววัยรุ่น

9. กิจกรรมเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางบวก

เทคนิคนี้มีจุดมุ่งหมายในการช่วยเหลือคือเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มสมาชิกให้มีพฤติกรรมทางบวก การร่วมมือซึ่งกันและกัน โดยมีพื้นฐานคือมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางบวก มีการให้รางวัลและการเสริมแรง ให้มีความพึงพอใจซึ่งกันและกัน

3. ภายหลังเข้าโปรแกรม

เมื่อเสร็จสิ้นการเข้าโปรแกรม ผู้วิจัยได้ให้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด (มารดาและบุตรสาววัยรุ่น) วัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นอีกครั้ง โดยใช้แบบวัดที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเองจากแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของ โอลสัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มควบคุมมาหาความแตกต่างทางสถิติโดยวิธีการทดสอบการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทาง (Two – way Analysis of Variance)

การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มควบคุมมาเปรียบเทียบและนำเสนอในรูปแบบของตาราง

บทที่ 3

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น โดยมีสมมติฐานในการวิจัยดังนี้

1. มารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น จะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม
2. มารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น จะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น สูงกว่ามารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากคะแนนในแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ในระยะก่อนการทดลองและหลังการทดลองปรากฏผลดังต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่น ในระยะก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

Period	Group	Mean	SD	N
pretest	experimental	36.40	5.50	10
	control	36.00	3.26	10
	total	36.20	4.40	20
posttest	experimental	45.90	2.07	10
	control	33.90	3.38	10
	total	39.90	6.73	20
total	experimental	41.15	6.33	10
	control	34.95	3.41	10
	total	38.05	5.92	20

ตารางที่ 4 ผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

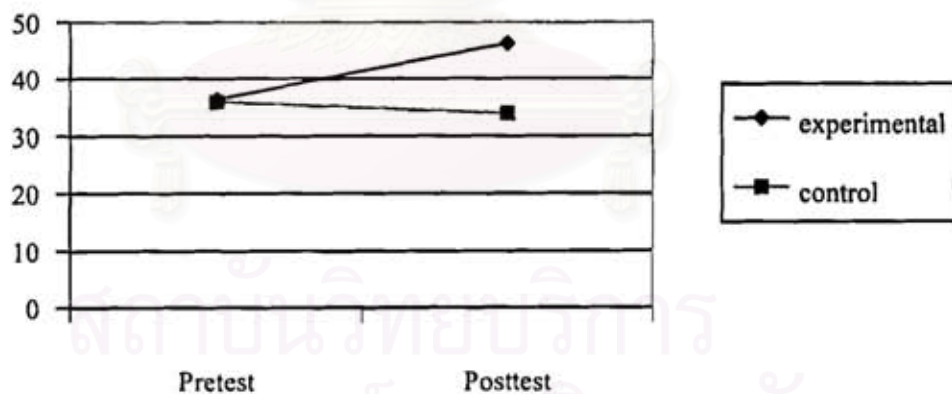
Source	SS	df	MS	F
Pre-Post	136.90	1	136.90	9.66**
Group	384.40	1	384.40	27.12**
Pre-Post*Group	336.40	1	336.40	23.73**
Error	510.20	36	14.17	
Total	59280	40		

** $p < .01$

ค่าเฉลี่ยของคะแนนก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่น จำแนกตามกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมปรากฏในตารางที่ 3 ส่วนผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางปรากฏผลในตารางที่

4 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าผลหลักของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของคะแนนแล้วพบว่าภายหลังการเข้าโปรแกรมแล้วบุตรสาววัยรุ่นในกลุ่มทดลองมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าโปรแกรม แต่กลับพบว่าในกลุ่มควบคุมบุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นลดลง รวมถึงมีความแตกต่างของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองยังมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสามารถแสดงได้ดังกราฟที่ 7

กราฟที่ 7 แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการทำแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

จากกราฟแสดงให้เห็นว่าก่อนการเข้าโปรแกรม คะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน แต่ภายหลังการเข้าโปรแกรมบุตรสาววัยรุ่นกลุ่มทดลองมีคะแนนสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าโปรแกรมและมีคะแนนสูงกว่าบุตรสาววัยรุ่นกลุ่มควบคุม

ตารางที่ 5 แสดงค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดา ในระยะก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

Period	Group	Mean	SD	N
pretest	experimental	38.20	6.12	10
	control	37.40	4.22	10
	total	37.80	5.13	20
posttest	experimental	46.90	1.19	10
	control	34.50	3.37	10
	total	40.70	6.82	20
total	experimental	42.55	6.19	10
	control	35.95	4.00	10
	total	39.25	6.13	20

ตารางที่ 6 ผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดา ก่อนและหลังเข้าโปรแกรมในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

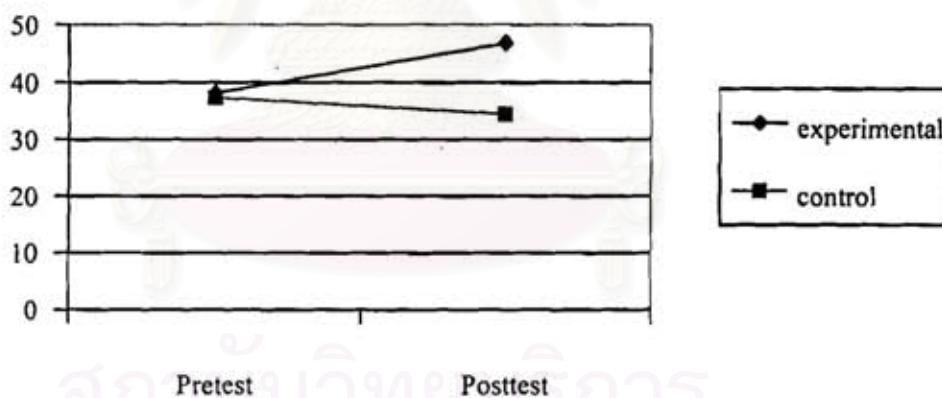
Source	SS	df	MS	F
Pre-Post	84.10	1	84.10	4.93*
Group	435.60	1	435.60	25.56**
Pre-post*Group	336.40	1	336.40	19.74**
Error	613.40	36	17.03	
Total	63092	40		

* $p < .05$, ** $p < .01$

ค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดา จำแนกตามกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมปรากฏในตารางที่ 5 ส่วนผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางปรากฏผลในตารางที่ 6 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าผลหลักของคะแนนก่อนและหลังการทำแบบวัดความพึงพอใจใน ความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดาที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญสถิติที่ ระดับ .05 โดยเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของคะแนนแล้วพบว่าภายหลังการเข้าโปรแกรมแล้วมารดา ในกลุ่มทดลองมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น สูงขึ้นกว่าก่อนเข้าโปรแกรม แต่กลับพบว่าในกลุ่มควบคุมมารดา มีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจใน ความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นลดลง รวมถึงมีความแตกต่างของคะแนนแบบวัด ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่ม ควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองยังมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสามารถแสดงได้ดังกราฟที่ 8

กราฟที่ 8 แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นของมารดา ก่อนและหลังการทำแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่าง มารดากับบุตรสาววัยรุ่นของตัวแปรกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

จากกราฟแสดงให้เห็นว่าก่อนการเข้าโปรแกรม คะแนนแบบวัดความพึงพอใจใน ความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ไม่แตกต่าง กัน แต่ภายหลังการเข้าโปรแกรมมารดากลุ่มทดลองมีคะแนนสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าโปรแกรมและมี คะแนนสูงกว่ามารดากลุ่มควบคุม

ตารางที่ 7 แสดงค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่น ในระยะก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

Period	Group	Mean	SD	N
pretest	experimental	48.50	6.78	10
	control	51.20	6.90	10
	total	49.85	6.80	20
posttest	experimental	65.00	1.88	10
	control	48.70	7.14	10
	total	56.85	9.78	20
total	experimental	56.75	9.75	10
	control	49.95	6.96	10
	total	53.35	9.04	20

ตารางที่ 8 ผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

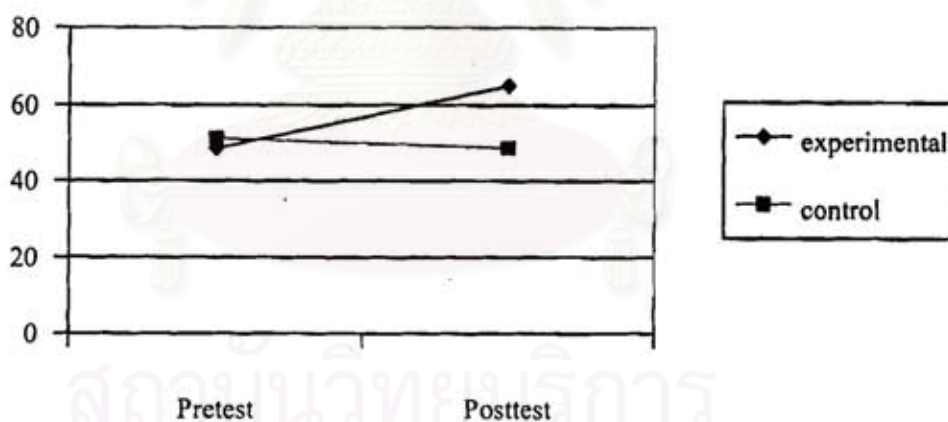
Source	SS	df	MS	F
Pre-Post	490.00	1	490.00	13.20**
Group	462.40	1	462.40	12.45**
Pre-Post*Group	902.50	1	902.50	24.31**
Error	1336.20	36	37.11	
Total	117040	40		

** $p < .01$

ค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น จำแนกตามกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมปรากฏในตารางที่ 7 ส่วนผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางปรากฏผลในตารางที่ 8 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวจะเห็น

ได้ว่าผลหลักของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการทำแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นมีความแตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของคะแนนแล้วพบว่าภายหลังการเข้าโปรแกรมแล้วบุตรสาววัยรุ่นในกลุ่มทดลองมีคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าโปรแกรม แต่กลับพบว่าในกลุ่มควบคุมบุตรสาววัยรุ่นมีคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นลดลง รวมถึงมีความแตกต่างของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองยังมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสามารถแสดงได้ดังกราฟที่ 9

กราฟที่ 9 แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการทำแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

จากกราฟแสดงให้เห็นว่าก่อนการเข้าโปรแกรม คะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาววัยรุ่นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน แต่ภายหลังการเข้า โปรแกรมบุตรสาววัยรุ่นกลุ่มทดลองมีคะแนนสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าโปรแกรมและมีคะแนนสูงกว่า บุตรสาววัยรุ่นกลุ่มควบคุม

ตารางที่ 9 แสดงค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดา ในระยะก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

Period	Group	Mean	SD	N
pretest	experimental	38.20	6.12	10
	control	37.40	4.22	10
	total	37.80	5.13	20
posttest	experimental	46.90	1.19	10
	control	34.50	3.37	10
	total	40.70	6.82	20
total	experimental	42.55	6.19	10
	control	35.95	4.00	10
	total	39.25	6.13	20

ตารางที่ 10 ผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดาก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

Source	SS	df	MS	F
Pre-Post	84.10	1	84.10	4.93*
Group	435.60	1	435.60	25.56**
Pre-Post*Group	336.40	1	336.40	19.74**
Error	613.40	36	17.03	
Total	63092	40		

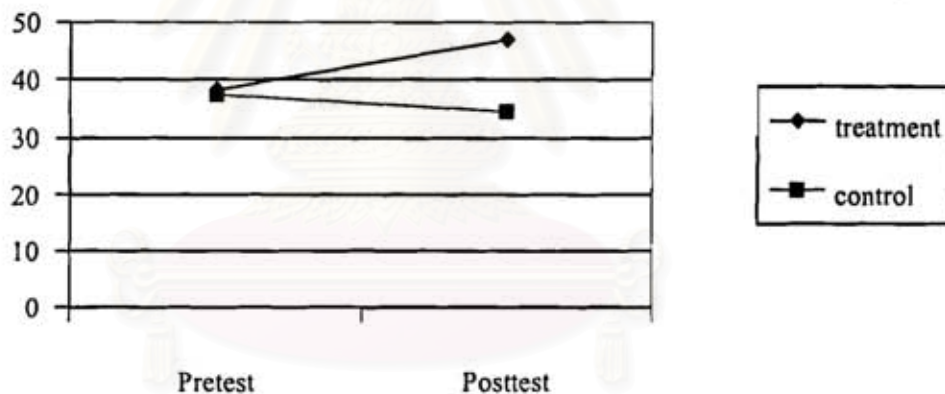
* $p < .05$, ** $p < .01$

ค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดาก่อนและหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น จำแนกตามกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมปรากฏในตารางที่ 9 ส่วนผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางปรากฏผลในตารางที่ 10 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าผลหลักของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดาก่อนและหลังการทำ

แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญสถิติที่ระดับ .05 โดยเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของคะแนนแล้วพบว่าภายหลังการเข้าโปรแกรมแล้วมารดาในกลุ่มทดลองมีคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าโปรแกรม แต่กลับพบว่าในกลุ่มควบคุมมารดามีคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นลดลง รวมถึงมีความแตกต่างของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองยังมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสามารถแสดงได้ดังกราฟที่ 10

กราฟที่ 10 แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดา ก่อนและหลังการทำแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม

จากกราฟแสดงให้เห็นว่าก่อนการเข้าโปรแกรม คะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน แต่ภายหลังการเข้าโปรแกรมมารดากลุ่มทดลองมีคะแนนสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าโปรแกรมและมีคะแนนสูงกว่ามารดากลุ่มควบคุม

บทที่ 4

การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจใน ความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น โดยจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

ผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจใน ความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นกลุ่มทดลองในระยะก่อนและหลังการทดลองจาก ตารางที่ 3-6 พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเมื่อพิจารณาจาก ค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นในกลุ่ม ทดลอง พบว่าภายหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่น บุตรสาววัยรุ่นกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจใน ความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงขึ้น และมารดากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนน แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงขึ้น

ผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับ บุตรสาววัยรุ่นของมารดาและบุตรสาววัยรุ่นกลุ่มทดลองในระยะก่อนและหลังการทดลองจาก ตารางที่ 7-10 พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเมื่อพิจารณาจาก ค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นในกลุ่มทดลอง พบว่า ภายหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาว วัยรุ่น บุตรสาววัยรุ่นกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับ บุตรสาววัยรุ่นสูงขึ้น และมารดากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่าง มารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงขึ้น

ซึ่งผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานข้อ 1 คือ หลังการทดลองมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่ เข้าร่วม โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น จะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงกว่าก่อนเข้าโปรแกรม

ผลการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจใน ความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นทั้งของบุตรสาววัยรุ่นและมารดากลุ่มทดลองและ กลุ่มควบคุม จากตารางที่ 3-6 พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเมื่อ พิจารณาจากค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาว วัยรุ่นในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแล้ว ปรากฏว่าภายหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึง พพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น มารดาและบุตรสาววัยรุ่นกลุ่มทดลองมี ค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นเพิ่มขึ้น มากกว่ากลุ่มควบคุม

ผลการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นทั้งของบุตรสาววัยรุ่นและมารดากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม จากตารางที่ 7-10 มี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบ วัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแล้ว ปรากฏว่า ภายหลังการเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาว วัยรุ่น มารดาและบุตรสาววัยรุ่นกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มควบคุม

ซึ่งผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานข้อที่ 2 คือ หลังการทดลองมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่ เข้าร่วม โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น จะมี ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงกว่ามารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่ ไม่ได้เข้าร่วม โปรแกรม

การที่กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับ บุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงขึ้นนั้นย่อมหมายถึง ภายหลังการเข้าโปรแกรมแล้ว กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับ บุตรสาววัยรุ่นมากยิ่งขึ้น รวมถึงกลุ่มตัวอย่างมีการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา แสดงความรู้สึกและ ความคิดที่มีต่อกันและกันมากขึ้น Goldenberg & Goldenberg (1980) อ้างถึงใน Shives, (1990) ได้ กล่าวถึงลักษณะของครอบครัวที่ดีว่าต้องมีลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรกครอบครัวที่ดี จะต้องมีการสื่อสารที่แสดงถึงความรู้สึกและความคิดของตนเองได้อย่างเปิดเผยและตรงไปตรงมา และผู้ปกครองจะเป็นผู้ที่แนะนำแนวทางในการตัดสินใจในบทบาทหน้าที่ต่างๆภายในครอบครัว

ส่วนประการที่สองก็คือลักษณะของครอบครัวที่ดีสมาชิกในครอบครัวจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่ปิดบังซึ่งกันและกัน มีความตรงไปตรงมา มีความซื่อสัตย์ และให้ความใส่ใจซึ่งกันและกัน ปกป้อง ดูแลซึ่งกันและกัน ในขณะที่ครอบครัวไม่ดีหรือไม่สมบูรณ์จะมีปฏิสัมพันธ์ที่นำไปสู่การปิดบัง ไม่เปิดเผยต่อกัน และเป็นศัตรูกัน

การทำโปรแกรมในการแก้ปัญหาสำหรับครอบครัว ในแนวคิดของซาทรีเป็นการทำโปรแกรมที่ใช้เทคนิคที่ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดการหยั่งรู้ถึงปัญหาของตนเองและครอบครัวซึ่งมีผลทำให้สมาชิกในครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวที่ไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ให้เป็นครอบครัวที่พึงพอใจในความสัมพันธ์ได้ เทคนิคนี้จะเน้นไปที่การสื่อสาร โดยจะมีแนวคิดว่าการสื่อสารกันของสมาชิกในครอบครัวจะช่วยให้สมาชิกในครอบครัวได้เห็นและเข้าใจถึงพฤติกรรมทั้งหมดของตนเองและผู้อื่น ผู้ทำโปรแกรมจะทำหน้าที่จัดการกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวโดยให้สมาชิกได้มีการสื่อสารพูดคุยซึ่งกัน นอกจากนี้ยังรวมถึงการตั้งเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงตนเองร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว โดยสมาชิกในครอบครัวจะร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหามีการร่วมกันพูดถึงปัญหาต่างๆภายในครอบครัวซึ่งจะทำให้สมาชิกได้รับรู้ถึงปัญหาของตนเองและสิ่งที่บิดเบือนไปจากปัญหาที่เป็นจริง รวมถึงรู้ถึงความต้องการของสมาชิกคนอื่นๆในครอบครัวอย่างชัดเจน (Cohen Lipkin, 1979 อ้างถึงใน Shives, 1990)

ดังนั้นจุดมุ่งหมายของการทำโปรแกรมในครอบครัวตามแนวคิดของซาทรีก็คือการเอื้ออำนวยให้ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปทางบวก มีการสื่อสารที่สามารถแสดงออกในสิ่งที่ตนคิดได้อย่างตรงไปตรงมา เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อผู้อื่นและผลของพฤติกรรมของคนที่มิต่อผู้อื่นตามความเป็นจริง (Shives, 1990)

จากผลการวิจัยสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Lane & Linda (1998) ซึ่ง Lane & Linda ได้ทำการศึกษาเพื่อจัด โปรแกรมพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวของเด็กวัยรุ่นหญิงที่มีพฤติกรรมเคหนือออกจากบ้านอย่างน้อย 1 ครั้ง โปรแกรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างกันและกันของสมาชิกในครอบครัว โดยผู้วิจัยจะจัดให้คู่สมาชิกในครอบครัวเช่น มารดาและบุตรสาววัยรุ่น บิดาและบุตรสาววัยรุ่น สามีและภรรยา ได้มีโอกาสได้พูดคุยสื่อสารถึงปัญหาระหว่างกันและกัน และหลังจากนั้นจะจัดให้มีการพูดคุยถึงปัญหาเป็นรายบุคคลอีกครั้ง รวมระยะเวลาในการเข้าโปรแกรมทั้งสิ้น 15 ครั้ง ภายหลังจากการเข้าโปรแกรมได้มีการวัดความพึง

พอใจในครอบครัวเหมือนกับวัดความพึงพอใจก่อนเข้าโปรแกรม พบว่าสมาชิกในครอบครัวที่เข้าโปรแกรมจะมีคะแนนความพึงพอใจในครอบครัวสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการที่บุคคลมีการพูดคุยสื่อสารและฟังซึ่งกันและกัน มีการระบุถึงปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันบุคคลมีโอกาสร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกับปฏิบัติตามแนวทางและการประเมินผลร่วมกันจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลและทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นได้ (Robert, 1996)

ผลของการใช้เทคนิคการสื่อสารภายในครอบครัวของ Lane & Linda (1998) มีความสอดคล้องกับงานของผู้วิจัย ซึ่งกิจกรรมที่ผู้วิจัยส่วนใหญ่ใช้จะเป็นการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น โดยเน้นในเรื่องของการสื่อสาร ดังเช่นกิจกรรมการเปรียบเทียบค่านิยมของกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำให้มารดาและบุตรสาววัยรุ่นได้มีโอกาสสำรวจทัศนคติและค่านิยมต่างๆของกันและกัน ซึ่งจะมีผลทำให้ทั้งสองฝ่ายได้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างที่อาจทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกัน รวมทั้งเห็นรูปแบบวิธีการสื่อสารของตนเองที่มีต่อผู้อื่น กิจกรรมเติมประโยคให้สมบูรณ์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ใช้เทคนิคในเรื่องของการสื่อสาร โดยผู้วิจัยจะให้กลุ่มตัวอย่างได้รับรู้และเข้าใจความต้องการของตนเองว่าตนเองมีความรู้สึกและต้องการอะไร มีการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา กิจกรรมกลอนและบทเพลงในกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่น เป็นกิจกรรมที่ผู้วิจัยใช้กลอนและบทเพลงเอื้ออำนวยให้กลุ่มตัวอย่างได้ฝึกการสื่อสารที่ดี ที่สอดคล้อง มีการสื่อสารกับอีกฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้กลอนและบทเพลงช่วย และกิจกรรมแผนผังครอบครัว ที่เป็นกิจกรรมที่จะเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้เกิดความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสร้างโปรแกรมเพื่อฝึกทักษะในการสื่อสารเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีการสื่อสารที่ดีสอดคล้องกับความต้องการของตนเองเช่นกิจกรรมการฝึกการสื่อสาร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น โดยฝึกทักษะการเป็นผู้ฟังและผู้พูดที่ดี โปรแกรมนี้จะทำให้คู่สนทนาสามารถแสดงความต้องการของตนเองได้อย่างตรงไปตรงมาตลอดจนเข้าใจว่าตนเองมีความรู้สึกและมีความต้องการอะไร ตลอดจนการสนับสนุนให้กลุ่มตัวอย่างใช้การสื่อสารแบบประนีประนอมมากกว่าเผด็จการและเมื่อกลุ่มตัวอย่างมีการสื่อสารที่สอดคล้องตรงไปตรงมาแล้วก็จะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในครอบครัวต่อไป (Satir, 1972 อ้างถึงในกรรณิการ์ นลราชสุวัฒน์, 2545)

ผลของเทคนิคการฝึกทักษะการสื่อสารที่กล่าวในข้างต้น นอกจากจะทำให้เกิดความพึงพอใจในครอบครัวแล้วยังมีผลต่อพฤติกรรมก้าวร้าวและพฤติกรรมต่อต้านสังคมอีกด้วยดังเช่นงานวิจัยของ Patrick และคณะ (2002) ที่ได้ทำโปรแกรมเพื่อป้องกันพฤติกรรมก้าวร้าวและพฤติกรรมต่อต้านสังคมในครอบครัว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือครอบครัวของเด็กที่มีอายุระหว่าง 8-17 ปี จำนวน 187 ครอบครัวโดยกลุ่มตัวอย่างได้มาจากการชี้วัดจากครูว่าเป็นเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยงที่จะประสบความล้มเหลวในโรงเรียนและมีพฤติกรรมต่อต้านสังคม Patrick และคณะได้ทำการศึกษาเป็น 2 ระยะคือใน ระยะแรกผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการฝึกทักษะการสื่อสาร โดยสอนให้กับบิดามารดาที่มีการสื่อสารที่ไม่ดีกับบุตร รวมทั้งเป็นครอบครัวที่มีปฏิสัมพันธ์ที่ก้าวร้าวต่อกันเพื่อจัดการกับปัญหาพฤติกรรมของเด็ก ในระหว่างนี้บิดาและมารดาจะต้องเขียนแบบรายงานตนเอง และรายงานพฤติกรรมของเด็กโดยรายงานถึงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในสังคมและพฤติกรรมก้าวร้าว ในระยะที่สอง จะเป็นการจัดโปรแกรมเพื่อป้องกันความก้าวร้าวในครอบครัวโดยจะใช้เวลา 22 สัปดาห์ๆ ละ 1 ครั้งๆ ละ 1 ชั่วโมง โดยโปรแกรมนี้จะเน้นรูปแบบการสื่อสารของสมาชิกในครอบครัวให้มีการสื่อสารที่ดีที่สอดคล้องตรงตามความต้องการของตนเอง ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในครอบครัวเพิ่มขึ้น มีการให้ความร่วมมือในการเข้าโปรแกรม และมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในสังคมเพิ่มขึ้นรวมทั้งมีพฤติกรรมก้าวร้าวลดลงตลอดระยะเวลาในการเข้าโปรแกรม นอกจากนี้ยังมีการศึกษาของ Howard และคณะ (1993) ได้ทำโปรแกรมป้องกันความเครียดของคู่สมรสโดยใช้การฝึกทักษะการสื่อสาร และการฝึกการจัดการกับความขัดแย้ง โดยผ่านการสื่อสารและการฝึกการจัดการกับความขัดแย้ง โดยคู่สมรสจะมีการเข้าโปรแกรมทั้งสิ้น 5 ครั้ง แต่แต่ละครั้งจะมีการสอนทักษะการสื่อสารที่ดีให้มีการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาตามความรู้สึกและความต้องการของตนเองและทักษะการจัดการกับความขัดแย้งให้กับคู่สมรส จากนั้นทำการติดตามผลอีก 5 ปี พบว่ากลุ่มทดลองจะมีทักษะการสื่อสารทางบวกในระดับสูง มีระดับความรุนแรงของพฤติกรรมในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสเช่นการทำร้ายร่างกาย และมีการทะเลาะกันน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มควบคุม

สำหรับประเทศไทยงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกทักษะการสื่อสารได้แก่ งานวิจัยของ สุภลักษณ์ สัตย์เพชรพราย (2532) ที่ได้ใช้กิจกรรมแนะแนวกลุ่มเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลกับกลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 96 คน พบว่าภายหลังเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวกลุ่ม กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนแบบวัดทักษะการสื่อสารสูงกว่าก่อนเข้าทำกิจกรรมแนะแนวกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เช่นเดียวกับ สกาวเนตร ไทรแจ่มจันทร์ (2544) ที่ได้ทำการเปรียบเทียบการมีสัมพันธภาพในการช่วยเหลือผู้ป่วยสูงอายุของนักศึกษา

พยาบาลก่อนและหลังเข้าโปรแกรมฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยใช้สถานการณ์จำลองในกลุ่มที่ได้รับการฝึกในโปรแกรมฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลกับกลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึก จำนวน 32 คน ผลพบว่ากลุ่มที่เข้าโปรแกรมฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยใช้สถานการณ์จำลองจะมีสัมพันธภาพในการช่วยเหลือผู้สูงอายุสูงกว่าก่อนเข้าโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสัมพันธภาพในการช่วยเหลือผู้ป่วยสูงอายุของนักศึกษาพยาบาลหลังการทดลองในกลุ่มที่เข้าโปรแกรมสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เข้าโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งงานวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุมาลี จารุสุขถาวร (2546) ที่ได้ใช้โปรแกรมฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลต่อประสิทธิภาพในการทำงานของทีมการพยาบาล โดยเปรียบเทียบกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้เข้าโปรแกรม พบว่าจะแนบเฉลี่ยของประสิทธิภาพในการทำงานของทีมพยาบาลภายหลังเข้าโปรแกรมสูงกว่าก่อนเข้าโปรแกรมฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และคะแนนเฉลี่ยของประสิทธิภาพในการทำงานของทีมการพยาบาลของกลุ่มที่ใช้โปรแกรมฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคล (กลุ่มทดลอง) สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งผลที่ได้ใกล้เคียงกับ อภิพร ศรีเทวี (2545) ที่ได้ศึกษาผลของการใช้โปรแกรมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสื่อสารสำหรับพยาบาลประจำการต่อคุณภาพบริการพยาบาลต่อผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลตำรวจ โดยใช้เทคนิคการแสดงบทบาทสมมติ การใช้ตัวแบบ และการเสริมแรงทางสังคม ผลพบว่าคุณภาพบริการพยาบาลผู้ป่วยหลังการฝึกอบรมโดยใช้โปรแกรมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสื่อสารสำหรับพยาบาลประจำการสูงกว่าก่อนใช้โปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าทักษะการสื่อสารของบุคคลสามารถพัฒนาให้ดีขึ้นได้โดยการเข้าโปรแกรม ซึ่งการที่บุคคลได้เรียนรู้ทักษะการสื่อสารและมีทักษะการสื่อสารที่ดีจะนำไปสู่การปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเช่นเพื่อน สามี ภรรยา และบิดามารดากับบุตรดีขึ้นด้วย (Robert, 1996) และนอกจากการสื่อสารจะช่วยในการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแล้วการสื่อสารยังมีประโยชน์ในด้านอื่นๆตามที่กล่าวมาอีกด้วยเช่น ช่วยพัฒนาสัมพันธภาพในการช่วยเหลือผู้สูงอายุให้ดีขึ้น ช่วยให้ประสิทธิภาพในการทำงานมีมากขึ้น เป็นต้น

การฝึกแสดงพฤติกรรมทางบวก เป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่ถูกวิจัยใช้ในการทำกิจกรรมในการเข้าโปรแกรมทั้งนี้เนื่องจากการฝึกแสดงพฤติกรรมทางบวกจะช่วยในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Marvin & Cindy, 1992) ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ Max และคณะ(2004) ที่ได้ทำการศึกษาระยะยาวกับครอบครัว 373 ครอบครัว เพื่อตรวจสอบผลของการทำโปรแกรมที่มีต่อวัยรุ่นที่ติดแอลกอฮอล์และสูบบุหรี่ โดยมีวัตถุประสงค์คือให้วัยรุ่นที่เข้าโปรแกรมมีแนวโน้มที่จะ

ใช้แอลกอฮอล์และสูบบุหรี่ในปริมาณที่น้อยลงหลังเข้าโปรแกรม โดยจะแบ่งกลุ่มเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม เทคนิคที่ใช้ในโปรแกรมนี้จะฝึกการสร้างการสื่อสารในการมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกระหว่างบิดามารดากับบุตร รวมทั้งฝึกการแสดงอารมณ์และพฤติกรรมทางบวกซึ่งกันและกัน ภายหลังจากทดลองพบว่าบิดามารดากับบุตรมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันดีขึ้น ส่งผลให้อัตราการใช้แอลกอฮอล์และสูบบุหรี่ของวัยรุ่นลดลงอย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงมีอัตราการใช้อัลกอฮอล์และสูบบุหรี่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับก่อนเข้าโปรแกรมและเมื่อมีการติดตามผลก็ไม่มีแนวโน้มว่าจะมีการใช้อัลกอฮอล์และสูบบุหรี่เพิ่มภายหลังจากการเข้าโปรแกรม เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Micheal , James และ Charles (2000) ที่ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบผลของการสร้างโปรแกรมป้องกันการมีปฏิสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับสมาชิกภายในครอบครัวของเด็กวัยรุ่นที่กระทำผิดกฎหมาย โดยเปรียบเทียบ 3 โปรแกรมที่ใช้เทคนิคแตกต่างกันคือ โปรแกรมแรกจะเป็นการจัดกรอบโครงสร้างภายในครอบครัวใหม่ ซึ่งเทคนิคนี้จะพัฒนาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและมีการเสริมสร้างให้สมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมทางบวก โปรแกรมที่สองจะใช้เทคนิคการให้ความรู้และใช้การชี้แนะสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ดี ที่ควรปฏิบัติซึ่งกันและกันกับสมาชิกภายในครอบครัว และโปรแกรมที่สามจะใช้เทคนิคการฝึกทักษะในด้านการสื่อสารกับครอบครัว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ วัยรุ่นที่กระทำผิดกฎหมายอายุระหว่าง 12-17 ปี อายุเฉลี่ย 15 ปี เป็นผู้ชาย 27 คน และผู้หญิง 11 คน ที่มีปฏิสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับสมาชิกภายในครอบครัว โดยภายหลังจากเข้าโปรแกรมพบว่าทั้ง 3 เทคนิคของโปรแกรมนี้จะช่วยปรับปรุงและพัฒนาการปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวและลดปัญหาพฤติกรรมของวัยรุ่นรวมทั้งพัฒนาการสื่อสารที่ดีในครอบครัวได้ทั้ง 3 โปรแกรม แต่วิธีการจัดกรอบโครงสร้างภายในครอบครัวใหม่ จะใช้ได้ผลดีในการพัฒนาการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวและลดปัญหาพฤติกรรมของวัยรุ่นได้ดีกว่าวิธีอื่นๆ

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสลับบทบาท ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งในการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของผู้วิจัย โดยเทคนิคนี้จะเป็นการฝึกบุคคลให้แสดงบทบาทตามเหตุการณ์ที่สมมติขึ้น ซึ่งบุคคลสามารถสลับเปลี่ยนบทบาทได้หลายครั้งในระหว่างการแสดง ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้บุคคลเข้าใจสถานการณ์และบทบาทแต่ละบทบาทในสถานการณ์ซึ่งจะช่วยให้บุคคลมองปัญหาได้มากกว่าด้านเดียว และได้เรียนรู้ในการนำทักษะต่างๆทางสังคมที่ได้จากการสลับบทบาทไปใช้ในชีวิตจริงหรือใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Shaw Maier, 1986 อ้างถึงใน ปิยะรัตน์ เรื่องแสง, 2547)

การสลับทบพาท เป็นเทคนิคที่นิยมใช้ในการทำโปรแกรมหรือการทดลองต่างๆในทางจิตวิทยาทั้งนี้เพราะการสลับทบพาทถือเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ได้ง่ายที่สุดและมีความเที่ยงตรงในการวัดพฤติกรรม ทศนคติ ค่านิยม ของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อตนเองและผู้อื่นได้อย่างตรงไปตรงมา (Krycia, 1997) ดังนั้นการสลับทบพาทจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าไปใช้ในงานวิจัยอย่างกว้างขวางทั้งเพื่อการพัฒนาพฤติกรรมทางบวกหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่นความซื่อสัตย์ พฤติกรรมการกล้าแสดงออก (Holsbrink & Geralien, 2000 อ้างถึงใน ปิยะรัตน์ เรืองแสง, 2547) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Robert & Alexandra (2002) ที่ได้จัดทำโปรแกรมเพื่อฝึกการกล้าแสดงออกกับผู้ใหญ่พิการจำนวน 34 คน โดยใช้เทคนิคการแสดงบตบพาทสมมติ การเขียนรายงานตนเอง และทำกิจกรรมสันตนาการ ทางสังคมทุกวัน ผลแสดงให้เห็นว่าการเข้าโปรแกรมฝึกการกล้าแสดงออกโดยใช้เทคนิคที่จัดขึ้นจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพทางสังคมและทักษะระหว่างบุคคลให้กลุ่มตัวอย่างได้มากขึ้น

นอกจากนี้การสลับทบพาท ยังสามารถฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลในกลุ่มเพื่อนได้อีกด้วย ดังผลการศึกษาของ Gibbs (1983) พบว่าการสลับทบพาทจะช่วยทำให้การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและสามารถลดความก้าวร้าวได้และเมื่อบุคคลมีการสื่อสารที่ดีขึ้นมีการสื่อสารได้อย่างตรงไปตรงมาตามความต้องการของตนเองอย่างแท้จริงก็ย่อมจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเช่นมารดากับบุตรสาววัยรุ่นดีขึ้นเช่นเดียวกันดังเช่นงานวิจัยของจิราภรณ์ หุ่นตระกูล (2528) ที่ได้ใช้เทคนิคการสลับทบพาทเพื่อพัฒนาสัมพันธภาพกับเพื่อนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งผลพบว่านักเรียนที่ได้รับการทดลองโดยใช้บตบพาทสมมติมีการพัฒนาสัมพันธภาพกับเพื่อนดีกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการจัด โปรแกรมให้กับกลุ่มตัวอย่างที่บ้านของกลุ่มตัวอย่างเอง ซึ่งการทำโปรแกรมที่บ้านของกลุ่มตัวอย่างได้ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงปัญหาที่แท้จริงของกลุ่มตัวอย่าง ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำโปรแกรมได้ดีมากขึ้น ทั้งนี้ได้มีการศึกษาเปรียบเทียบกันในการทำโปรแกรมที่ชุมชนของกลุ่มตัวอย่างกับการทำโปรแกรมในห้องปฏิบัติการในการลดปัญหาเด็กที่มีพฤติกรรมรุนแรง (Cunningham และ Colleagues, 1995 อ้างถึงใน Micheal, 2002) ผลพบว่าการทำโปรแกรมกับกลุ่มตัวอย่างในชุมชนจะมีประสิทธิภาพมากกว่าการทำโปรแกรมในห้องปฏิบัติการหรือคลินิกและสามารถลดปัญหาเด็กที่มีพฤติกรรมรุนแรงได้มากกว่า

นอกจากนี้ยังพบว่าการศึกษาที่ผู้วิจัยทำ โปรแกรมที่ใช้เทคนิคหรือการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เช่นกิจกรรมการฝึกการสื่อสาร กิจกรรมการสลับบทบาท กิจกรรมการเปรียบเทียบค่านิยมของคู่ มารดาและบุตรสาววัยรุ่น การฝึกแสดงพฤติกรรมทางบวกซึ่งกันและกัน กิจกรรมวันดูแลใส่ใจซึ่ง กันและกัน เป็นต้น ภายในบ้านจะช่วยลดอัตราการหยุดเข้าโปรแกรมหรือการขาดหายของกลุ่ม ตัวอย่างที่เป็นเด็กมีปัญหาพฤติกรรมได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Henggeler (1996, อ้างถึงใน Michael, 2002) พบว่า 98 % ของวัยรุ่นที่เข้าโปรแกรมที่ใช้เทคนิคหรือการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ภายในบ้านจะเข้าร่วมกิจกรรมจนครบกำหนดของการทำ โปรแกรม

จากแนวคิดของซาทรีที่ได้กล่าวถึงในเรื่องของการสื่อสารนั้น ซาทรีได้ให้ความสำคัญของ การสื่อสารภายในครอบครัวเป็นอย่างยิ่งโดยซาทรีมีความเชื่อว่าการสื่อสารเป็นองค์ประกอบหลัก ของสัมพันธภาพภายในครอบครัว ซึ่งครอบครัวที่มีการสื่อสารที่ดีที่สอดคล้องจะทำให้สมาชิกใน ครอบครัวนั้นมีสัมพันธภาพและความพึงพอใจที่ดีต่อกัน ในทางตรงข้ามหากครอบครัวหรือสมาชิก ในครอบครัวมีการสื่อสารที่ไม่เหมาะสมก็จะทำให้ปฏิสัมพันธ์และความพึงพอใจระหว่างกันของ สมาชิกในครอบครัวลดน้อยลงเช่นกัน และหากไม่ได้รับการแก้ไขก็จะยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลงมากขึ้น และอาจเกิดเป็นปัญหาในครอบครัวได้ในที่สุด (Satir อ้างถึงใน Goldenberg & Goldenberg, 2000) ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยของผู้วิจัยในกลุ่ม ควบคุมที่มีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นและ แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นต่ำในก่อนการเข้าโปรแกรม และเมื่อไม่ได้รับ การแก้ไขหรือเข้าโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาว วัยรุ่นของผู้วิจัยแล้วก็จะยิ่งทำให้คะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับ บุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นลดน้อยลงมากยิ่งขึ้นใน ภายหลังอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ .01 ตามลำดับ

จากที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเทคนิคและกิจกรรมต่างๆที่ผู้วิจัยใช้ในการ พัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นเช่นการ สลับบทบาท การฝึกการสื่อสาร การฝึกแสดงพฤติกรรมทางบวกซึ่งกันและกัน เป็นต้น สามารถ พัฒนาความสัมพันธ์และความพึงพอใจระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นให้เพิ่มมากขึ้นได้ และหาก สมาชิกในครอบครัวไม่ได้รับการแก้ไขหรือพัฒนาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้ดีขึ้นแล้ว ก็ จะยิ่งทำให้ความสัมพันธ์หรือความพึงพอใจในครอบครัวลดน้อยลงมากขึ้นเช่นกัน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น

สมมติฐานในการวิจัย

1. มารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น จะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม
2. มารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น จะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น สูงกว่ามารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรม

กลุ่มตัวอย่าง

คู่ของมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และอยู่ในครอบครัวที่ไม่มีการหย่าร้าง โดยมีบิดา มารดา และบุตรสาววัยรุ่นอยู่ด้วยกัน มีสถานะเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับเดียวกันคือระดับต่ำ ทั้งหมด 20 คู่ ที่มีลักษณะปัญหาของความสัมพันธ์คล้ายคลึงกันคือมีความไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นเพียงเล็กน้อยเช่นการคบเพื่อน การเรียน การไม่ช่วยงานบ้านเป็นต้น และมีคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นต่ำ โดยทั้งมารดาและบุตรสาววัยรุ่นจะต้องไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ทั้งคู่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยคือ

1. แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจากแนวคิดของแบบวัดของ Olson (1982)
2. แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจากแนวคิดของแบบวัดของ Olson (1982)
3. โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยดัดแปลงแนวความคิดของซาทีร์และเทคนิคการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ของกลุ่มสมาชิกภายในครอบครัวของ Sherman & Fredman (1980)

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษานี้ มีขั้นตอนดังนี้

1. ระยะเวลาก่อนการเข้าโปรแกรม

- 1.1 ผู้วิจัยติดต่อขอความร่วมมือในการทำวิจัยและสถานที่จากโรงเรียนปากน้ำวิทยาคม
- 1.2 คัดเลือกนักเรียนและมารดาที่มีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นจำนวน 20 คู่ จากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทั้งหมด
- 1.3 ผู้วิจัยทำจดหมายขอความร่วมมือจากผู้ปกครองในการขอให้เข้าร่วมการวิจัยพร้อมทั้งบุตรสาววัยรุ่น
- 1.4 ผู้วิจัยทำจดหมายแจ้งรายชื่อนักเรียนที่สมัครใจเข้าร่วมในงานวิจัยให้กับอาจารย์ประจำชั้นและผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกและสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมในงานวิจัยอย่างสม่ำเสมอ
- 1.5 ผู้วิจัยสนทนาเป็นรายบุคคลกับกลุ่มทดลองทั้ง 20 คู่ (40 คน) เพื่อทำการสัมภาษณ์ ทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ พร้อมทั้งเป้าหมายและลักษณะของงานวิจัยนี้

2. ขั้นตอนการเข้าโปรแกรม

2.1 กลุ่มตัวอย่างจะเข้าไปโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่น โดยใช้เวลาเข้าไปโปรแกรมจำนวน 10 ครั้ง ครั้งละ 1 ชั่วโมง รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 10 ชั่วโมงต่อ 1 ครอบครัว

2.2 ในขณะที่เข้าไปโปรแกรม ผู้วิจัยจะมีบทบาทในการเป็นผู้นำกิจกรรมและให้กลุ่มตัวอย่าง ทำกิจกรรมตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ให้เพื่อพัฒนาความพึงพอใจระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น มากยิ่งขึ้น โดยกิจกรรมในโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดา กับบุตรสาววัยรุ่นนั้นประกอบไปด้วยกิจกรรม 10 กิจกรรมดังนี้ คือกิจกรรมการพูดคุยกับคู่มารดาและ บุตรสาววัยรุ่น (pairs conference and family council) กิจกรรมการเปรียบเทียบค่านิยมของคู่มารดา และบุตรสาววัยรุ่น (Value Assessment Comparison) กิจกรรมวันดูแลใส่ใจซึ่งกันและกัน (Caring day) กิจกรรมสลับบทบาท (Role reversal) กิจกรรมการฝึกการสื่อสาร (Structured communication training) กิจกรรมเติมประโยคให้สมบูรณ์ (Sentence completion) กิจกรรมกลอนและบทเพลงในคู่ มารดาและบุตรสาววัยรุ่น (Poetry and Song Lyrics in Pairs Groups) กิจกรรมวาดแผนผังครอบครัว (The Family Floor Plan) และกิจกรรมเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางบวก (Positive exchange)

3. ระยะเวลาหลังเข้าไปโปรแกรม

เมื่อเสร็จสิ้นการเข้าไปโปรแกรม ผู้วิจัยได้ให้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด (มารดาและบุตรสาววัยรุ่น) วัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นและวัดการสื่อสารระหว่าง มารดากับบุตรสาววัยรุ่นอีกครั้ง โดยใช้แบบวัดที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากแบบวัดความพึงพอใจใน ครอบครัวของโอลสัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำคะแนนแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาว วัยรุ่นและแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าไปโปรแกรมของ กลุ่มตัวอย่างและกลุ่มควบคุมมาหาความแตกต่างทางสถิติโดยวิธีการทดสอบค่าความแปรปรวน สองทาง (Two - way Analysis of Variance)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้เป็นไปตามสมมติฐานคือ

1. มารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เข้าร่วม โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น มารดาจะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น สูงกว่าก่อนเข้าร่วม โปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05 และ บุตรสาววัยรุ่น จะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงกว่าก่อนเข้าโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01

2. มารดาและบุตรสาววัยรุ่นที่เข้าร่วม โปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น มารดาจะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น สูงกว่าก่อนเข้าร่วม โปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05 และ บุตรสาววัยรุ่น จะมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นสูงกว่าก่อนเข้าโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการทำโปรแกรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวคนอื่นๆ เช่นมารดากับบุตรชาย บิดากับบุตรสาววัยรุ่น บิดากับบุตรชาย พี่กับน้อง สามีกับภรรยา เป็นต้น
2. ควรเปลี่ยนสถานะเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างเช่นกลุ่มที่มีสถานะเศรษฐกิจสังคมอยู่ในระดับสูงเป็นต้น เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและทำโปรแกรมเพื่อดูว่าจะได้ผลเช่นเดียวกันหรือไม่
3. นำโปรแกรมพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น ไปใช้จริงในการแก้ไข ปัญหาของสังคมและนำไปใช้ในหน่วยงานต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคมไทยต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรรณิการ์ นลราชสุวัจน์. (2545). *ประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการให้คำปรึกษา หน่วยที่ 14*. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2546). *การใช้ SPSS for windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตตินี จันทร์จนา. (2545). *ภูมิหลังทางครอบครัวกับการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ : ประสบการณ์ จากประเทศไทยและฮ่องกง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต สถาบันวิจัยประชากรและสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิราภรณ์ หุ่นตระกูล. (2528). *การทดลองใช้บทบาทสมมติที่มีต่อการพัฒนาการปรับตัวด้านสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดเสมียนนารี*. วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- นพรัตน์ สมประสงค์. (2520). *ความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งของเด็กวัยรุ่นกับพ่อแม่และลักษณะความเป็นผู้นำ*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการแนะแนว มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร. (2530). *จิตวิทยาวัยรุ่น*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยะรัตน์ เรืองแสง. (2546). *ผลการใช้บทบาทสมมติต่อการสื่อสารระหว่างบุคคลในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาพัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- พรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์. (2545). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มัลลิกา สันติหิรัญภาค. (2545). *พัฒนาการความสามารถในการเข้าใจทัศนคติผู้อื่นในเด็กไทย : การศึกษาเบื้องต้น*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาจิตวิทยาพัฒนาการ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เรือนแก้ว เท็งพุ่ม. (2535). *ผลการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- วรรณภา เพชรพานิช. (2534). *การศึกษความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์บทบาททางเพศของวัยรุ่นกับเอกลักษณ์บทบาททางเพศของพ่อแม่ตามการรับรู้ของตนเอง*. ภาควิชาจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทยา เกริกสกุลฉวีชัย. (2543). *การศึกษาวิธีเผชิญความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัวของนักเรียน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วินัดดา ปิยะศิลป์ และพนม เกตุมาน. (2545). *ตัวารจิตเวชเด็กและวัยรุ่น*. กรุงเทพมหานคร : บิยอนด์เอ็นเทอร์ไพรซ์ จำกัด.
- ศักดิ์ดา ขำคม. (2540). *รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวตามการรับรู้ของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมายและไม่กระทำผิดกฎหมายในกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิลปินแห่งชาติซีเด็กคิดมือถือ เหตุพ่อแม่ขาดการเอาใจใส่ดูแล. (2546 ,มิถุนายน 5) *คม ชัด ลึก*, น.12.
- ศุภลักษณ์ สัตย์เพริศพราย. (2532). *ผลการใช้กิจกรรมการแนะแนวกลุ่มที่มีต่อการพัฒนาการสื่อสารระหว่างบุคคล*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สกาวเนตร ไทรแจ่มจันทร์. (2544). *ผลของการใช้โปรแกรมฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยใช้สถานการณ์จำลองต่อสัมพันธภาพเชิงช่วยเหลือผู้ป่วยสูงอายุของนักศึกษาพยาบาล*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาการพยาบาลศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมจิตต์ ชีรมโนภาพ. (2536). *ผลของการให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยาครอบครัวต่อการลดความเครียดของบิดามารดา ที่มีบุตรเกิดจากมารดาติดเชื้อเอช ไอ วี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาจิตวิทยาการปรึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิริชัย วงศ์สาธิตศาสตร์. (2532). *ความสัมพันธ์ในครอบครัว พฤติกรรมการสื่อสารและรูปแบบการสื่อสาร ในครอบครัวของโสเภณีชาย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชา จันทน์เอม. (2529). *จิตวิทยาวัยรุ่น*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- สุชา จันทน์เอม. (2542). *จิตวิทยาพัฒนาการ*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- สุธรรม นันทมงคลชัย. (2546 ,กันยายน 25). *ครอบครัวไทยเลี้ยงลูกกันอย่างไร ในยุคปัจจุบัน*. *มติชน*, น.6.

- สุธรรม นันทมงคลชัย. (2546 ,กันยายน 25). ครอบครัวไทยเลี้ยงลูกกันอย่างไรในยุคปัจจุบัน. *มติชน*, น.6.
- สุพิศ รมขาว. (2542). *ผลของการให้คำปรึกษาครอบครัวตามแนวทฤษฎีของซาทীরที่มีต่อการสื่อสารในครอบครัวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านบ่อไทร จังหวัดเพชรบูรณ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุมาลี จารุสุถาวร. (2546). *ผลของการใช้โปรแกรมฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลต่อประสิทธิภาพของทีมพยาบาล.ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารพยาบาล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- อัปสร ตรีเทวี. (2545). *ผลของการใช้โปรแกรมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสื่อสารสำหรับพยาบาลประจำการต่อคุณภาพบริการพยาบาลผู้ป่วยนอก แผนกสูติกรรม.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการบริหารพยาบาล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.

ภาษาอังกฤษ

- Barbara, T. (2002). *Family assessment handbook : An introduction practice guide to family assessment and intervention*. Canada: Brooks/Cole.
- Berk, L.E. (2000). *Children development*(3 rd ed.). Massachusetts: Paramount Publishing.
- Black, A.K. (2002). Associations between adolescent-mother and adolescent-best friend interactions. *Adolescence*. Retrieved January 9, 2004 from <http://www.findarticles.com>.
- Cooper, J.E. (2001). Mother and daughters of domestic violence: parenting as a moderator of risk and resilience in adolescence. *Adolescence*. Retrieved November 13, 2003 from <http://www.findarticles.com>
- Cox, D.F. (2001). *Human intimacy, marriage, the family, and its meaning: the basic assumptions* (9 th ed.). Canada: Pergamon Press.
- Dietrich, P.J., McWilliam, C.L., Ralyea, S.F., & Schweitzer, A.T. (1999). Mother – loss: Recreating relationship and meaning. *The Canadian Journal of Nursing Research*, 31 ,77 – 99.

- Don, M. (2000). Understanding dysfunctional and functional family behavior for the at-risk adolescent. . *Adolescence*. Retrieved November 13, 2003 from <http://www.findarticles.com>
- Dusek , J.B. (1987). *Adolescent development and behavior*. New Jersey: Prentice – Hall.
- Duvall, E.M., & Miller, B.C. (1985). *Marriage & family development*(6 th ed.). New York: Harper & Row publishers.
- Elizabeth, D. (2000). Balancing relationship and discipline : The pressing concern of mothers of early – adolescent girls. *The Canadian Journal of Nursing Research*, 31 ,87 – 103.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity : youth and crisis*(1 st ed.). New York: W.W. Norton.
- Evelyn, M.D., & Brent, C.M. (1985). *Marriage & family development*(6 th ed.). New York: Harper & Row.
- Gibbs,G. (1983). Using role plays in interpersonal skill training-a peer learning approach. *Stimulation/games for learning*, 13, 147-155.
- Goldenberg, I., & Goldenberg, H. (2000). *Family therapy : An overview* (5 th ed.). Monterey,California: Brooks/Cole.
- Howard, J.M., Mari,J.R., Frank,J.F., Scott,M.S., &Mari,C.(2002). Preventing marital distress through communication and conflict management training : A 4 and 5 year follow up. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 70-77.
- Hurlock, E.B. (1973). *Development psychology*. New Delhi: McGraw – Hill Publishing .
- Juanita, H.W. (1983). *Psychology of women*. New York: Norton.
- Julie, E. (1998). The relationship of family structured and conflict to levels of intimacy and parental attachment in college students. *Adolescence*. Retrieved November 13, 2003 from <http://www.findarticles.com>
- Kane, C.M. (1994). Family making : A satir approach to treating the H. family.*Family Journal*, 2, 256 – 258.
- Karl, C.G. (1956). *Psychology of adolescent* (5 th ed.) New Jersey: Printice – Hall.
- Krysia, M.Y.(1997). *Role play theory and practice*. New Delhi : Sage.
- Kuhlen, S.R. (1952). *The psychology of adolescent development*. New York: Harper & Row.
- Lane,E.C., & Linda.J.C.(1998). A family system approach for preventing adolescent runaway behavior.*Adolescence*, 33, 485-496.

- Linda, C.R. (2000). Interpersonal relationship quality in young adulthood : a gender analysis. *Adolescence*. Retrieved November 13, 2003 from <http://www.findarticles.com>
- Marvin, J.F., & Cindy, C. (1992). *The handbook of family – school intervention : A systems perspective*. Boston : Simon & Schuster.
- Max, G., Richard, L.S., Wei, C., & Daniel, R. (2004). Family-focused preventive interventions : Evaluating parental risk moderation of substance use trajectories. *Journal of Family Psychology*, 18, 293-301.
- Megan, H. (2000). Relationships between adolescents' attachment styles and family functioning. *Adolescence*. Retrieved November 13, 2003 from <http://www.findarticles.com>
- Michael, L.B., & Steven, V.S. (2002). *Helping children with aggression and conduct problems*. New York : the Guilford press.
- Michael, S.R., James, F.A., & Charles, W.T. (2000). Disrupting defensive family interactions in family therapy with delinquent adolescent. *Journal of Family Psychology*, 14, 688-496.
- Miller, M. & Day ,L.E. (2002). Family communication, maternal and paternal expectations, and college students' suicidality. *The Canadian Journal of Family Communication*, 2, 167 – 184.
- Monique, M.M. (2001). Family environment as a predictor of adolescent delinquency. *Adolescence*. Retrieved November 13, 2003 from <http://www.findarticles.com>
- Muuss, R.E. (1990). *Adolescent behavior & society* (4 th ed.). Singapore: McGraw – Hill Publishing.
- Nancy, J.C. (2001). *The child infants, children and adolescents*. Los Angeles: Mayfield Publishing.
- Nick, S., & James, W. (1977). *Relationship in marriage and family*. New York: Macmillan.PUBLISHING.
- Pipher, M. (1994). *Reviewing ophelia*. New York: Ballantine Books.
- Rainey, L.M. (1997). Influential factors in career orientation and career aspiration of early adolescent girls. *Journal of Counseling Psychology*, 44, 160 – 172.

- Robert, B. (1996). *People skills : How to assert yourself, listen to others, and resolve conflicts*. New York : Cazenovia.
- Robert, L.G., & Alexandra, L.Q. (2002). Assertiveness training for disabled adults in wheelchairs : Self-report, role-play and activity pattern outcome. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 419-425.
- Rogers, D. (1972). *The psychology of adolescent* (2 nd ed.). New York: Appleton Century Crofts.
- Ross, J.E. (2000). *The family*(9 th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Satir, V. (1967). *Conjoint family therapy*. Palo Alto: Science and Behavior Books.
- Satir, V. (1972). *Peoplemaking*. Palo Alto: Science and Behavior Books.
- Satir, V. & Baldwin, M. (1983). *Satir step by step : A guide to creating change in families*. Palo Alto: Science and Behavior Books.
- Sebald, H. (1984). *Adolescent*(3 rd ed.). New Jersey: Prentice – Hall.
- Sheck, T.L. (2001). Differences between fathers and mothers in the treatment of, and relationship with, their teenage adolescents: perceptions of chinese adolescents. *Adolescence*. Retrieved January 9, 2004 from <http://www.findarticles.com>
- Sheebar, L., Allen, N., Davis, B., & Sorensen, E. (2000). Regulation of negative affect during mother-child problem-solving interactions: Adolescent depressive status and family process. *Journal of Abnormal Child Psychology*. Retrieved January 9, 2004 from <http://www.findarticles.com>
- Sherman, R. & Fredman, N. (1986). *Handbook of structured techniques in marriage and family therapy*. New York: Bruner/Mazel.
- Shives, L.R. (1990). *Psychiatric mental health nursing*. Boston : Allyn and Bacon.
- Stienberg, L. (1996). *Adolescence* (4 th ed.). New York: Mc Graw – Hill Publishing.
- Stienberg, L. (1998). Adolescence. *Gale Encyclopedia of Childhood & Adolescence*. Gale group and looksmart. Retrieved January 9, 2004 from <http://www.findarticles.com>.
- Stienberg, L. (1998). Parent-child relationships. *Gale Encyclopedia of Childhood & Adolescence*. Gale group and looksmart. Retrieved January 9, 2004 from <http://www.findarticles.com>

Usita, P.M. (2001). Interdependency in imigrant mother – daughter relationships. *Journal of Aging Studies*, 15 ,183 – 199.

Walsh , F. (2003). *Normal family processes*(3 rd th.). New York: Guildford.

William, E.A., & Lynne, M. (1996). *Communication training and development*.(2nd ed).
New York : Waveland Press.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ตารางแสดงความแตกต่างระหว่างกลุ่ม known group ที่มีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและกลุ่มที่ไม่พึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยใช้ค่าที (t-test)

ความพึงพอใจของบุรุษที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุรุษวัยรุ่น

	ความสัมพันธ์ที่ดี		ความสัมพันธ์ที่ไม่ดี		การทดสอบค่าที (t-test)
	คะแนนเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	คะแนนเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
บุรุษ	45.43	4.54	37.06	5.87	.000**

** $p < .001$

คะแนนความพึงพอใจของมารดาที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุรุษวัยรุ่น

	ความสัมพันธ์ที่ดี		ความสัมพันธ์ที่ไม่ดี		การทดสอบค่าที (t-test)
	คะแนนเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	คะแนนเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
มารดา	47.26	2.17	26.31	1.35	.000**

** $p < .001$

คะแนนการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของบุตรสาว

	ความสัมพันธ์ที่ดี		ความสัมพันธ์ที่ไม่ดี		การทดสอบ ค่าที (t-test)
	คะแนน เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	คะแนน เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	
บุตรสาว	65.30	4.65	37.30	4.65	.000**

** $p < .001$

คะแนนการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่นของมารดา

	ความสัมพันธ์ที่ดี		ความสัมพันธ์ที่ไม่ดี		การทดสอบ ค่าที (t-test)
	คะแนน เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	คะแนน เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	
มารดา	66.74	3.80	39.62	4.84	.000**

** $p < .001$

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ตารางแสดงค่าการวิเคราะห์รายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (สำหรับบุตรสาว)

ข้อคำถาม	ผลการวิเคราะห์รายข้อ (CITC)
1. ความรู้สึกใกล้ชิดกับแม่ของคุณ	.672
2. การที่คุณสามารถบอกความต้องการของคุณกับแม่ได้	.697
3. การที่แม่ของคุณพยายามลงมือทำสิ่งใหม่ๆ	.595
4. การที่แม่ของคุณตัดสินใจในเรื่องต่างๆภายในครอบครัวบ่อยๆ	.529
5. จำนวนครั้งในการโต้เถียงระหว่างคุณกับแม่	.320
6. ความยุติธรรมในการที่แม่ของคุณวิจารณ์เกี่ยวกับคนในครอบครัว	.452
7. การได้ใช้เวลาด้วยกันกับแม่ของคุณ	.422
8. วิธีการพูดคุยกับแม่ในการที่จะช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว	.667
9. ความเป็นอิสระที่จะได้อยู่ตามลำพัง เมื่อคุณต้องการ	.299
10. ความเข้มงวดในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆภายในบ้านที่ได้กำหนดไว้ให้กับคุณ	.480
11. การที่แม่ให้การยอมรับเพื่อนๆของคุณ	.471
12. ความชัดเจนในสิ่งต่างๆที่แม่คาดหวังจากตัวของคุณ	.435
13. ความบ่อยในการที่คุณจะต้องตัดสินใจ โดยคำนึงถึงความต้องการของแม่มากกว่าความต้องการของตนเอง	.267
14. จำนวนครั้งของการที่คุณกับแม่ได้ทำกิจกรรมที่สนุกสนานร่วมกัน	.567

ตารางแสดงค่าการวิเคราะห์รายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของแบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (สำหรับมารดา)

ข้อคำถาม	ผลการวิเคราะห์รายข้อ (CITC)
1. ความรู้สึกใกล้ชิดกับลูกสาวของคุณ	.912
2. การที่คุณสามารถบอกความต้องการของตนเองกับลูกสาว	.839
3. การที่ลูกสาวของคุณพยายามลองทำสิ่งใหม่ๆ	.792
4. การที่ลูกสาวของคุณตัดสินใจในเรื่องต่างๆภายในครอบครัวบ่อยๆ	.725
5. จำนวนครั้งในการได้เถียงระหว่างคุณกับลูกสาว	.629
6. ความยุติธรรมในการที่ลูกสาวของคุณวิจารณ์เกี่ยวกับคนในครอบครัว	.635
7. การได้ใช้เวลาด้วยกันกับลูกสาว	.745
8. วิธีการพูดคุยกับลูกสาวในการที่จะช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว	.836
9. ความเป็นอิสระที่จะได้อยู่ตามลำพัง เมื่อคุณต้องการ	.503
10. ความเข้มงวดในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆที่ได้กำหนดไว้ภายในบ้านให้กับลูกสาวของคุณ	.502
11. การที่ลูกสาวให้การยอมรับเพื่อนๆของคุณ	.737
12. ความชัดเจนในสิ่งต่างๆที่ลูกสาวคาดหวังจากตัวของคุณ	.803
13. ความบ่อยในการที่คุณจะต้องตัดสินใจ โดยคำนึงถึงความต้องการของลูกสาวมากกว่าความต้องการของตนเอง	.765
14. จำนวนครั้งของการที่คุณกับลูกสาวได้ทำกิจกรรมที่สนุกสนานร่วมกัน	.781

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางแสดงค่าการวิเคราะห์รายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของแบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (สำหรับบุตรสาว)

ข้อคำถาม	ผลการวิเคราะห์รายข้อ (CITC)
1. ฉันสามารถพูดเกี่ยวกับความเชื่อของฉันที่ฉันมี ให้กับแม่โดยไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการฝืนใจหรือเป็นเรื่องที่น่าอับอาย	.787
2. ฉันลำบากใจที่จะเชื่อในทุกๆสิ่งที่แม่บอกฉันในบางครั้ง	.506
3. แม่ของฉันเป็นผู้ฟังที่ดีเสมอ	.845
4. บางครั้งฉันรู้สึกกลัวที่จะบอกแม่ว่าฉันต้องการอะไร	.492
5. แม่ของฉันมีแนวโน้มที่จะพูดบางสิ่งกับฉัน ทั้งๆที่ถ้าไม่พูดสิ่งนั้นจะดีกว่า	.779
6. แม่ของฉันสามารถบอกได้ว่าฉันกำลังมีความรู้สึกอย่างไร โดยไม่จำเป็นต้องถาม	.787
7. ฉันรู้สึกพึงพอใจมากในวิธีการที่แม่และฉันพูดคุยกัน	.859
8. ถ้าฉันเกิดปัญหา ฉันสามารถบอกกับแม่ของฉัน	.812
9. ฉันแสดงความรักต่อแม่ของฉันอย่างเปิดเผย	.768
10. เมื่อฉันกับแม่มีปัญหา ฉันมักจะใช้ความเงียบในการแก้ปัญหาเสมอ	.464
11. ฉันมักจะระวังว่าฉันจะพูดอะไรกับแม่ของฉัน	.629
12. เมื่อฉันพูดกับแม่ ฉันมีแนวโน้มที่จะพูดบางอย่างกับแม่ ทั้งๆที่ถ้าไม่พูดจะดีกว่า	.560
13. เมื่อฉันถามคำถาม ฉันจะได้รับคำตอบที่เป็นความจริงจากแม่เสมอ	.826
14. แม่ของฉันพยายามเข้าใจในมุมมองของฉัน	.784
15. มีหลายๆเรื่องที่ฉันหลีกเลี่ยงที่จะพูดคุยกับแม่ของฉัน	.509
16. ฉันพบว่ามันเป็นเรื่องง่ายที่จะพูดคุยปัญหาของฉันกับแม่	.672

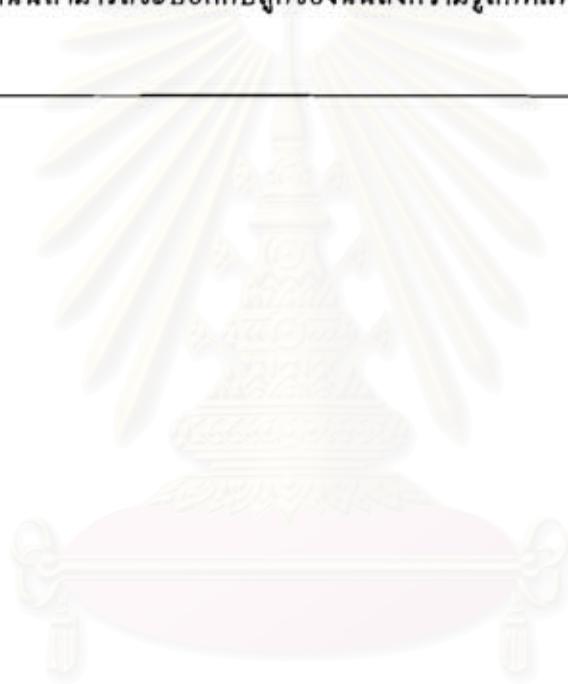
ข้อความ	ผลการวิเคราะห์ รายข้อ (CITC)
17. มันเป็นเรื่องง่ายมากสำหรับฉันที่จะแสดงความรู้สึกที่แท้จริงทั้งหมดของ ฉันกับแม่	.619
18. แม่ของฉันชอบพูดจาหาเรื่องและทำให้ฉันรำคาญใจ	.883
19. แม่ของฉันชอบดูถูก,สบประมาทฉัน เวลาที่แม่โกรธฉัน	.830
20. ฉันไม่คิดว่าฉันสามารถจะบอกกับแม่ของฉันถึงความรู้สึกที่แท้จริงที่ฉันมี ต่อบางเรื่องได้	.600

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางแสดงค่าการวิเคราะห์รายข้อ (Corrected Item-Total Correlation) ของแบบวัดการ
สื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (สำหรับมารดา)

ข้อคำถาม	ผลการวิเคราะห์ รายข้อ (CITC)
1. ฉันสามารถพูดเกี่ยวกับความเชื่อของฉันที่ฉันมี ให้กับลูก โดยไม่รู้สึกรู้ว่าเป็น การฝืนใจหรือเป็นเรื่องที่น่าอับอาย	.813
2. ฉันลำบากใจที่จะเชื่อในทุกๆ สิ่งที่ลูกบอกฉัน ในบางครั้ง	.508
3. ลูกของฉันเป็นผู้ฟังที่ดีเสมอ	.805
4. บางครั้งฉันรู้สึกกลัวที่จะบอกลูกว่าฉันต้องการอะไร	.661
5. ลูกของฉันมีแนวโน้มที่จะพูดบางสิ่งกับฉัน ทั้งๆที่ถ้าไม่พูดสิ่งนั้นจะดีกว่า	.833
6. ลูกของฉันสามารถบอกได้ว่าฉันกำลังมีความรู้สึกอย่างไร โดยไม่จำเป็นต้อง ถาม	.706
7. ฉันรู้สึกพึงพอใจมากในวิธีการที่ลูกและฉันพูดคุยกัน	.910
8. ถ้าฉันเกิดปัญหา ฉันสามารถบอกกับลูกของฉัน	.870
9. ฉันแสดงความรักต่อลูกของฉันอย่างเปิดเผย	.787
10. เมื่อฉันกับลูกมีปัญหา ฉันมักจะใช้ความเงียบในการแก้ปัญหาเสมอ	.312
11. ฉันมักจะระวังว่าฉันจะพูดอะไรกับลูกของฉัน	.208
12. เมื่อฉันพูดกับลูก ฉันมีแนวโน้มที่จะพูดบางอย่างกับลูก ทั้งๆที่ถ้าไม่พูดจะ ดีกว่า	.218
13. เมื่อฉันถามคำถาม ฉันจะได้รับคำตอบที่เป็นความจริงจากลูกเสมอ	.872
14. ลูกของฉันพยายามเข้าใจในมุมมองของฉัน	.771
15. มีหลายๆ เรื่องที่ฉันหลีกเลี่ยงที่จะพูดคุยกับลูกของฉัน	.295
16. ฉันพบว่ามันเป็นง่ายที่จะพูดคุยปัญหาของฉันกับลูก	.726

ข้อคำถาม	ผลการวิเคราะห์ รายข้อ (CITC)
17. มันเป็นเรื่องง่ายมากสำหรับฉันที่จะแสดงความรู้สึกที่แท้จริงทั้งหมดของ ฉันกับลูก	.585
18. ลูกของฉันชอบพูดจาหาเรื่องและทำให้ฉันรำคาญใจ	.822
19. ลูกของฉันชอบดูถูก,สบประมาทฉัน เวลาที่ลูกโกรธฉัน	.825
20. ฉันไม่คิดว่าฉันสามารถจะบอกกับลูกของฉันถึงความรู้สึกที่แท้จริงที่ฉันมี ต่อบางเรื่องได้	.763

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น ” ของนิสิตระดับมหาบัณฑิตศึกษา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยจึงขอความร่วมมือกับท่านในการกรอกแบบสอบถามชุดนี้ โดยข้อมูลที่ได้จะเก็บเป็นความลับแต่หากมีการเผยแพร่จะเป็นการเผยแพร่เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาเท่านั้น ขอขอบพระคุณ

คำอธิบาย ขอให้ท่านกรอกข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านลงในช่องว่างที่กำหนดให้ดังต่อไปนี้

ข้อมูลส่วนตัวของผู้กรอกแบบสอบถาม

อายุ _____ ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียน _____

ท่านมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างท่านและมารดาอยู่ในระดับใด

ไม่พึงพอใจ พึงพอใจบ้าง พึงพอใจมาก พึงพอใจมากที่สุด

สาเหตุของความขัดแย้งระหว่างท่านกับมารดาของท่านเกิดจากเรื่องใดบ้าง ขอให้ท่านตอบให้ได้มากที่สุด

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.
- 12.
- 13.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 14.
- 15.
- 16.
- 17.
- 18.
- 19.
- 20.

สาเหตุของความขัดแย้งระหว่างท่านและมารดาที่เกิดจากการสื่อสาร , พุคคุยกับมารดาของท่านมีเรื่องใดบ้าง ขอให้ท่านตอบให้ได้มากที่สุด

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.
- 12.
- 13.
- 14.
- 15.
- 16.
- 17.
- 18.
- 19.
- 20.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ
ผู้วิจัย

ภาคผนวก ง

สรุปข้อมูลจากแบบสอบถามสาเหตุความขัดแย้งระหว่างบุตรสาวกับมารดา

* ผู้ตอบแบบสอบถามคือ บุตรสาวอายุระหว่าง 13 - 16 ปีที่กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 30 คน

* ระดับของความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาว

พึงพอใจมากที่สุด = 16 คน พึงพอใจมาก = 9 คน พึงพอใจบ้าง = 5 คน ไม่พึงพอใจ = ไม่มี

* สาเหตุของความขัดแย้ง 5 สาเหตุ เรียงตามลำดับคือ

สาเหตุความขัดแย้ง	จำนวนที่กลุ่มตัวอย่างระบุ(คน)	เปอร์เซ็นต์ (%)
1. ความไม่เข้าใจกัน สื่อสารกันไม่เข้าใจ ช่องว่างระหว่างวัย การที่มารดาไม่รับฟังปัญหา	25	83.33
2. เงิน การใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย	23	76.67
3. การพูด เช่น การเถียง การใส่อารมณ์กับคำพูด การพูดจาหยาบคาย	19	63.33
4. การคุยโทรศัพท์นาน	18	60
5. การใช้ชีวิตประจำวันเช่น การอ่านการ์ตูน การกิน การนอนดึก ตื่นสาย การเก็บของไม่เป็นที่ การดูโทรทัศน์ดึก เป็นต้น	15	50

สาเหตุของความขัดแย้งอื่นๆ ได้แก่ การกลับบ้านช้า กลับบ้านไม่เป็นเวลา การคบเพื่อน งานบ้าน ได้แก่การไม่ช่วยงานบ้าน การเรียน การไปเที่ยว การแต่งตัว การคบเพื่อนชาย การมีแฟน การที่ไม่มีเวลาให้กัน การทะเลาะกับพี่น้อง กริยามารยาท การค้นห้องนอนหรือตู้เสื้อผ้า

ภาคผนวก จ

สรุปข้อมูลจากแบบสอบถามสาเหตุความขัดแย้งระหว่างมารดากับบุตรสาว

* ผู้ตอบแบบสอบถามคือ มารดา อายุระหว่าง 31 – 53 ปี จำนวน 34 คน

* ระดับของความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาว

พึงพอใจมากที่สุด = 8 คน พึงพอใจมาก = 18 คน พึงพอใจบ้าง = 8 คน ไม่พึงพอใจ = ไม่มี

* สาเหตุของความขัดแย้ง 5 สาเหตุ เรียงตามลำดับคือ

สาเหตุความขัดแย้ง	จำนวนที่กลุ่มตัวอย่างระบุ(คน)	เปอร์เซ็นต์ (%)
1. งานบ้าน การไม่ช่วยเหลืองานบ้าน	18	52.94
2. การพูดจา เช่น เถียง พูดจาไม่สุภาพ หยาบคาย โทกทก	17	50
3. การเรียนและการใช้เงิน	12	35.29
4. การใช้ชีวิตประจำวันเช่นเล่นอินเทอร์เน็ตนาน นอนดึก ดื่มสาข พังเพลง ดูโทรทัศน์	11	32.35
5. การแต่งกาย การคุยโทรศัพท์นาน การไม่เชื่อฟัง และนิสัยส่วนตัวเช่นเอาแต่ใจตนเอง การควบคุมอารมณ์ ความมีน้ำใจ ความกระตือรือร้น เป็นต้น	8	23.53

สาเหตุความขัดแย้งอื่นๆ ได้แก่ การทะเลาะกับพี่น้อง การคบเพื่อน ความไม่เข้าใจในวัยรุ่นในเรื่องต่างๆเช่นอารมณ์ โลกส่วนตัวของวัยรุ่น ภาษาของวัยรุ่น เป็นต้น การกลับบ้านช้า การไปเที่ยวโดยไม่บอก การแบ่งเวลาหรือใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และ การพูดคุยไม่เข้าใจ มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน

ภาคผนวก ก

แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (สำหรับบุตรสาว)

ข้อคำถาม
1. ความรู้สึกใกล้ชิดกับแม่ของคุณ
2. การที่คุณสามารถบอกความต้องการของคุณกับแม่ได้
3. การที่แม่ของคุณพยายามลองทำสิ่งใหม่ๆ
4. การที่แม่ของคุณตัดสินใจในเรื่องต่างๆภายในครอบครัวบ่อยๆ
5. จำนวนครั้งในการโต้เถียงระหว่างคุณกับแม่
6. ความยุติธรรมในการที่แม่ของคุณวิจารณ์เกี่ยวกับคนในครอบครัว
7. การได้ใช้เวลาด้วยกันกับแม่ของคุณ
8. วิธีการพูดคุยกับแม่ในการที่จะช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว
9. ความเป็นอิสระที่จะได้อยู่ตามลำพัง เมื่อคุณต้องการ
10. ความเข้มงวดในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆภายในบ้านที่ได้กำหนดไว้ให้กับคุณ
11. การที่แม่ให้การยอมรับเพื่อนๆของคุณ
12. ความชัดเจนในสิ่งต่างๆที่แม่คาดหวังจากตัวของคุณ
13. ความบ่อยในการที่คุณจะต้องตัดสินใจ โดยคำนึงถึงความต้องการของแม่มากกว่าความต้องการของตนเอง
14. จำนวนครั้งของการที่คุณกับแม่ได้ทำกิจกรรมที่สนุกสนานร่วมกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (สำหรับมารดา)

ข้อคำถาม
1. ความรู้สึกใกล้ชิดกับลูกสาวของคุณ
2. การที่ลูกสาวสามารถบอกความต้องการของตนเองกับลูกสาว
3. การที่ลูกสาวของคุณพยายามลองทำสิ่งใหม่ๆ
4. การที่ลูกสาวของคุณตัดสินใจในเรื่องต่างๆภายในครอบครัวบ่อยๆ
5. จำนวนครั้งในการโต้เถียงระหว่างคุณกับลูกสาว
6. ความยุติธรรมในการที่ลูกสาวของคุณวิจารณ์เกี่ยวกับคนในครอบครัว
7. การได้ใช้เวลาว่างร่วมกันกับลูกสาว
8. วิธีการพูดคุยกับลูกสาวในการที่จะช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว
9. ความเป็นอิสระที่จะได้อยู่ตามลำพัง เมื่อคุณต้องการ
10. ความเข้มงวดในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆที่ได้กำหนดไว้ภายในบ้านให้กับลูกสาวของคุณ
11. การที่ลูกสาวให้การยอมรับเพื่อนๆของคุณ
12. ความชัดเจนในสิ่งต่างๆที่ลูกสาวคาดหวังจากตัวของคุณ
13. ความบ่อยในการที่คุณจะต้องตัดสินใจ โดยคำนึงถึงความต้องการของลูกสาวมากกว่าความต้องการของตนเอง
14. จำนวนครั้งของการที่คุณกับลูกสาวได้ทำกิจกรรมที่สนุกสนานร่วมกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (สำหรับบุตรสาว)

ข้อคำถาม
1. ฉันสามารถพูดเกี่ยวกับความเชื่อของฉันที่ฉันมี ให้กับแม่โดยไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการฝืนใจหรือเป็นเรื่องที่น่าอับอาย
2. ฉันลำบากใจที่จะเชื่อในทุกๆสิ่งที่แม่บอกฉันในบางครั้ง
3. แม่ของฉันเป็นผู้ฟังที่ดีเสมอ
4. บางครั้งฉันรู้สึกกลัวที่จะบอกแม่ว่าฉันต้องการอะไร
5. แม่ของฉันมีแนวโน้มที่จะพูดบางสิ่งกับฉัน ทั้งๆที่ถ้าไม่พูดสิ่งนั้นจะดีกว่า
6. แม่ของฉันสามารถบอกได้ว่าฉันกำลังมีความรู้สึกอย่างไร โดยไม่จำเป็นต้องถาม
7. ฉันรู้สึกพึงพอใจมากในวิธีการที่แม่และฉันพูดคุยกัน
8. ถ้าฉันเกิดปัญหา ฉันสามารถบอกกับแม่ของฉัน
9. ฉันแสดงความรักต่อแม่ของฉันอย่างเปิดเผย
10. เมื่อฉันกับแม่มีปัญหา ฉันมักจะใช้ความเจ็บในการแก้ปัญหาเสมอ
11. ฉันมักจะระวังว่าฉันจะพูดอะไรกับแม่ของฉัน
12. เมื่อฉันพูดกับแม่ ฉันมีแนวโน้มที่จะพูดบางอย่างกับแม่ ทั้งๆที่ถ้าไม่พูดจะดีกว่า
13. เมื่อฉันถามคำถาม ฉันจะได้รับคำตอบที่เป็นความจริงจากแม่เสมอ
14. แม่ของฉันพยายามเข้าใจในมุมมองของฉัน
15. มีหลายๆเรื่องที่ฉันหลีกเลี่ยงที่จะพูดคุยกับแม่ของฉัน
16. ฉันพบว่ามันเป็นง่ายที่จะพูดคุยปัญหาของฉันกับแม่
17. มันเป็นเรื่องง่ายมากสำหรับฉันที่จะแสดงความรู้สึกที่แท้จริงทั้งหมดของฉันกับแม่
18. แม่ของฉันชอบพูดจากรื่องและทำให้ฉันรำคาญใจ

ข้อคำถาม
19. แม่ของฉันชอบดูถูก,สบประมาทฉัน เวลาที่แม่โกรธฉัน
20. ฉัน ไม่คิดว่าฉันสามารถจะบอกกับแม่ของฉันถึงความรู้สึกที่แท้จริงที่ฉันมีต่อบางเรื่องได้

แบบวัดการสื่อสารระหว่างมารดากับบุตรสาววัยรุ่น (สำหรับมารดา)

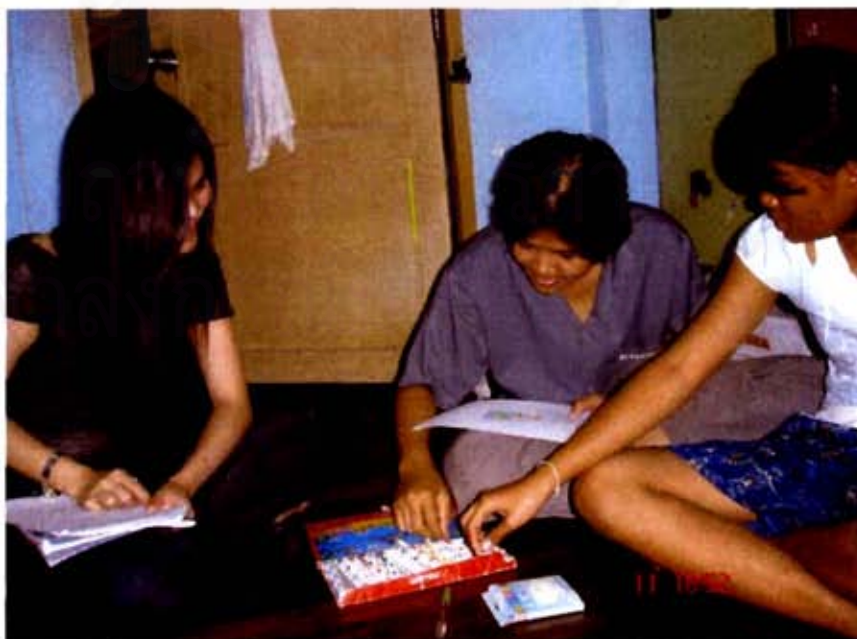
ข้อคำถาม
1. ฉันสามารถพูดเกี่ยวกับความเชื่อของฉันที่ฉันมี ให้กับลูก โดยไม่รู้สึกว่าเป็นการฝืนใจหรือ เป็นเรื่องที่น่าอับอาย
2. ฉันลำบากใจที่จะเชื่อในทุกๆสิ่งที่ลูกบอกฉันในบางครั้ง
3. ลูกของฉันเป็นผู้ฟังที่ดีเสมอ
4. บางครั้งฉันรู้สึกกลัวที่จะบอกลูกว่าฉันต้องการอะไร
5. ลูกของฉันมีแนวโน้มที่จะพูดบางสิ่งกับฉัน ทั้งๆที่ถ้าไม่พูดสิ่งนั้นจะดีกว่า
6. ลูกของฉันสามารถบอกได้ว่าฉันกำลังมีความรู้สึกอย่างไร โดยไม่จำเป็นต้องถาม
7. ฉันรู้สึกพึงพอใจมากในวิธีการที่ลูกและฉันพูดคุยกัน
8. ถ้าฉันเกิดปัญหา ฉันสามารถบอกกับลูกของฉัน
9. ฉันแสดงความรักต่อลูกของฉันอย่างเปิดเผย
10. เมื่อฉันกับลูกมีปัญหา ฉันมักจะ ใช้ความเจ็บในการแก้ปัญหาเสมอ
11. ฉันมักจะระวังว่าฉันจะพูดอะไรกับลูกของฉัน
12. เมื่อฉันพูดกับลูก ฉันมีแนวโน้มที่จะพูดบางอย่างกับลูก ทั้งๆที่ถ้าไม่พูดจะดีกว่า
13. เมื่อฉันถามคำถาม ฉันจะ ได้รับคำตอบที่เป็นความจริงจากลูกเสมอ
14. ลูกของฉันพยายามเข้าใจในมุมมองของฉัน
15. มีหลายๆเรื่องที่ฉันหลีกเลี่ยงที่จะพูดคุยกับลูกของฉัน
16. ฉันพบว่ามันเป็นง่ายที่จะพูดคุยปัญหาของฉันกับลูก

ข้อคำถาม
17. มันเป็นเรื่องง่ายมากสำหรับฉันที่จะแสดงความรู้สึกที่แท้จริงทั้งหมดของฉันกับลูก
18. ลูกของฉันชอบพูดจาหาเรื่องและทำให้ฉันรำคาญใจ
19. ลูกของฉันชอบดูถูก,สบประมาทฉัน เวลาที่ลูกโกรธฉัน
20. ฉันไม่คิดว่าฉันสามารถจะบอกกับลูกของฉันถึงความรู้สึกที่แท้จริงที่ฉันมีต่อบางเรื่องได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ภาคผนวก ฉ

กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่น

กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาววัยรุ่นนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากหนังสือเทคนิคการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ของคู่สมาชิกภายในครอบครัวของ Sherman และ Fredman (1986) โดยทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเน้นในเรื่องของการสื่อสารเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมารดาและบุตรสาว ซึ่งผู้วิจัยได้ดัดแปลงกิจกรรมบางส่วนเพื่อให้มีความสอดคล้องกับลักษณะของกลุ่มตัวอย่างคือคู่มารดาและบุตรสาว ระยะเวลาของการเข้าโปรแกรมในงานวิจัย ลักษณะสภาพครอบครัวในสังคมไทย และความเหมาะสมของโปรแกรม โดยมีรายละเอียดของแต่ละกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการพูดคุยกับคู่มารดาและบุตรสาววัยรุ่น (Pairs conference and family council)

เหตุผล

เทคนิคนี้คิดโดย Adlerion โดยเทคนิคนี้จะเพิ่มและแก้ไขในเรื่องการสื่อสารในครอบครัว เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน Master & Corsini (1982) กล่าวถึงจุดมุ่งหมาย 3 ประการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวคือ

- 1) มีการสื่อสารกันอย่างอิสระ ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว
- 2) หลีกเลี่ยงการแสดงอารมณ์และความรุนแรงภายในครอบครัว
- 3) จัดการกับความมีวินัยและสันติภาพภายในบ้าน

การให้ความช่วยเหลือครอบครัวมีพื้นฐานมาจากปรัชญาที่เป็นวิธีการในการเริ่มต้นชีวิตครอบครัว จะสนับสนุนและให้ความเคารพสมาชิกภายในครอบครัว เพิ่มความร่วมมือระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว เพิ่มความสนใจในความรู้สึกที่มีต่อสมาชิกผู้อื่นเพราะทุกคนมี

ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน รวมถึงช่วยในการพัฒนาเอกลักษณ์ของกลุ่มที่เข้าโปรแกรม (ทั้งในมารดาและบุตรสาว)

วิธีการ

การปรับปรุงการสื่อสารระหว่างคู่สมาชิกภายในครอบครัว ควรที่จะมีตารางกำหนดเวลาที่แน่นอน สถานที่ จำนวนครั้งที่พบกัน โดยการพบกันแต่ละครั้งคู่สมาชิกภายในครอบครัวจะมีการอภิปรายและประชุมร่วมกัน โดยความสมัครใจและมีการออกกฎร่วมกันตามความต้องการของทั้งสองฝ่าย กฎได้แก่

1) จะต้องมีการเข้าโปรแกรมด้วยความยินยอมที่เวลาเดิมและสถานที่เดิมทุกครั้งและจะไม่อนุญาตให้มีสิ่งแวดล้อมภายนอกมารบกวนในขณะที่เข้าโปรแกรม

2) การเข้าโปรแกรมจะต้องเริ่มต้นตรงเวลา ใช้เวลาแต่ละครั้งโดยเฉลี่ย 1 ชั่วโมง ในการพูดหรือฟัง คู่จะต้องสื่อสารความรู้สึก ความฝัน แผนการ ความเจ็บปวด การตัดสินใจหรืออะไรก็ตามที่ต้องการ โดยที่สมาชิกอีกคนจะต้องไม่รบกวน และสมาชิกอีกคนจะต้องตั้งใจดูและฟัง ไม่สูบบุหรี่หรือออกนอกสถานที่ในขณะที่เข้าโปรแกรม และเมื่อครบกำหนดเวลาการเข้าโปรแกรมจะต้องหยุดการทำโปรแกรม

3) สมาชิกอีกคนจะต้องสรุปโดยย่อ (ประมาณ 3 นาที) ว่าตนได้ยินคู่สมาชิกของตนกล่าวอย่างไร หมายความว่าอย่างไรและรู้ถึงความรู้สึกของคู่สมาชิกของตนหรือไม่ โดยทั้งนี้สมาชิกจะต้องปราศจากการวิพากษ์วิจารณ์

4) มีการอภิปรายทุกครั้งที่จบกิจกรรม

5) เรื่องของการอภิปรายจะไม่มีการเกริ่นนำอีกครั้ง จนกว่าจะมีการเข้าโปรแกรมในครั้งต่อไป

6) ผู้เข้าโปรแกรมจะต้องกลับมาในการเข้าโปรแกรมในครั้งถัดไปและรายงานว่าเกิดอะไรขึ้น ซึ่งผู้วิจัย จะนำมาเป็นเนื้อหาในการเข้าโปรแกรมในครั้งต่อไป ควรมีการเสริมแรงกฎและทวนซ้ำข้อกำหนดในการเข้าโปรแกรม

ทั้งนี้ควรให้ความสำคัญและเน้นกับผู้เข้าโปรแกรมว่าการเข้าโปรแกรมไม่ใช่เทคนิคการแก้ปัญหา แต่จุดมุ่งหมายคือเปิดให้มีการสื่อสารกัน เพิ่มความผูกพันใกล้ชิดกันภายในครอบครัว

การนำไปใช้

วิธีการนี้เป็นการเตรียมผู้วิจัยในการสอนทักษะการสื่อสารซึ่งฝึกที่บ้านผู้เข้าโปรแกรม การเปลี่ยนแปลงจะเกิดเมื่อผู้เข้าโปรแกรมมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง

2. กิจกรรมการเปรียบเทียบค่านิยมของกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่น (Value Assessment Comparison)

เหตุผล

เทคนิคนี้จะสร้างการรับรู้และอธิบายลักษณะของแต่ละบุคคลของสมาชิกในครอบครัวหรือกลุ่มสมาชิกในครอบครัว เทคนิคนี้จะช่วยให้ผู้เข้าโปรแกรมได้แสดงถึงความเหมือนกันและความแตกต่างของกันและกัน รวมถึงมีการแก้ปัญหาร่วมกัน

วิธีการ

Floyed (1982) ได้กล่าวถึงเทคนิคนี้เป็นเทคนิคที่ต้องมีสมาชิกอย่างน้อย 2 คนเข้าร่วมกระบวนการ เทคนิคนี้เป็นเทคนิคที่สมาชิกจะได้รับมอบหมายให้กลับไปทำต่อที่บ้านจนสมบูรณ์และนำมาอภิปรายในครั้งต่อไป ซึ่งมีวิธีการคือผู้วิจัยจะให้กลุ่มสมาชิกคือมารดาและบุตรสาวเรียงลำดับค่านิยม ทักษะคิด งาน เหตุการณ์หรือกิจกรรมต่างๆที่ต้องทำ โดยแสดงรายชื่อกิจกรรม (list) ตามลำดับความสำคัญทั้งของตนและกลุ่มสมาชิกโดยไม่จำกัดความยาว และไม่ให้มีการอภิปรายกันก่อนหน้าการทำกิจกรรมในครั้งต่อไป ในการเข้าโปรแกรมผู้วิจัยจะให้กลุ่มสมาชิกอ่านรายชื่อกิจกรรมที่ได้เขียนไว้ตามลำดับความสำคัญ จากนั้นให้นำมาเปรียบเทียบกันเพื่อให้เห็นมุมมองที่ตนมีต่อกลุ่มสมาชิกและที่กลุ่มสมาชิกมีต่อตนและร่วมกันอภิปรายถึงความถูกต้องของรายชื่อกิจกรรมที่คู่ของตนได้เขียนไว้ โดยผู้วิจัยจะขอให้แต่ละคนบอกรายชื่อกิจกรรมที่ตนประทับใจและตั้งคำถามจากกิจกรรมนี้ ตัวอย่างเช่น

<u>ความต้องการของมารดา</u>		<u>ความต้องการของบุตรสาว</u>	
ความต้องการของฉัน	ความต้องการของบุตรสาว	ความต้องการของฉัน	ความต้องการของมารดา
1.....	1.....	1.....	1.....
2.....	2.....	2.....	2.....

การนำไปใช้

เทคนิคนี้ใช้เพื่อให้คู่สมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีความชัดเจนและมีการเปลี่ยนแปลงระหว่างบุคคลร่วมกัน เทคนิคจะใช้ในช่วงต้นของการเข้าโปรแกรมเมื่อสมาชิกในครอบครัวรู้สึกไม่สนใจหรือเกิดความรู้สึกซึมเศร้าในความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เทคนิคนี้จะช่วยเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับบุคคล ซึ่งให้เห็นถึงการรับรู้ซึ่งกันและกันของบุคคล การสื่อสารและความสมดุลในความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

3. กิจกรรมวันดูแลใส่ใจซึ่งกันและกัน (Caring day)

เหตุผล

ในคู่สมาชิกที่เกิดความเบื่อหน่าย (burn out) และมองกันในด้านลบ เทคนิคนี้จะช่วยให้ความสัมพันธ์ดีขึ้น เทคนิคนี้คิดโดย Stuart (1980) มีจุดประสงค์คือเปลี่ยนแปลงให้มีพฤติกรรมในทางบวกในความสัมพันธ์ตอนต้นในการเข้าโปรแกรม ซึ่งความรู้สึกทางบวกจะถูกแสดงโดย “ราวกับว่า” (as if) พวกเขาสนใจ (care) กันในวันนั้น ซึ่งจะสามารถวัดความสำเร็จและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ในตอนนั้น เทคนิคนี้จะใช้ในตอนต้นของการเข้าโปรแกรม โดยให้แสดงพฤติกรรมทางบวกในช่วงแรก เป็นการฝึกให้มารดาและบุตรสาวใช้ภาษาและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความรู้สึก ในสิ่งที่เป็นไปได้ ข้อดีคือเหมาะกับการเข้าโปรแกรมในเบื้องต้นและการแสดงออกของพฤติกรรมที่เฉพาะเจาะจง

วิธีการ

ในตอนเริ่มต้นผู้เข้าโปรแกรม (มารดาและบุตรสาว) จะถูกขอให้เริ่มต้นพูดถึง “ราวกับว่า” พวกเขาสนใจคู่ของตนในแต่ละฝ่าย และจะต้องไม่ใช่ความรู้สึกจนกว่าจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ของตนเอง ผู้วิจัยจะต้องกระตุ้นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถแก้ไขได้ แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นขั้นตอนแรกในการเริ่มต้นพัฒนาทักษะ “การร้องขอและการรับรู้” (request & acknowledge) ซึ่งจะช่วยให้ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผู้วิจัยจะเน้นการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นอิสระต่อกัน

ผู้เข้าโปรแกรมแต่ละคนจะถูกขอให้ตอบในคำถามว่า “ต้องการให้คู่ของคุณแสดงพฤติกรรมใดที่แสดงถึงความห่วงใยคุณ” และเรื่องที่ร้องขอจะต้องเป็นเรื่องที่เป็นไปในทิศทางบวก มีลักษณะเฉพาะเจาะจงและไม่เป็นสิ่งที่แสดงถึงความขัดแย้งกันในปัจจุบัน โดยการร้องขอทางบวกเป็นการเพิ่มพฤติกรรมที่สร้างสรรค์และลดพฤติกรรมที่ไม่ต้องการ แต่ละคนจะต้องจดบันทึกพฤติกรรมที่ร้องขอ 5 เรื่องต่อวัน และผู้วิจัยจะโทรศัพท์ตรวจสอบ 2 – 3 วัน หลังจากให้ ทบทวนจากการเข้าโปรแกรมในช่วงแรก และการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มจากการเปลี่ยนพฤติกรรม เล็กๆ ไปเป็นการเปลี่ยนพฤติกรรมใหญ่ๆ

การนำไปใช้

- มีความเสี่ยงต่ำ
- มีการจดบันทึกเดือนความจำ ว่าได้ทำอะไรไปแล้วบ้าง
- เหมาะกับช่วงเริ่มต้นในการเข้าบำบัด
- เสริมสร้างพฤติกรรมทางบวกได้อย่างรวดเร็ว
- เหมาะกับการเข้ารับการบำบัดในเรื่องความขัดแย้ง
- เสริมสร้างความแข็งแรงให้ความสัมพันธ์คงอยู่ต่อไป เรียนรู้ที่จะขอในทางบวก
- สอนให้เคารพในความต้องการและความคิดเห็นของอีกฝ่าย

4. กิจกรรมสลับบทบาท (Role reversal)

เหตุผล

เป็นเทคนิคที่ให้ประเมินความสามารถของผู้เข้าโปรแกรมในการที่จะมองทะลุถึงบทบาท โครงสร้าง หน้าที่ทางสังคมของตนเองและผู้อื่น ช่วยให้ผู้เข้าโปรแกรมได้สังเกตเห็นความแตกต่างของพฤติกรรมและมุมมองของเขามที่มีต่อผู้อื่น นอกจากนี้ยังสามารถทำให้ผู้เข้าโปรแกรมได้คิด

รู้สึกและแสดงออกถึงปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกันแทนที่จะใช้เพียงแค่การพูดถึงกัน เทคนิคนี้มีวัตถุประสงค์คือ

- 1.1 ปลดปล่อยพฤติกรรมจากรูปแบบเดิมๆ
- 1.2 ฝึกพฤติกรรมใหม่ๆที่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทใหม่ๆ
- 1.3 ลดความขัดแย้ง
- 1.4 สร้างความท้าทายใหม่ๆในความสัมพันธ์
- 1.5 ได้รับประสบการณ์ในโลกของบุคคลอื่นๆ

วิธีการ

ผู้วิจัยจะให้ผู้เข้าโปรแกรมคิดถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือเหตุการณ์ของความขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นระหว่างกัน และคิดว่าหากตนเป็นบุคคลอีกฝ่ายตนจะพูดอย่างไร จากนั้นผู้วิจัยให้ผู้เข้าโปรแกรมสลับที่นั่งและพูดในสิ่งที่คิดว่าอีกฝ่ายจะต้องพูด ผู้วิจัยจะแนะนำสนับสนุนให้ผู้เข้าโปรแกรมพูดในบทบาทใหม่ สังเกตในเนื้อหาการพูดและท่าทาง ปฏิกริยาตอบรับ การใช้คำถามเพื่อความกระจ่างชัด และการตีความหมายในสิ่งที่ได้ยินอีกฝ่ายพูด

ในการแสดงบทบาทสมมติผู้วิจัยจะแบ่งความสามารถในการสวมบทบาทออกเป็น 3 ด้านตามแนวทางศึกษาของ Shantz (1983 อ้างถึงใน มัลลิกา สันติหิรัญภาค ,2545) คือ

1. ความสามารถในการสวมบทบาทด้านการรับรู้ (Perceptual Role Taking) โดยผู้วิจัยให้มารดาและบุตรสาวสวมบทบาทด้านการรับรู้หน้าที่ความรับผิดชอบของอีกฝ่าย โดยกำหนดให้มารดาและบุตรสาวสลับบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบซึ่งกันและกันเช่น ให้มารดาอุยโทรศัพท์และดูโทรทัศน์ ในขณะที่บุตรสาวทำกับข้าวเป็นต้น
2. ความสามารถในการสวมบทบาทด้านอารมณ์และความรู้สึก (Affective Role Taking) ผู้วิจัยให้มารดาและบุตรสาวสลับบทบาท โดยให้มารดาและบุตรสาวนึกถึงเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง จากนั้นให้แต่ละฝ่ายแสดงถึงความรู้สึกและอารมณ์ที่อีกฝ่ายจะแสดงออกเช่น มารดาพูดว่า "วันนี้มารดาทำงานมาเหนื่อยมาก" บุตรสาวจะต้องแสดงบทบาทเป็นมารดา รวมถึงแสดงความรู้สึกของมารดาที่มีต่อเหตุการณ์นั้นๆด้วย

3. ความสามารถในการสมมติบทบาทด้านการคิด (Cognitive Role Taking) ผู้วิจัยเล่าถึง เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างมารดาและบุตรสาวที่เกิดขึ้นในครอบครัวหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ ผู้วิจัยสมมติขึ้นให้กับมารดาและบุตรสาวที่เข้าโปรแกรมฟัง จากนั้นผู้วิจัยจะให้มารดาและบุตรสาว แสดงบทบาทสมมติเป็นตัวละครต่างๆในเหตุการณ์นั้น และบรรยายถึงตัวละครนั้นๆให้ผู้วิจัยฟังอีก ครั้ง โดยผู้วิจัยใช้คำสั่งว่า “ขณะนี้หนูสมมติตนเองเป็น.....(มารดาหรือบุตรสาวในเหตุการณ์ นั้นๆ) และคิดว่าหากหนูอยู่ในเหตุการณ์นี้ หนูจะคิดอย่างไรต่อเหตุการณ์นี้ หนูจะทำอย่างไรกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและหนูคิดว่าคนอื่นๆจะเป็นอย่างไรบ้างหากหนูแสดงพฤติกรรมนั้นๆออกไป” จากนั้นผู้วิจัยให้มารดาและบุตรสาวแสดงบทบาทเป็นตัวละครนั้นๆ

หลังจากแสดงบทบาทสมมติแล้ว ผู้วิจัยจะถามถึงสิ่งที่มารดาและบุตรสาวได้เรียนรู้ ความรู้สึกที่เขามีต่ออีกฝ่าย และการเปลี่ยนแปลงที่ผู้เข้าโปรแกรมต้องการจะทำ ผู้วิจัยจะให้ผู้เข้า โปรแกรมได้แสดงบทบาทใหม่ที่บ้านต่อจนกระทั่งพบกันอีกครั้งในสัปดาห์ถัดไป และให้แต่ละคน แสดงถึงความรู้สึกที่ได้ทำ พร้อมทั้งบอกว่าชอบหรือไม่อย่างไร

การนำไปใช้

การสลับบทบาทจะใช้ในการแก้ปัญหาบางอย่าง ซึ่งสมาชิกในครอบครัวจะสามารถพูดคุย กันถึงบทบาทของคนอื่นๆในครอบครัวได้ เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการคิด รู้สึกและการกระทำใน เนื้อหาที่ตรงประเด็นกับความต้องการของตน เป็นการชี้ให้เห็นว่าสมาชิกในครอบครัวใส่ใจและ เข้าใจในผู้อื่นได้ดีเพียงใด เมื่อเทียบกับความรู้สึกของตนเองและความเชื่อที่มีต่อผู้อื่น เป็นการให้ผู้ เข้าโปรแกรมได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับบทบาทของคนอื่น โดยการแสดงบทบาทสมมติ

5. กิจกรรมการฝึกการสื่อสาร (Structured communication training)

เหตุผล

การสอนทักษะการสื่อสารนำมาจากหลักการของ Rogerian ซึ่งจะมุ่งเน้นการแสดงออกและ การรับรู้ความรู้สึกเป็นหลักเบื้องต้น ซึ่งวิธีการสอนทักษะเบื้องต้นจะยึดแนวคิดของทฤษฎีการวาง เงื่อนไขและการเรียนรู้ทางสังคม (operant and social learning) โดยใช้เทคนิคได้แก่ การเป็นตัวแบบ การเสริมแรงทางบวก การดัดพฤติกรรม (shaping) เป็นต้น กระบวนการสอนคือ

1. ผู้เข้าโปรแกรม (มารดาและบุตรสาว) ต้องได้รับการแนะนำอย่างชัดเจนและกะทัดรัด ในการติดตามบทสนทนาที่พวกเขาใช้เมื่อพวกเขาเรียนรู้ทักษะการสื่อสาร
2. ผู้วิจัยจะต้องให้ผลตอบรับ (feedback) กับมารดาและบุตรสาวอยู่เสมอในระหว่างการสนทนา
3. เนื้อหาของบทสนทนาจะต้องควบคุมอย่างระมัดระวัง ในการสอนทักษะเริ่มต้นต้องเริ่มด้วยหัวข้อที่ไม่มีการโต้แย้งซึ่งเป็นเรื่องที่ยากในการสอนทักษะ

วิธีการ

คิดโดย Guemey (1977) เทคนิคนี้เริ่มโดยเน้นให้มารดาและบุตรสาวได้เริ่มต้นสำรวจรูปแบบของการสื่อสารระหว่างกันพร้อมทั้งอภิปรายถึงรูปแบบที่มารดาและบุตรสาวใช้ในการสื่อสารว่ามีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร ผู้วิจัยจะอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการสอนทักษะการสื่อสารให้กับมารดาและบุตรสาว

มารดาและบุตรสาวจะได้รับการสอนในทักษะการเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดีเช่นต้องพูดให้ชัดเจน พูดตามความต้องการ ตามความรู้สึกที่แท้จริงซึ่งจะทำให้ผู้ฟังตอบสนองได้ดีขึ้น ในบทสนทนาควรเลือกขอบเขตและหัวข้อในการสนทนา ไม่โจมตีหรือตำหนิอีกฝ่ายในการสนทนา ผู้พูดจะต้องพูดในเรื่องที่สั้นและกะทัดรัด เป็นต้น ในขณะที่ผู้ฟังจะไม่ได้รับอนุญาตให้ถามจนกว่าจะพูดจบเพราะจะทำให้ผู้ฟังรับบทบาทเป็นผู้ควบคุมทิศทางของเรื่องที่จะพูดแทนผู้พูด ผู้ฟังไม่ถามคำถามที่มีลักษณะอยากรู้อยากเห็น (curiosity) มากกว่าคำถามที่ต้องการรู้คำตอบ เป็นต้น

โดยในการสอนผู้วิจัยจะให้มารดาและบุตรสาวสลับบทบาท โดยฝ่ายหนึ่งเป็นผู้พูดและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ฟัง โดยนึกถึงเรื่องหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งที่เคยเกิดขึ้นที่มารดาและบุตรสาวเคยสนทนาหรือสื่อสารกันแล้ว ผู้วิจัยจะให้ผู้พูดพูดบทสนทนานั้นอีกครั้ง โดยพูดในรูปแบบการสื่อสารที่ไม่เหมาะสมใน 4 ลักษณะตามแนวคิดของซาทรีคือพูดแบบกล้อยตาม การดำเนิน การหันเหออกนอกเรื่อง และการให้เหตุผลเกินสมควร โดยขณะที่ผู้พูดพูด อีกฝ่ายจะต้องฟังและปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อแม้ เมื่อพูดในรูปแบบการสื่อสารที่ไม่เหมาะสมหรือไม่สอดคล้องแล้วผู้วิจัยจะให้ผู้พูดพูดในรูปแบบการสื่อสารที่สอดคล้อง จากนั้นสลับบทบาทให้ผู้ฟังเปลี่ยนเป็นผู้พูดโดยปฏิบัติเช่นเดียวกัน เมื่อมารดาและบุตรสาวได้สลับบทบาทเป็นทั้งผู้ฟังและผู้พูดแล้ว มารดาและบุตรสาว

จะต้องอภิปรายถึงความรู้สึกและข้อคิดที่ได้จากการสนทนาในรูปแบบต่างๆ รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาในการสนทนาหรือการสื่อสารของตน

การนำไปใช้

การฝึกทักษะเรื่องการสื่อสารจะเป็นทักษะที่ผู้วิจัยจะใช้ในชั้นแรก ซึ่งจะช่วยให้จัดการกับปัญหาต่างๆ ได้หลากหลาย การฝึกทักษะการสื่อสารจะสอนให้กลุ่มารดาและบุตรสาวมีทักษะในการเพิ่มความสามารถในการแสดงออกทางความรู้สึกที่สำคัญเช่น ความคิดและความเชื่อ เป็นต้น

6. กิจกรรมเติมประโยคให้สมบูรณ์ (Sentence completion)

เป็นเทคนิคที่ช่วยให้ผู้เข้าโปรแกรมได้เข้าใจในตนเองและความสัมพันธ์ของพวกเขา รวมถึงช่วยปรับปรุงการสื่อสารของพวกเขาให้ดีขึ้น โดยให้ผู้เข้าโปรแกรมได้แสดงความรู้สึก การรับรู้ของเขามที่มีต่อเหตุการณ์ บุคคลและสิ่งแวดล้อมผ่านการเติมคำในช่องว่าง

วิธีนี้ผู้เข้าโปรแกรมจะได้เรียนรู้ถึงวิธีการคิด ความรู้สึกของบุคคลอื่น เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างระหว่างตนเองและผู้อื่น ตัวอย่างแบบฝึกหัดเช่น

ถ้าฉันโกรธ ฉันจะ.....

ถ้าฉันเชื่อกุณ ฉันจะ.....

ฉันจะ..... เป็นต้น

7. กิจกรรมกลอนและบทเพลงในกลุ่มมารดาและบุตรสาววัยรุ่น (Poetry and Song Lyrics in Pairs Groups)

เหตุผล

การใช้กลอนหรือเพลงจะช่วยให้สะดวกในการเข้าโปรแกรมและลดความรู้สึกต่อต้านในการเข้าโปรแกรม Mazza & Prescott (1981) ได้ใช้เทคนิคนี้เพื่อให้ผู้เข้าโปรแกรมได้มีโอกาสแสดง

ลักษณะบุคลิกของคนออกมา ช่วยเพิ่มความสามารถในการแสดงอารมณ์ผ่านคำพูด พัฒนาบุคลิกลักษณะของคนให้เป็นไปในทิศทางบวก มีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วิธีการ

มีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้เข้าโปรแกรมหรือสมาชิกคนใดคนหนึ่งของผู้เข้าโปรแกรมหรือผู้วิจัยอ่านกลอน "คำน้ำนม" จากกวีนิพนธ์เรื่อง "ปั้นมาถ่มมือ" ของเดือนใจ บัวคลี่ จากนั้นผู้วิจัยเปิดเพลง "รู้แล้วค่ะแม่" ในอัลบั้ม "The Family" ของบริษัท แกรมมี่ (มหาชน) ให้ผู้เข้าโปรแกรมฟัง
2. ผู้วิจัยถามถึง แก่น (theme) ของเรื่องหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายหลังจากฟังกลอนและเพลงแล้ว โดยให้เขียนความรู้สึกใส่กระดาษที่ผู้วิจัยเตรียมให้
3. ผู้เข้าโปรแกรมจะต้องนำเสนอบทกลอนหรือเพลง จากนั้นอภิปรายถึงบทกลอนหรือเพลงร่วมกันอีกครั้ง
4. เรื่องราวหรือจินตนาการหรือสัญลักษณ์ตัวแทนต่างๆจากบทกลอนที่ได้รับจากผู้เข้าโปรแกรม จะต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์
5. สนับสนุนให้ผู้เข้าโปรแกรมนำกลอนหรือบทเพลงที่พวกเขาพบมาใช้ให้เกิดประโยชน์

การนำมาใช้

เนื้อหาของกลอนหรือบทเพลงจะช่วยให้ผู้เข้าโปรแกรมเข้าใจในเรื่องที่เล่าหรือการใช้ประโยชน์จากจินตนาการ เป็นวิธีที่ให้ผู้เข้าโปรแกรมได้แสดงอารมณ์ ความรู้สึกของคนออกมา ช่วยให้บุคคลได้พัฒนาทักษะระหว่างบุคคล นอกจากนี้เนื้อหาของกลอนหรือเพลงยังเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เห็นรูปแบบการสื่อสารของผู้เข้าโปรแกรมด้วย

ผู้เข้าโปรแกรมที่พูดไม่ชัดเจนในความหมาย พูดไม่เข้าใจ อาจจะมีปัญหาเกี่ยวกับการใช้เทคนิคนี้ ผู้วิจัยควรเตรียมกลอนหรือเพลงไว้ในการเข้าโปรแกรม แต่ขณะเดียวกันก็ควรจะต้องคัดกลอนหรือเพลงทิ้งหากเหตุการณ์ไม่เหมาะสม

8. กิจกรรมวาดแผนผังครอบครัว (The Family Floor Plan)

เหตุผล

เป็นเทคนิคที่คิดขึ้น โดย Coppersmith's (1980) เป็นเครื่องมือที่จะให้ผู้วิจัยรู้ข้อมูลเกี่ยวกับระบบครอบครัวและใช้ในการช่วยเหลือครอบครัว

วิธีการ

มารดาและบุตรสาวจะได้รับกระดาษแผ่นใหญ่และดินสอหรือปากกา จากนั้นให้วาดภาพบ้านของตน หากมีบ้านมากกว่า 1 หลังให้เลือกบ้านหลังที่รักมากที่สุด ขณะที่ผู้เข้าโปรแกรมกำลังวาดภาพผู้วิจัยจะพูดแทรกซ้ำๆและถามดังนี้

1. ขณะที่คุณวาด ขอให้คุณเขียนแสดงอารมณ์ ความรู้สึกที่คุณมีต่อห้องแต่ละห้องของคุณ
2. ขอให้คุณระลึกถึง กลิ่น เสียง สี และคนในบ้าน
3. มีห้องเฉพาะที่เป็นศูนย์รวมของทุกคนในบ้านหรือไม่
4. เมื่อญาติคุณมาเยี่ยม คุณจะให้พวกเขาไปที่ไหน
5. มีห้องที่คุณไม่อนุญาตให้เข้าหรือไม่
6. มีสถานที่พิเศษในบ้านคุณหรือไม่
7. ขอให้คุณตระหนักว่าคุณมีความใกล้ชิดสนิทสนมหรือมีความเป็นส่วนตัวมากจนขาดประสบการณ์ที่ทำร่วมกันคนในบ้านมากน้อยเพียงไร
8. สถานที่ในบ้าน เพื่อนบ้านของคุณเหมาะสมกับคุณแล้วหรือไม่
9. ขอให้คุณระลึกถึงชนิดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในบ้านของคุณ
10. ขอให้คุณบอกถึงชนิดของคำพูดที่คุณได้ยินจากสมาชิกในครอบครัว

ซึ่งวิธีการที่ใช้อาจใช้ได้หลากหลายเช่นให้มารดาวาดรูปและบุตรสาวดู หรือบุตรสาววาดและมารดาดู หรือมารดาและบุตรสาววาดรูปพร้อมกัน คำถามของผู้วิจัยจะช่วยชี้แนะถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ข้อมูลที่ได้จะช่วยแสดงถึงความผูกพันความเป็นมิตรกันภายในครอบครัว

การนำไปใช้

1. หากมารดา วาดรูปและบุตรสาวนั่งดู เทคนิคจะใช้เพื่อช่วยประเมินรูปแบบปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว และการช่วยเหลือครอบครัว โดยใช้การเจรจา ร่วมกัน และเจรจารายบุคคล เป็นเทคนิคที่ใช้ดึงบทบาทและความเชื่อในครอบครัวต้นกำเนิด เด็กจะได้เรียนรู้ประวัติของครอบครัว จากการอธิบายของมารดา เด็กจะได้รับ sense of legacy บทบาทของปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว ปัจจุบันและเป้าหมายในการเข้าโปรแกรม เป็นเทคนิคที่แสดงให้เห็นถึงขอบเขตและระบบย่อยภายในครอบครัว

2. หากมารดาและบุตรสาววาด เทคนิคนี้จะช่วยเพิ่มความเป็นตัวของตัวเองของสมาชิกและลดการผูกมัดภายในครอบครัว

3. หากบุตรสาววาดและมารดาดู วิธีนี้จะใช้ในเรื่องความแตกต่างของเด็กในระบบพี่น้อง โดยเน้นไปที่ขอบเขตของครอบครัวและเคารพในมุมมองของเด็กที่มีต่อปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว

9. กิจกรรมเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางบวก (Positive exchange)

เหตุผล

ในความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรสาวหลายๆคู่จะมีปัญหาในเรื่องของการดำเนินการไม่ยอมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่นงานบ้าน โดยเทคนิคนี้คิดโดย Jacobson & Margolin (1979) ซึ่งเทคนิคนี้มีจุดมุ่งหมายในการช่วยเหลือคือเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มสมาชิกให้มีพฤติกรรมทางบวก การร่วมมือซึ่งกันและกัน โดยมีพื้นฐานคือมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางบวก มีการให้รางวัลและการเสริมแรง ให้มีความพึงพอใจซึ่งกันและกัน โดยมีขั้นตอน 3 ขั้นตอนคือ

1. นิยามให้ชัดเจนและระบุถึงสิ่งที่บุคคลต้องการอย่างเฉพาะเจาะจง
2. กล่าวถึงสิ่งที่ต้องการอย่างเฉพาะเจาะจง และควรเป็นพฤติกรรมทางบวกมากกว่าพฤติกรรมที่ไม่ต้องการ
3. สร้างพฤติกรรมที่ประหลาดใจ (surprise) กับคู่อยู่เสมอ โดยให้เป็นพฤติกรรมทางบวก

เทคนิคนี้จะช่วยให้ผู้เข้าโปรแกรมได้เรียนรู้การร่วมมือกัน ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางบวก เคารพในความแตกต่างกัน และเรียนรู้ที่จะตกลงปรึกษากัน รวมถึงเรียนรู้ที่จะเอาชนะปัญหา ผู้วิจัยจะต้องอธิบายและฝึกพฤติกรรมทางบวก และตั้งเป้าหมายของกลุ่มว่าจะนำไปปฏิบัติได้

อย่างไร โดยเทคนิคนี้จะเปลี่ยนพฤติกรรมทางลบไปเป็นพฤติกรรมทางบวก ให้มีความชัดเจนในเรื่องที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น

วิธีการ

ผู้วิจัยจะขอให้ผู้เข้ากลุ่มแสดงรายชื่อ (list) กิจกรรม 3 กิจกรรมที่ให้คู่สมาชิกที่เข้าโปรแกรมปฏิบัติโดยสร้างความพึงพอใจให้กับเขา โดยกิจกรรมจะต้องเป็นกิจกรรมที่เฉพาะเจาะจงและเป็นพฤติกรรมทางบวก ซึ่งเป็นกิจกรรมที่คู่สมาชิกต้องการ และแต่ละคนจะต้องปฏิบัติงานทั้ง 3 อย่างน้อยก่อนในการเข้าโปรแกรมครั้งถัดไปที่สร้างความพึงพอใจให้กับคู่ของตน ซึ่งจะเป็นพฤติกรรมที่สร้างความแปลกใจและคู่สมาชิกจะต้องพยายามแสดงพฤติกรรมที่อีกฝ่ายต้องการจนกว่าจะถึงการเข้าโปรแกรมครั้งถัดไป

การนำไปใช้

เทคนิคนี้จะใช้สอนทักษะในการมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผู้อื่น เป็นการให้ใส่ใจต่อความต้องการของผู้อื่น ความปรารถนา และการรับรู้ต่อความต้องการผู้อื่น เป็นการสนับสนุนให้ผู้เข้าโปรแกรมได้อธิบายและบอกความต้องการที่เฉพาะเจาะจงมากๆ ของตนต่อผู้อื่น และจัดการสื่อสารที่ไม่ชัดเจน ซึ่งจะทำให้เกิดความขัดแย้งได้ โดยการสร้างพฤติกรรมทางบวก พฤติกรรมร่วมมือและร่วมกันขจัดปัญหาได้ เทคนิคนี้ใช้ได้ดีทั้งในคู่สมาชิกในครอบครัวเช่นมารดาและบุตรสาววัยรุ่น สามีและภรรยา และสมาชิกทุกคนภายในครอบครัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวพัชรภา ตันติชูเวช เกิดวันที่ 23 เมษายน 2524 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
ในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขามัธยมศึกษา เอกวิทยาศาสตร์ทั่วไปและจิตวิทยาการให้
คำปรึกษาและการแนะแนว จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา 2544 และ
เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาพัฒนาการ คณะจิตวิทยา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2545

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย